తెలుగు పత్రికల సాహిత్య సేవ

తిరుమల రామచంద్ర

తెలుగు పత్రికల సాహిత్య సేవ

పత్రకార శిరోమణి

డా॥ తిరుమల రామచంద్ర

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
విజ్ఞాన భవన్, 4-1-435 బ్యాంక్ స్ట్రీట్
హైదరాబాద్-500 001

ప్రచురణ నెం. : 1354

ప్రతులు : 1000

ప్రథమ ముద్రణ : జనవరి, 1989

టైటిల్ డిజైను : చంద్ర

వెల : రూ. 5-00

ప్రతులకు : విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్,
విజ్ఞాన భవన్, 4-1-435, బ్యాంక్‌స్ట్రీట్,
హైదరాబాదు-500 001

విశాలాంధ్ర బుక్‌హౌస్,
విజయవాడ, హైదరాబాదు, అనంతపురం, విశాఖపట్నం,
హన్మకొండ, గుంటూరు, తిరుపతి, కాకినాడ.

ISBN : 81-7098-115-8

ముద్రణ : హైదరాబాద్ ప్రింటర్స్, హబ్సిగూడ, హైదరాబాద్-7.

అంకితం

ఈశ్వరరావు గారూ!

మీ మానసం మానస సరోవరం. కనుకనే మీ ఆలోచనలు, భావాలు, వాటికి శ్రవ్యరూపాలయిన మాటలు, వాటికి దృశ్యరూపాలయిన వ్రాతలు రాజహంసలు అవి ఎవ్వరినైనా సద్యంగా స్పందింప జేస్తాయి.

మీరు మహాముని సదృశులు. పెదవి దాటితే పృథివి దాటుతుందన్నది మీ మనస్తత్వం. మీరు ఇతరులను పల్లెత్తుమాట అనడం నాకు తెలియదు. అందుకే మీ వాక్కుకు అంతటి శక్తి.

మీరు అజాత శత్రువులు. అందువలననే మీ రచనలు మీతో ఏకీభవించని వారినికూడ మురిపిస్తాయి.

మీరు ఉత్తమ పండితవంశ సంజాతులు. ఆకారణంగానే మీ ప్రతికదలిక లోను ఉత్తమ సంస్కారం తొణికిసలాడుతూ ఉంటుంది.

సజ్జనులలో సజ్జనులైన మీకు నా ఈ చిన్న చెలిమికానుక; స్వీకరించండి.

హైదరాబాద్
విభవ సంక్రాంతి

తిరుమల రామచంద్ర

మనవి మాటలు

చంద్రంగారు (శ్రీ మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావు గారు) నమ్మిన సిద్ధాంతాన్ని అసిధారా వ్రతంగా ఆచరించిన కర్తవ్య పరాయణులు. ఆ సజ్జనుల స్మారక సభలో -1985లో చదివిన వ్యాస మిది.

అర్ధంలో కొండగా తెలుగు పత్రికల సాహిత్య సేవను దీనిలో తెలిపాను. నాకున్న శక్తి జిజ్ఞాసల కొద్దీ విషయాలు సేకరించాను. మానవుడు సర్వజ్ఞుడు కాడు. కనుక దీనిలో లోపాలు ఉంటాయి. వాటిని పాఠకులకు వదలి పెడుతున్నాను.

ఈ వ్యాసానికి ఎన్నో పుస్తకాల సాహాయ్యం తీసుకొన్నాను. మిత్రులు, సహృదయులు డాక్టర్ అక్కిరాజు రమాపతి రావు నోట్సుకూడ ఉపయోగించుకొన్నాను.

ఇది 1986 లో విశాలాంధ్రలో ధారావాహికంగా ప్రచురితమైంది. ఇప్పుడు విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం నిర్వాహకులు దీనిని పుస్తకరూపంగా వెలువరించారు. దీనికి డాక్టర్ రమాపతిరావు గారు 'వినయ పత్రిక' అనే పేర పీఠిక వ్రాశారు.

వారికి, విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం నిర్వాహకులు శ్రీ పి రాజేశ్వరరావు గారికి కృతజ్ఞుణ్ని. దీనిని మిత్రులు శ్రీ శెట్టి ఈశ్వరరావు గారికి స్నేహకుసుమంగా అందజేస్తున్నందుకు ఆనందిస్తున్నాను.

హైదరాబాద్ — భాషాసేవకుడు

విభవ సంక్రాంతి — **తిరుమల రామచంద్ర**

వినయ పత్రిక

శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారు 'తెలుగు పత్రికల సాహిత్య సేవ' అనే ఈ చిన్న పుస్తకంలో అపురూపమైన, అమూల్యమైన విశేషాలు ఎన్నో సేకరించి ఇచ్చారు. వారు ఏ విషయాన్నయినా సూటిగా స్పష్టంగా వస్తునిష్ఠంగా నిర్మలంగా ప్రతిపాదిస్తారు. పాండిత్యమూ, లోకానుభవమూ, జిజ్ఞాస, పరిశోధన తత్పరత, సత్యగవేషణ వారి రచనలలో పూరాగా కనబడుతాయి. ప్రాకృత సంస్కృతాంధ్ర సారస్వతాలలో గొప్ప పండితులు వారు; తక్కిన ద్రావిడ భాషలన్నీ చక్కగా తెలిసినవారు. మనస్వి, మాన్యులు.

అచ్చువచ్చి పత్రికలు బయలుదేరిన తర్వాత భాషా సాహిత్యాల వ్యాప్తి వికాసమూ త్వరితగతి సంతరించుకున్నాయి. విద్యుత్తును కనుక్కొన్న తర్వాత పారిశ్రామిక వికాసానికి అది ఏ విధంగా తోడ్పడిందో అచ్చుయంత్రం చేయడం మొదలైనతర్వాత పుస్తక ప్రచురణమూ, వార్తా పత్రికా ప్రసారమూ సాహిత్య లౌకిక జీవితాన్ని అత్యంతం ప్రభావితం చేశాయి. లోకపు తీరే మారి పోయింది. పారలౌకికం కాదు, అపార లౌకికం విచారించండన్నాయి పత్రికలు.

పత్రిక అనే ఈ పేరు మొదట వ్యవహార కాండకే పరిమితం. వ్యక్తుల మధ్య క్రయ విక్రయాల ఒప్పందం మొదలైనవి వ్రాతపూర్వకంగా భద్రపరచుకోవటానికే వ్యవహృతం. ఆ తర్వాత వ్రాతపూర్వకంగా పరస్పరం తెలుసుకొనే వర్తమానానికి కూడ ఈ పారిభాషకపదం ఉపయోగంలోకి వచ్చింది. పెళ్ళి పత్రిక మొదలైన వ్యవహారంలో విస్తృతార్థసిద్ధిని పొందింది.

వ్రాత కోతలకు మొదట భూర్జ పత్రాలు, తాటాకులు మాత్రమే ఉపయోగంలో ఉండేవి. అందుకనే దేనిమీద వ్రాస్తేరో వాటిని పత్రికలుగానే భావించారు. ఈ ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో కూడా విశ్వ విఖ్యాత పరమాణు శాస్త్రవేత్త స్వామి జ్ఞానానంద హిమాలయ పర్వత సాను సీమల్లో ఆధ్యాత్మిక సాధనలో నిమగ్నులైన సందర్భంలో 'పూర్ణ సూత్రాలు' అనే యోగ దార్శనిక సూత్రాలను భూర్జ పత్రాలపైన వ్రాశారు. తర్వాత జర్మనీ వెళ్ళి వాటిని అచ్చు వేశారు. ఈ సూత్రాలాయన ఇంగ్లీషులో వ్రాయడం జరిగింది. భూర్జపత్రాల మీద ఇంగ్లీషు వ్రాయడం వంటిదే సర్వసంగపరిత్యాగి అవధూతా అయిఉండీ ఆయన

అణుభౌతికవిజ్ఞానవేత్తగా 'న్యూట్రాన్'ను సర్‌జేమ్స్ చాడ్విక్‌తో కలిసి ఆవిష్కరించడమనే అద్భుతోదంతం.

తాటి ఆకులమీదనే రాత మూలకంగా తెలుపుకొనే సంగతులు వ్యక్తుల మధ్య ప్రసారం కావడం మూలానే లేఖకు కమ్మ అని కూడ పేరు వచ్చింది. విడియాకులు విడాకులు మొదలైన పదబంధాలను బట్టి కూడా ఆకులపైననే మొదట్లో రాతకోతలు సాగేవని అర్థమవుతుంది. పత్రిక అనే పేరు వార్తాపత్రికకు పత్రం నుంచి ఈ విధంగా రూఢమై ఉంటుంది. శబ్దరత్నాకర నిఘంటువులో పత్రికకు అర్థం "వ్యవహారము యొక్క చెల్లుబడికై యొకరొకరు వ్రాసికొనెడి పత్రము" అని మాత్రమే ఉంది. పత్రం అనే ఆరోపం దగ్గర "వ్యవహారము యొక్క చెల్లుబడికై యొకరొకరు వ్రాసికొనెడి ఆకు" అని అర్థమిచ్చారు ఆచార్యులవారు. అదనంగా వార్తా పత్రిక అనే అర్థం కూడా కూర్చారు కారు. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు స్వయంగా సాహిత్య పత్రికా ప్రవర్తకులై ఉండి కూడా ఆధునిక వ్యవహారాన్ని సంగతం చేయలేకపోయారు. 25 సంవత్సరాలు శ్రమించి ఒంటి చేతి మీదుగా నిర్వహించిన నిఘంటువు కాబట్టి ఇటువంటి అనవధానతను పట్టించుకోనక్కరలేదు. తర్వాత 50 సంవత్సరాలకు వెలువడ్డ సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటువులో కూడా పత్రిక అంటే 'వ్రాతకాధారమగు తాటియాకు, కాగితము, వ్యవహారమున పరస్పరము వ్రాసికొనెడు పత్రము' అని మాత్రమే ఇవ్వడం చింత్యం. వార్తా పత్రిక అనే అర్థంలోగాని, పెళ్ళి పత్రిక అనే అర్థంలో కాని వివరణం ఇచ్చారు కారు. సూర్యారాయంలో ఈ నిఘంటువు వెలువడేనాటికి తెలుగులో పత్రికలకు శతాబ్ద చరిత్ర ఉంది కదా!

నాకు తెలిసినంతవరకు లేఖ అనే అర్థంలో 'పత్రిక' అనే పదం మొట్టమొదటిసారి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో కనపడింది. ప్రభావతి పంపిన పత్రిక తీసుకొని శుచిముఖి ప్రద్యుమ్నుడికి చేర్చే సందర్భం అది. అది ప్రణయ సందేశ పత్రిక, 'లవ్‌లెటర్' రాసుకోడం పింగళి సూరన గారికి కూడా తెలుసునన్న మాట. భాగవతంలో రుక్మిణీదేవి సందేశహారుణ్ని పంపించిందికాని ప్రణయలేఖ పంపలేదు.

వ్యక్తుల మధ్యకానీ, ఔద్యోగిక సంబంధంగా కార్యాలయాలకూ వ్యక్తులకూ మధ్యకానీ, వ్యాపార సంస్థలకు వ్యక్తులకు కాని, సంస్థలకు కాని లేఖమూలంగా జరిగే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను, అంటే కాగితంమీద తెలియజేసుకొనే వ్యవ

హారాన్ని పత్ర వ్యవహారం అనే అన్నారు, మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులు గారు ఆంధ్రోద్యమ చరిత్రలో. ఔత్తరాహులు పత్రికా రచయితను 'పత్రకార్' అన్నారు. ఇంతకూ పత్రంనుంచి పత్రిక ఉద్భవించింది అని పిండితార్థం.

నూటయాభై సంవత్సరాల చరిత్రగల పత్రికా ప్రకటనాన్ని ఆసక్తి కరంగా ఏకరువు పెట్టడం సులభమైన పనికాదు.

మద్రాసుకు అచ్చు యంత్రం 1806 ప్రాంతానికే వచ్చినా, తెలుగుదేశంలో అచ్చు పుస్తకాలకు ప్రాచుర్యం 1830ల దాకా లభించలేదని బ్రౌన్ దొర వ్రాశారు. అటుతర్వాత క్రమేణా తెలుగులో పత్రికలు కూడా బయలు దేరాయి.

విశేషం ఏమంటే, పందొమ్మిదో శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో ప్రతి గొప్ప పండితుడూ, కవీ కూడా ఏదో ఒక సాహిత్య పత్రికను నిర్వహించారు. ఆరోజుల్లో పేరు ప్రతిష్ఠలు తెచ్చుకొన్న ప్రతి పండితుడు నాటకరచన చేసినట్లుగా పత్రికా నిర్వహణం చేశాడు. కొక్కొండ వేంకటరత్నం, కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు గార్ల వంటివారేకాక వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి, దాసు శ్రీరాములు, వాలిలాల వాసుదేవ శాస్త్రి, చిలకమర్తి లక్ష్మీ నరసింహం, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి వంటి వారు కూడా పత్రికా నిర్వహణకు పూనుకోటం గమనార్హం. పత్రికా ముఖంగా వాక్కలహాలుకూడా జరుపుకున్నారు. 'ప్రతి పూర్ణిమా సాయంతనమున వెలువడును' అనే కొక్కొండ వారి పత్రికా నియతకాలిక ప్రకటన వివరణను వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు ఆముక్తమాల్యదా సంజీవనీ వ్యాఖ్యలో వెటకాలం చేశారు కూడాను, సాయంతనం ప్రయోగం అపహాస్య భాజనంగా ఉందని.

కవి పండితులు పత్రికా ప్రకటనకు పూనుకొన్న తర్వాత ప్రాచీన కావ్యాలను పరిష్కరించి అందులో ప్రకటించారు. అయ్యలరాజు రామభద్రుడి రామాభ్యుదయాన్ని వీరేశలింగం పంతులుగారు ఈ విధంగా మొదలు వివేకవర్ధనిలో ప్రకటించారు. ఈ నూటయాభై సంవత్సరాలలో-అంటే షష్టిహాయన కాల పరిభ్రమణం తాలూకు రెండున్నర చుట్లలో-ఆరు విభాగాలుగా–అంటే 1835, 60, 85, 1910, 1935, 1960లు ప్రధానమైన మైలురాళ్లుగా పత్రికల సాహిత్యసేవను అధ్యయనం చేస్తే, ఆసక్తికరమైన విషయాలెన్నో తెలుసుకోవచ్చు. ఫర్లాంగు రాళ్లతో సహా వివరాలిచ్చారు శ్రీ రామచంద్రగారు.

శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారు వయసులో, ప్రాజ్ఞతలో, పాండిత్యంలో నాకన్న ఎంతో గరిష్ఠులు; సాహిత్య లోకంలో వరిష్ఠులు. ప్రాకృతాల కాలంలో

అలనాటి ఆచార్య హేమచంద్రుల వంటివారు ఈనాటి రామచంద్రాచార్యులవారు, ఈ పరిచయ వాక్యాలు వ్రాయవలసిందిగా వారు నన్ను కోరడం వారికి నాపట్ల అభిమానం ఉండటమే ప్రోద్బలకం, ఈ పుస్తకం తెలుగునాట తెలుగులో వచ్చిన సాహిత్య పత్రికలను గురించి కాబట్టి ఈ వినయ పత్రికను వారిచేతుల్లో ఉంచుతున్నాను.

హైదరాబాద్
14-1-1989.

అక్కిరాజు రమాపతిరావు

తెలుగు పత్రికల సాహిత్యసేవ

తెలుగు పత్రికల ఆవిర్భావం

ఒక విధంగా చూస్తే తెలుగులో వార్తా పత్రిక సంప్రదాయం 16 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థం చివరనే మొదలైందనవచ్చు. తొలి తెలుగు వార్తాపత్రిక ఉద్భవించిందనవచ్చు. అది రాయవాచకం.[1] దీని రచయిత విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి. ఈ రచన విజయనగర సార్వభౌముల, ముఖ్యంగా కృష్ణరాయల సమాచారం తెలిపే ఆకరంగా ప్రభవించింది. ఇది ఒక విధంగా డైరీకూడా. ఇలాటిదే కన్నడంలో రామరాజన బైఖరు. కాని ఇవి నేటి పత్రికల దృష్టితోనే కాక ఇతర దృష్టితో చూచినా సంపూర్ణ వార్తాపత్రికలు కావు. కనుక తెలుగులో ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలైన కథ, నవల, వ్యాసం, ఆత్మాశ్రయ కవితల లాగే పత్రికా రచన కూడా పాశ్చాత్య ప్రభావంతో పూచిన సారస్వత ప్రక్రియా ప్రసూనమేనని అందాం. సాహిత్య ప్రక్రియలలో ఇది అన్యతమమయినా అన్ని సాహిత్య ప్రక్రియలను అందించ గల-ఏక కాలంలోనే అందించగల విశిష్టత దీనికి ఉంది.

భారతదేశంలో ఈ విధంగా అవతరించిన తొట్టతొలి పత్రిక దిగ్దర్శన్. ఇది 1818-లో వంగ రాష్ట్రంలో శ్రీరాంపూర్‌లో అవతరించింది. సంపాదకుడు మార్షమేన్.[2] అటు తర్వాత మరి 14 సంవత్సరాలకు కాని తెలుగులో పత్రిక వెలువడలేదు.

తెలుగులో మొదటి పత్రిక కర్నాటిక్ క్రానికల్ అని,[3] ఇది మద్రాసు

---

1. రాయవాచకం - సంపాదకులు డాక్టర్ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య
2. వీరేశలింగం పంతులు - సమగ్ర పరిశీలన; పుట 180
   డాక్టర్ అక్కిరాజు రమాపతిరావు (1972)
3. **Modernisation of Indian Languages in News Media** లో **style in the Telugu Journals** వ్యాసం-పుట 133.

నుంచి వెలువడేదని డా. జి. ఎన్. రెడ్డి అంటున్నారు. ఈ పత్రిక ప్రతులేవీ దొరకలేదు కాని ఒక తమిళ తెలుగు పత్రికకు అనుమతి ఇచ్చినట్లు రెవరెండు జె. లాంగ్ అనే ఫాదరీ 1829లో బెంగాల్ ప్రభుత్వానికి పంపిన నివేదికలో పేర్కొన్నారు. ఆయన దాని పేరు చెప్పలేదు. కాని లండన్ నుంచి వెలువడే ఏషియాటిక్ జర్నల్ 1833 నవంబర్ సంచికలో ప్రచురితమైన పుస్తక సమీక్షను బట్టి దాని పేరు 'కర్నాటిక్ క్రానికల్' అని డాక్టర్ రెడ్డి నిరూపించారు. ఆ సమీక్ష ఈ విధంగా ఉంది.

ది కర్నాటిక్ క్రానికల్: ఇంగ్లీషు, తమిళ్, తెలుగు భాషలలో ముద్రించిన ఈ పత్రికల ఫైలు(సంపుటి) మాకు అందింది. ఆంగ్ల వ్యాసాలు తెలుగు తమిళంలోను, తెలుగు తమిళ వ్యాసాలు ఇంగ్లీషులోను అనువదింపబడ్డాయి. హిందూస్తాన్‌లోను ఈ పద్ధతినే ప్రవేశపెట్టే ఉద్దేశం వుంది. పత్రిక ఉపోద్ఘాతం "ఇది కేవలం వార్తలను యథాతథంగా పొందుపరచడమే కాని వ్యాఖ్య" కాదని తెలుపుతున్నది. ఇది బాల్యావస్థకు తార్కాణం. పత్రిక ముద్రణ బాగుంది. వార్తల అనువాదం చాల వరకు మూలానుసారిగా వుంది. ధోరణి మితవాద ధోరణిగా వుంది.

తొలినాళ్ళ పత్రికలు

దీనిని బట్టి 1832లోనే తెలుగు పత్రిక తొలిసారిగా ప్రచురితమైందని నిర్ధారించుకోవచ్చు. అటు తర్వాత 1835లో సత్యదూత అనే పత్రిక వెలువడింది.[1] దీనిని బళ్ళారి నుంచి బళ్ళారి క్రైస్తవ సంఘం వారు వెలువరించారు. 'సత్యదూత' 1835లో లేదనీ ఇది కేవలం ఊహేనని శ్రీ బండి గోపాలరెడ్డి అంటున్నారు.[2] "సిలోన్ మిషనరీ కాన్ఫరెన్స్ (1879) ప్రచురణలో నేను చూచినంతవరకు బళ్ళారి క్రైస్తవ కూటమి తాలూకు సమాచారంలో ఈ ప్రస్తావన లేదు. బళ్ళారి మాన్యుయెల్లులోగాని, గెజెటిర్‌లోగాని దీని వైనం వున్నదీ లేనిదీ నేనింకా చూడలేదు. మద్రాసు ఆర్కైవ్స్‌లో, నేను గాలించినంత వరకు దీనిని గురించిన దాఖలా ఏదీ నా కనుల తగల్లేదు" అని శ్రీ గోపాలరెడ్డి

---

1. **Telugu Journalism Past and Present-** శ్రీ దిగవల్లి వెంకట శివరావు, నార్లగారి షష్ట్యబ్ధిపూర్తి ప్రచురణ.
2. బ్రౌన్ జాబులు ; పుట 2-బంగోరె

వాదం. చాలా మంది పెద్దలు సత్యదూతను గురించి చెప్పారు గనుక, లేదు అనడానికి తగిన బలం లేదు గనుక ఉందనే అనుకుందాం.

ఇంతకూ సత్యదూత మొదటి పత్రిక అని చెప్పినప్పుడు కదా యీ వాదమంతా. 1832 లోనే తెలుగు-తమిళ- ఆంగ్ల పత్రిక వున్నట్టు డాక్టర్ జి. ఎన్. రెడ్డి తిరుగులేని ఆధారంతో నిరూపించారు. గనుక సత్యదూత ఎప్పటి దయినా ఆక్షేపణ లేధు. కాని తెలుగు పత్రికల చరిత్రను చెప్పిన వారంతా ఇంత వరకు సత్యదూత తొలి తెలుగు వారపత్రిక అని చెబుతూవచ్చారు. వారి మాటల ప్రామాణాన్ని శంకించ నక్కర లేదుగాని డాక్టర్ జి. ఎన్. రెడ్డి చూపిన ప్రమాణం తిరుగులేనిది.

వృత్తాంతిని (1838-41)

వంగ పత్రిక దిగ్దర్శన్, హిందీ పత్రిక ఉదంత మార్తాండ వంటివి వచ్చిన పిదప మద్రాసులోను తెలుగు తమిళ పత్రికలు నిర్వహించడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. 1832లో మద్రాసు స్థానికులు ఒక పత్రికను స్థాపించా లని గట్టిగా ప్రయత్నించారు-రెండు భాషల వారూ ఒక తెలుగు, మలబార్ (తమిళ) పత్రికలు స్థాపించడానికి అనుమతించవలసిందిగా గవర్నరుకు నలుగురు అర్జీపెట్టుకున్నారు. దీనిని గవర్నరు ఆమోదించి అనుమతించాడనవచ్చు. కనుక 1832 ప్రాంతంలో ఏదో పత్రిక ఉండి ఉంటుంది. అదే ఇంతకు ముందు చెప్పిన కర్నాటిక్ క్రానికల్ కాకూడదా!

కాని మనకు అసందిగ్ధంగా తెలుస్తున్న తొలి తెలుగు వారపత్రిక వృత్తాం తిని. దీనిలో ప్రచురించిన జాబులను బ్రౌను సేకరించాడు. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు ఈ పత్రికలోని లేఖను తమ గద్యచింతామణిలో ఉదాహరించారు.[1]

దానిని - తొలిపత్రికలో గనుక, పాఠకులు ఎంతశ్రద్ధ చూపారో తెలుసు కొనడానికి - ఇక్కడ యథాతథంగా ఇస్తున్నాను .[2]

వివాహమును గురించిన దుర్వ్యయము

మహారాజశ్రీ వృత్తాంతిని ఎడీటరు గారి సముఖమునకు - అయ్యా, ఈ

---

1. బ్రౌన్ జాబులు పుట 9 బంగోరె; గద్యచింతామణి పుటలు ; 178-179 సం. గిడుగు రామమూర్తి (1933)
2. ఈ జాబు ఒకవిధంగా ఒక విలేఖరి రిపోర్టు వంటిది.

త్రై నెల పుట్టిన వెనుక మన వారిలో పెద్ద మనుష్యులుగా వుండే వారి యిండ్లలో పెండ్లిండ్లు జరిగినవి. వాటిలో రెండు మూడు ఇండ్లకునేను వెళ్ళియుంటిని. ముహూర్తము వేళకున్ను పోయినాను. రాత్రులలో కచ్చేరీల కున్ను వెళ్ళినాను. ఈ రెండు వేళల్లో ముహూర్తం వేళకు వెళ్ళినప్పుడు నా మనస్సుకు బహు సంతోషముగా వుండినది. ఆ వేళకు పెండ్లి కుమారుడున్ను, పెండ్లి కుమార్తెయున్ను పందిరిలో కూర్చుండి వారి వారికి తగిన ప్రకారం మంత్రోక్తుల చేత దేవ బ్రాహ్మణపూజ చేయడమున్ను వారి వారికి కలిగిన మట్టుకు దానాలున్ను భూరి దక్షిణలు ఇవ్వడమున్ను బ్రాహ్మణులచేత సున్ను తమ తమ వారిలో వృద్ధులుగా నున్ను పెద్దలుగానున్ను వుండే వారిచేత ఆశీర్వచనములు చెందడమున్ను, యివి యావత్తున్ను మన శాస్త్ర సంమతిగానున్ను ఆయా కులాచార సమ్మతిగానున్ను వుంటుందని గనుక మహాచక్కగా యుండినది. అయితే రాత్రులలో కచ్చేరి యుంచవలె గదా. పందిరి వేసి శృంగారించవలసి యున్నది గదా-అనే ఆలోచన మీద అందుకుగాని పెట్టబోయే ఖర్చుయెంతో అంత మాత్రం రూకలను ముహూర్త వేళలో ఖర్చుఅయ్యే దానిలో లోపంచేసి యిందుకుగాను విధిలేక మిగిలిస్తున్నారు. కచ్చేరి పందిలి నాట్యం వీటిని నిలిపితే - యిందుకుగాను వృథాశలవయ్యే మొత్తాన్ని దానధర్మముల కింద ఆగత్యంగా సెలవు చేతురనే దానికి సందేహించ లేదు.

పెండ్లిండ్లలో కచ్చేరీ వుంచటములో వుండే గుణాగుణాలు యేమని యోచన చేసి చూస్తే అనేక విధాల దోషమే కనిపిస్తున్నది గాని గుణలేశమున్ను లేదు. మొదలెత్తగా యీ విషయమై వారి వారి పరువుకు తగిన మట్టుకు 50 వరహాలు[1] మొదలు 1000 రూపాయిల మట్టుకు శెలవయే రూకలు వృధాగా పోతున్నవి. రెండోది రాత్రులలో నిండా పొద్దుపొయ్యే వరకు మేలుకొని యుండ డముచేత యింటి యజమానుడికిన్ని, కచ్చేరికి వచ్చే వారికిన్ని నిద్రాభంగమై శరీర సౌఖ్యం తప్పి పోతున్నది.

మూడోది : కచేరికి వచ్చే వార్లలో వ్యవస్థ లేక పిలువబడని వారున్ను సామాన్యులయిన వారున్ను రావడము వల్ల యింటి యజమానుడు వార్లను యెరుగకపోయినప్పటికిన్ని, తనకు విహితులు కాకపోయినా తన వియ్యంకుల

1. వరహా 3½ రూపాయలు అని ప్రౌఢ్యము.

వారికి విహితుడేమో అని భ్రమించి వారికంతా రాజంచేసి మర్యాదలు చేయవలసి సంభవించినది గదా అని మనస్సులో నొచ్చుకుంటాడు.

నాలుగోది : కచ్చేరికి వచ్చిన వార్లలో నూటిలో తొంభైతొమ్మిది మందికి భరత శాస్త్రములో గాని, సంగీతములో గాని విజ్ఞానములేదు. వీర్లు కచ్చేరికి రాగానే గంధం, పుష్పం, పన్నీరు తాంబూలాలు ఇచ్చి, కూర్చుండబెట్టితే యితనికి నాట్యములో రుచిలేదు గనుక రవంత ప్రొద్దు కూర్చుండి యుండగానే నిద్రవస్తున్నది. ఇంటికి పోదామా అని తలుస్తాడు. తనకు ముందర వచ్చిన వారు యింకావున్నారు. తానులేస్తే మర్యాదగా ఉండదు, యిటుండగా యింకా కొందరు కచ్చేరికి తనకు వెనుక వచ్చినవారు వేరేతావు లేకపోతే, తన్ను పృష్ఠ భాగముతో తోసి తనకు ముందర వచ్చి కూర్చుంటారు. వద్దని చెప్పజాలడు. దీనికిన్ని సహించుకొని యాలవచ్చినామని తనలోతాను నొచ్చుకుంటాడు. యిట్లా కొంత సేపు కూర్చుండి యెవరైనా ఒకరు లేస్తే ఆ సమయము చూచి ఈమట్టుకు బ్రతికినామని తానున్ను కూడలేచి వెళ్ళిపోతున్నాడు.

అయిదోది : యిందులో యింటివాడికైనా కచ్చేరికి వచ్చిన వారికైనా యేమైనా సార్ధకము కద్దా అని విచారిస్తే యెవరికిన్ని యేమీలేదు. 15 సంవత్సరాలకు మునుపు వరకు కచ్చేరికి వచ్చేవారు నాట్యమాడుతూ యుండే దాసికి రూపాయలు వేసే మర్యాదకద్దు.

దాని వలన యింటివాడికి కొంచెం కూడుదల యుండినది.

ఇప్పుడు ఒక డబ్బు కూడవేసే మర్యాద లేదు. కచ్చేరికి వచ్చిన వార్లలో ఎవడో వకడి యందు మోహించినట్టు వాణ్ణిలాగే కొరకై నటించే దాసి తన అభినయములచేత వాణ్ణి మాత్రమే రంజింప చేస్తున్నది. కొదవ వారందరున్ను నిష్ప్రయోజకులయి దాని రూపలావణ్యముల జూచి భ్రమించి యింటికి వెళ్ళిన వెనుక దాన్ని తలంచుకొని నిద్రపట్టక వృధాగా చెడిపోతున్నారు. నర్తనముచేసే దానికైనా యేదైనా ప్రయోజనముకద్దా అని చూస్తే కచ్చేరికి వచ్చిన వారు రూపాయలు వెయ్యకపోయినారు. నాలుగైదు రాత్రులు నిండా కష్టపడి నిద్రమాని తన అభినయములచేతనున్ను తాను పాడే పదాల చేతనున్ను స్త్రీలకున్ను పురుషులకున్ను వుండే మర్యాదలను తప్పి సభలో నిలుచుండి సౌజ్ఞలచేతనున్ను యుక్తుల చేతనున్ను కొన్ని రహస్యాలనంతా బయలుచేసి లజ్జవిడిచి మానము చెడి యింత కష్టపడ్డ వెనుక యింటియజమానుడి వద్దకి వెళ్ళి దేహీ అడిగితే అతనికి ఇష్టం వచ్చిన మట్టుకు యేమి యిచ్చినా తీస్కుపోతున్నారు గనుక వీరికిని కష్టానికి

తగిన ఫలప్రాప్తిలేదు.

ఆరోది : యీ కచ్చేరిని వుంచడంవల్ల సంభవించిన ముఖ్యమైన కీడు యేమంటే కచ్చేరీచేస్తూ యుండేటప్పుడు యిదివరకు స్త్రీల ముఖం చూడని పిల్లకాయలు కొందరు వచ్చి కూర్చుంటారు. వారు యీ వరకున్ను విద్యార్థులై చదువుకొంటున్న ఈ లోక వ్యాపారాలు యేదిన్ని తెలియనటువంటి వారుగా నున్నవుండి వున్నారు. యీ కచ్చేరీకి వచ్చిన వెనుక యిక్కడ నర్తనం చేస్తూయుండే దాసీ కన్యకను చూచిన్ని నటిస్తూ యుండేటప్పుడు దాని నానావిధ వ్యాపారాలనున్ను చూచి అదిపాడే శృంగార పదాలనున్ను చేష్టలనున్ను నేర్చుకొంటారు. అవతల యీ విధమైన సల్లాపాలయందు చిన్నవాండ్లకు బుద్ధిపుట్టి చదువుమీద జ్ఞాపకం తప్పి ఈ దాసీల ఇండ్లకు పోవలననే - వక అపేక్ష మనస్సులో కలిగి మహారాజుల యిండ్ల చిన్నవాండ్లయితే ప్రామిసరీ నోట్లు వ్రాసియిచ్చి డిస్కౌంట్ చేసి రూకలు సంపాదించుకొని వారి యిండ్లకు పోతారు. పేదవానింటి చిన్నవాండ్లయితే యెక్కడైనా దొంగిలించి రూకలు సంపాదించి వారి యిండ్లకుపోయి వ్యాధిని సంపాదించుకొని భ్రష్టులయి చెడిపోతున్నారు. దృష్టాంతానికి కావలసి యుంటే అనేక పేర్లు ఉదాహరించగలను. అయితే గడిచిపోయిన వాటిని చెప్పినందువల్ల సార్థకంలేదు గనుక వారి పేర్లను చెప్పవలసిన అగత్యము లేదు. ఇంకా అనేక దోషాలు వున్నవి. ఇది అందరికిన్ని తెలిసిన సంగతే గనుక విస్తరించవలసిన నిమిత్తములేదు. నా యొక్క తాత్పర్యమేమంటే యీ కచ్చేరీలకు మంచి దాసీలను రప్పించేటందువల్ల మనమై మన పిల్లకాయలకు దుష్టచేష్టలు నేర్పిస్తున్నాము.

గనుక యికమీదను పెండ్లిండ్లు చేసే వారు కచ్చేరి పందరివేసి అక్కడికి దాసీలను రప్పించి నాట్యము చేయించేది మాని దానికి పట్టే ఖర్చులను ముహూర్తము వేళలో దాన ధర్మాలున్ను బంధువులకున్ను బ్రాహ్మణులకున్ను అన్నం పెట్టించి తృప్తి చేయిస్తే బంధువులుగాక స్నేహితులుగానున్ను యిష్టులుగానున్ను పెండ్లికి వచ్చేవారిని యెట్లా తృప్తి చేయవచ్చునని అడిగితే, వారికి యావత్తును వక నాటికి బ్రాహ్మణులను కొని వంట చేయించి విందుచేసి ఆ విందు ప్రయుక్తమయి సంగీతములో విద్వాంసుడుగా (వుండే) బ్రాహ్మణ్డైనాగాని యితర వర్ణములో గాని వక పురుషుణ్ణి రప్పించి కొంతసేపు భగవన్నామ కీర్తన చేయిస్తే చేయించేవారికిన్ని వినేవారికిన్ని పరలోక సాధనంకద్దు. తమరు దయచేసి యీ కాకితాన్ని కడాకు చదివి చూచి దీన్ని తమ వృత్తాంత పత్రికలో ప్రచురణము

చేయించడము లోకోపకారంగా వుండునని తమకు తోస్తే ఆలాగున తాము ప్రచురణము చేయవలెనని కోరుతున్నాము. అయితే ఈ కాగితము చదివేవారు తోడుతోనే తమ యింట్లో పెండ్లి ప్రయోజనాలు వస్తే కచ్చేరీ యుంచడము యిప్పుడే మానుతారని నేను యెంచలేదు. కాని దినంపేరట యిందులో వ్రాసి యుండే సంగతులు యావత్తున్ను నిశ్చయమని కొందరు బుద్ధిమంతులు యెంచు కొని కచ్చేరి యుంచక మానుతారనే మొదల నేను సందేహించలేదు.

1841 సంవత్సరం
ఫిబ్రవరి నెల 15వ తేది.

తమ చందాదారుడైన
లోకరక్షణి
(బ్రౌను జాబుల సం. 1
ఎం. 417 పుట 783-80).

గురజాడవారి యాంటీ నాచ్ ఉద్యమం కంటే ముందే ఈ లోక రక్షణి భోగం మేళాలపట్ల పడ్డ ఆవేదనను ఆతని యీ జాబు ఎంతగా వ్యక్తపరుస్తు న్నదో చెప్పనక్కరలేదు. అలాగే వివాహాల దుర్వ్యయం గురించికూడా.

ఆనాడు తెలుగులో పత్రికానుభవం కలవారు లేరు. పత్రికా పరిభాషకూడా లేదు. కనుక పత్రికకు సంబంధించిన ప్రధాన పరిభాషను పత్రికా విలేఖకుడు, సంపాదకుడు మొ॥ వాటిని వంగభాష నుంచి గ్రహించారు.

ఆంగ్ల పత్రికల నుంచి వార్తలను అనువదించుకొనేవారు. ప్రభుత్వ ప్రకటనలు, గెజట్ వార్తలు నింపేవారు. వివాహ వృత్తాంతాలు, మరణ వార్తలు ప్రచురించేవారు. సామాన్య ప్రజలకు ఎంతమాత్రమూ ప్రయోజనకరం కాని వార్తలు కూడ కొన్ని విదేశ పత్రికలనుండి తర్జుమా చేసేవారు. ఇంతకూ వృత్తాంతిని తొలినాళ్ళ పత్రిక కదా. యిప్పటికీ పత్రికలు అవకతవకలు చేస్తున్న ప్పుడు ఆనాటి తొలి పత్రికను గురించి చెప్పనక్కరలేదు. అయినా ఆ రోజుల్లో కూడా అది విమర్శకు గురికాక తప్పలేదు. రాజమండ్రిలో ఆ రోజుల్లో జిల్లా జడ్జిగా ఉన్న జేమ్స్ థామస్ భార్య జూలియా థామస్ రాజమండ్రి సాంఘిక విషయాలను గురించి లండన్‌కు జాబులు వ్రాసేది. అవి తర్వాత పుస్తకంగా సంకలితమయ్యాయి. దీనిలో ఆమె వృత్తాంతిని పత్రిక వ్రాతలను గురించి 1839 జనవరి 19 నాటి జాబులో యిలా వ్రాసింది.

"There is a gentoo news paper published in Madras. A... takes it in order to please some of the courts servants by

lending it to them. It is very quaint, some items, the articles are translated from the English, always the most un interesting and frivoulous that can possibly be selected. For instance a description of Queen's bed; with the very assertion that she always sleeps on hard mat with nothing over her; I saw the last number there was an account of a ball given by the governor of Madras to weich many of the natives are invited.

తొలినాళ్ళ తెలుగు వృత్తాంత పత్రికగురించి ఒక విదేశవనిత అభిప్రాయ మిది. ఆమె తన అభిప్రాయాన్ని లండన్ వారికికూడ తెలిపింది. ఒక వైపున జాలిపడుతూనే సంపాదకుని వార్తా సంగ్రహణ శక్తిని వేళాకోళం చేసింది.

వృత్తాంతిని భాష పూర్తిగా అప్పటి మద్రాసు శిష్టవ్యావహారికం. సంపాదకుని జవాబులు కూడ వ్యావహారికంలోనే ఉన్నాయి.

ఉదాహరణకు :[2]

ఉత్తరము వ్రాసిన వారికి జవాబు :

రా॥ రా॥ మండిగల వెంకట్రాయ శాస్త్రిల వారు వ్రాయించిన ఉత్తరము అతిశ్రేష్ఠముగా నున్నందున-ప్రచుర పరచమని మా ప్రొప్రయిటర్ల ఉత్తరవయినందున - అలాగుననే చేసినాము - నీలిగిరి చరిత్ర యింకా మేము చూచికోలేదు గనుక - చేతనయినంత త్వరలో అచ్చువేసి ప్రచుర పరచుతున్నాము. ఎడిటర్ - ఒక ముఖ్యమైన సంగతి - వృత్తాంతిని లో సాహిత్యము ఊసేలేదు. వర్తమాన తరంగిణిలో సాహిత్య విషయాలు కూడా ప్రచురించడంమొదలైంది. తర్వాత పత్రికే వర్తమాన తరంగిణి.

ఈ పత్రిక 1842 లో వెలువడింది. 1850 వరకు ఉంది. మొదట్లో దీన్ని నిర్వహించిన సంపాదకు లెవ్వరో తెలియదు. తర్వాత పువ్వాడ వెంకట రావు అనే వ్యక్తి సంపాదకుడు. ఈయనకు అప్పటిలో బ్రౌన్ మొదలైన ప్రసిద్ధులతో గరిష్ఠ సంబంధముండేది. దానిలో ఒక వార్త ఈ విధంగా ఉంది.

[3]వర్తమాన తరంగిణి (1842 సం॥ అగస్టు నెల 11వ తేది, గురువారం).

---

1. Letters From Madras during the years 1836-1839 by a Lady - By Mss Julia Thomas.
2. బ్రౌన్ జాబులు - పుట 83, బంగోరె.
3. వర్తమాన తరంగిణి ముద్రాక్షరశాల 1872 వరకు వుంది.

వారధి : తిరివల్లిక్కేణి సముద్రము వొడ్డున నుంచే మంచు గడ్డలు అమ్మే ఇంటివద్ద నుంచి (ఐస్‌హౌస్ నుంచి) సముద్రము వొడ్డున అడయారుకు పొయ్యే తోవలో ప్రేమేసన్ కంపెనీ బంగళాకు సమీపంగా ఉండే బాటలో కొయ్యలతో ఒక వారధి కట్టివున్నది. అది వెడల్పు తక్కువగా వుండడము చేత ఒక బండి కంటె ఎక్కువ పట్టదు. ఇందువలన అనేక తడవలు ఉపద్రవములు సంభవిస్తూ ఉండును. ఇందుకు దృష్టాంతముగా మొన్నటి దినము అపత్కారముగా ఒక కార్యము జరిగినది. యేమంటే, అడయారు నుంచి దొరలు ఎక్కి కాటేజీ అనే ఒక పెద్ద బండి ఆ వారధి మీదికి వచ్చినది. అప్పుడే ఉత్తరపు దిక్కు నుంచి దానికి యెదురుగా మరియొక బండి వచ్చినది. అడయారు నుంచి వచ్చిన బండికి లాంతర్లు వున్నవి. ఉత్తరాన్నుంచి వచ్చిన బండికి లాంతర్లులేవు. ఈ బండ్లుతోలే వాండ్లు యిద్దరు వకరు ముందుపోతే వకరు వెనక పోవలెనని వుండిరి. యిందులో వుత్తరాన్నుంచి వచ్చిన గుర్రము పిరికి తనము చేత వారధికి అవతలవైపున వుండే వెలుతురును చూచి జడుసుకొని బండి గిరగిర తిరిగి వెనక్కు వెనక్కే ఆ సమీపంలో నుండే వకకంచెలోకి వెళ్ళినది. అంతట దైవవశాత్తు దాని మనస్సుకు వక వికల్పము తోచి అక్కడనే నిలిచినది. ఇంకో క్షణం మాత్రం ముందుకు వెనక్కు లాగుతూ వుండి వుంటే మహా ఆపద సంభవించి ఉండును. ఆ దశలో యిటువంటి అపాయకరమైన కార్యములు సంభవించడంలో దొరలకే గాని దొరసానులకేగాని మరివకరకేగాని ప్రాణహాని కలుగును.

కనుక సర్వాధికారులైన గవర్నరుగారు యీ సంగతి ఆలోచనలోకి తెచ్చి సదరహి వారధి ఇంతకంటే విశేషంగా వెడల్పించి విశాలముగా కట్టిస్తే జనులకు మహా సౌఖ్యముగా వుండును. 1

వృత్తాంతినికన్నా వర్తమాన తరంగిణి భాష కొంత నేవళంగా వుండడం మనం గ్రహించవచ్చు. ఈ పత్రిక తొలి సంచికలో అప్పట్లో ముద్రితమై ఉన్న కావ్య ప్రబంధ శతకాల పట్టిక ఉండడం బట్టి ఇది కొంతకు కొంత సాహిత్యానికి కూడా ప్రాధాన్య మిచ్చిందని అనుకోవచ్చు. చిన్నయసూరి వంటి మహా విద్వాంసులు కూడా దీనిలో సంపాదకీయ లేఖలు వ్రాయడం దీనికి మరొక నిదర్శనం.

మహారాజ శ్రీ వర్తమాన తరంగిణి ఎడిటర్‌గారి సముఖమునకు ఈ అరు

---

1. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయము: పుట 181-డాక్టర్ నిడుదవోలు వెంకటరావు.

గున వ్రాసుకొన్న పద్యంబు తమ పత్రికలో ప్రచురము చేసి పండితులగు వారి వలన నా పద్యంబు కర్థంబు తెప్పించి తిరుగా తమ పత్రికలో ప్రచురము చేసి నా అభీష్టంబీడే ర్తురని తమ ఘనమును బహుధా ప్రార్థించెద.... తమ వినయ విధే యుడగు చి. సూ.[1] ఆ పద్యం ఇది.

ఉ. కోడి గమింతె గాని తనకున్
వయసెక్కుడి దమ్మనేత్రముల్
వాడు గదమ్మ పంట పగఋట్టిన
దాని సుధారసంబు ము
ద్దాడు గదమ్మ యీ చెలియ
కక్కట వల్పులటమ్మయీడికల్
వేడుక లాయెమట్లు తిరువేంగళ
నాథ యనంత శౌరికిన్.

పత్రికల సాహిత్య సేవ తొలిసారిగా ఈ విధంగా పద, పదార్థ చర్చతో ప్రారంభమైంది.

సాహిత్య సేవలో పుస్తక ప్రచురణ కూడా ఒక భాగం, ఈ ప్రయత్నం లోనే యీ పత్రిక మహాభారత సంపూర్ణ ముద్రణకు అంకురార్పణం చేసింది. మహాభారత ముద్రణ విషయంలో ఈ పత్రిక సంపాదకుడు పువ్వాడ వెంకట రావు బ్రౌనుతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిపి ఆయన సూచనల మేరకు తన ముద్రణాలయంలో ముద్రించినట్టు తెలుస్తున్నది. ఆ ఉత్తరాలు ఉదాహరిస్తాను.

మహారాజశ్రీ సి.పి. బ్రౌన్ దొరవారి సముఖమునకు
పువ్వాడ వెంకటరావు అనేక సలాములుచేసి వ్రాసుకున్న విజ్ఞాపనము. జనవరి రోజున తమ సముఖములో శ్రుత పరచుకొన్న ప్రకారం సంస్కృత భారతం ఆది పర్వ సభాపర్వములనున్ను ఆంధ్ర భారతం ఆది పర్వము సభాపర్వము అరణ్య పర్వము ఉద్యోగ పర్వము యీ అయిదు పర్వములనున్ను సముఖమునకు పంపిం చుకొనియున్నాను. దాఖలు చిత్తగించవలెను.... తమ సముఖములో మనవి[2] చేసు

---

1. వర్తమాన తరంగిణిలో 1842 అక్టోబరు 22 తేదీతో ఈ లేఖ ప్రకటితం - ఆంధ్ర వాచన వాఙ్మయం - నిడదవోలు వెంకటరావు - పుట 91 (1954.)
2. వర్తమాన తరంగిణి 1842 అక్టోబరు 22

కున్న ప్రకారం ద్రోణ పర్వం మొదలుకొని రెండేసి పర్వములు చొప్పున దయ చేయించుచూ వచ్చిన పక్షమున తమ నిఘంటువుకు నిరోధము లేకుండా తాము వేయించియుండిన లెక్కల ననుసరించే అచ్చువేయించుచున్నాను. ప్రస్తుతము - ద్రోణ పర్వం, కర్ణపర్వము అచ్చు జరుగుచున్నది గనుక ముఖ్యముగా ప్రతులని దయ చేయించవలయునని ప్రార్థించెదను.

చిత్తగించవలెను
పువ్వాడ శేషగిరిరావు

1852 సం॥ జనవరి 10.

(సంపుటం 12,
ఎం. 428, పేజీలు 366-67) [1]

మహారాజశ్రీ

మేస్టరు సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారి సమ్ముఖమునకు
పువ్వాడ వెంకటరావు అనేక సలాములు చేసి చేయంగల విజ్ఞాపనములు - త॥ తాము లోగడ దయ చేయించిన శల్యపర్వం అచ్చు ముగించి తిరిగి సదరు ప్రతిని పంపించడమైనది గనుక దాఖలు చిత్తగించి స్త్రీ పర్వ శాంతిపర్వములు దయ చేయించ గలందులకు ప్రార్థించుచున్నాను....

1852 మే 17

చిత్తగించవలయును
పువ్వాడ వెంకటరావు [2]
(సంపుటం 15, ఎం. 431 పేజి 43)

సాహిత్య చర్చ అంటే అప్పటికి పదార్థ చర్చ వ్యాకరణ విషయాలు అలంకారాలు మొదలయినవి మాత్రమే.

తర్వాత 1848లో వెలువడిన 'హితవాది' 'దిన వర్తమాని' పత్రికలు కూడా మొదటి రెండు పత్రికలలాగే ఇతర వార్తలతో పాటు సాహిత్య చర్చ కూడా చేసేవి. కాని వార్తలకే ప్రాధాన్యం - హితవాది బందరు నుండి వెలువడేది. మాసపత్రిక, సంపాదకుడు ఫారర్ జె. ఎడ్మండ్ షార్కీ. ఇది కొంత కాలానికి ఆగిపోయి మళ్ళి 1862లో పునరుజ్జీవం పొంది మళ్ళి కొంతకాలం నడిచినట్లు కన పడుతుంది. ఈ పత్రికలోనో షార్కీవద్దనో పని చేసిన బుర్రా శేషాచలశాస్త్రి 1852 నవంబరు 24న బ్రౌనుకు వ్రాసిన ఉత్తరం ఒకదానిని బంగోరె ఇచ్చారు.

---

1. బ్రౌను జాబులు పుట 38 బంగోరె
2. అదే పుట

అది ఇట్లా ఉంది.

మహారాజశ్రీ సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారి సముఖమునకు - మచిలీ బందరు కాపురస్తుడున్ను ప్రకృతమునందు చెన్నాపట్నము నందు వచ్చియుండే బుర్రా శేషాచల శాస్త్రి వ్రాసుకొన్న మనవి. ఏనులోగడ బందరులో మ. రా. పాదిరి జె. ఇ. షర్కి దొరగారి వద్ద సంస్కృతాంధ్ర గ్రంధములకు సూచి మొదలైన వచన రూపకములను చేయుచుంటిని. సదరు దొరగారు ఈ పని చాలించి నందున నున్ను - తాము నావంటి వారికి విద్యావిషయమైన పనుల నిప్పించి రక్షించుట జగత్ప్రసిద్ధిగా నుండుటవల్ల నున్ను తమను నమ్మి నేనిచ్చట జేరి అక్టోబరు నెల 19వ తారీఖున తమ సముఖమునకు మనవి వ్రాసుకొని కాచుకొనియున్నాను. గాన ఈ మనవినిన్ని చిత్తగించి నన్ను సంస్కృతాంధ్రము లందు పరీక్షించి తగుపాటి జీవనమును ఇప్పించి రక్షింప వలయునని యేలినవారి ఘనతను వినయవిధేయ పూర్వకంగా మిక్కిలి ప్రార్థింపు చున్నాను. దివ్యచిత్తమునకు దేవలయమును.

1852, నవంబరు 24 బు. శేషాచల శాస్త్రి.

(సంపుటం 15 ఎం. 431, పేజీ 22)[1]

సుజనరంజని.

సారస్వత విషయాలకే ప్రాధాన్యమిచ్చిన మొట్ట మొదటి పత్రిక సుజన రంజని (1862-67). దీని సంపాదకులు - వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులు, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు, కారుమంచి సుబ్బారాయలు నాయుడు. ఇది మొదట మాసపత్రికగా ఉండి తర్వాత ద్వైమాసికమైంది. వింజమూరు కృష్ణమాచార్యులు, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు చెన్నపట్నంలోని గవర్నమెంటు నార్మల్ స్కూల్‌లో తెలుగు పండితులుగా వుండేవారు. సుబ్బరాయలు నాయుడు చెన్నపట్టణంలో గోవిందప్పనాయని ప్రైమరీస్కూలులో తెలుగు బోధించే ఉపాధ్యాయులు.

చిన్నయసూరి తన రచనలను, టీకా టిప్పణులను దీనిలో ప్రచురించేవారు.[2] ఈ పత్రిక ఆ రోజుల్లో విద్యార్థులకు పరీక్షలకు వెళ్ళే ప్రభుత్వోద్యోగులకు చాలా ప్రయోజనకారిగా వుండేది. దీని ముఖ పత్రంపై "యూనివర్శిటీ పరిశా విద్యార్థుల కుపకారము" అని తెలుగులోను, **'A friend to the University students'** అని ఆంగ్లంలోనూ ముద్రించేవారు.

---

1. బ్రౌను జాబులు - పుట 111, బంగోరె.
2. దిగవల్లి శివరావుగారి వద్ద సుజనరంజని ప్రథమ సంపుటం ఉంది.

ఈ పత్రికలో ఆంగ్ల పారిభాషిక పదాలకు తెలుగు సమానార్థక పదాలు ప్రకటించేవారు. ఈ పారిభాషిక పదాలను వీరేశలింగంగారు మొదలైనవారు తరువాత ఉపయోగించుకొని శాస్త్రీయగ్రంథ రచన సాగించారనడానికి నిదర్శనాలున్నాయి. ఈ పత్రిక 1867 ఫిబ్రవరి సంచికలో 1866వ సంవత్సరపు మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు సంబంధించిన తెలుగు పరీక్షాపత్రం ప్రకటించారు. దానిని బట్టి అప్పటి తెలుగు ప్రమాణం తెలుస్తుంది. ఈ పత్రికలో మనుచరిత్రాది ప్రబంధాలకు, భాస్కర రామాయణాదులకు లఘుటిప్పణి ప్రచురించబడేది. చిన్నయసూరి నీతి చంద్రిక లఘుటిప్పణి కూడ దీనిలో ప్రచురించారు. మెట్రిక్యులేషన్ తెలుగు ప్రశ్నపత్రంలోని ముఖ్యప్రశ్నలివి.[1]

1. రాముడయోధ్య విడిచి యడవికి బోయినప్పుడతని వయసెంత ? అతడడవికి బోయిన ఎన్నిదినములకు దశరథుడు మృతినొందెను ? దీనికి సప్రమాణముగ నుత్తరము వ్రాయుము ?
2. 'పోవదు తన కర్మఫలముఁ బొందకతన్వీ'-దీనికి గణవిభజనము చేయుము? ఇది ఏపద్యపాదము?
3. పసదనము, మోసల, రిత్త, ఈసు, వమ్ము, చేడియ, కొందలము, బొంది, మంతనము, కలుపడము, గొంది, వేమ, నింగి, కాన,-వీని సులభములగు పర్యాయపదములు వ్రాయుము. ఇందు తద్భవములెవ్వి ? దేశ్యములెవ్వి ? తద్భవ పదముల ప్రకృతులను వ్రాయుము.
4. రాముని భార్యకు మేదినీ తనయ, సీత అనునామము లేలకలిగెను ?
5. పసిండి పళ్ళెరము, కేలు దోయి, నారచీర, నావలనిభక్తి - ఇవి ఏ సమాసములు ? విగ్రహ వాక్యములెవ్వి ?
6. 'పెద్దగాలం బవ్విధంబునం బ్రవర్తిల్లుడు' అను వాక్యమందలి పదములు విసంధిగా వ్రాసిన నామముల విభక్తుల దెలిపి సంధుల సహేతుకముగా విశదపరుపుము.
7. ప్రవర్తిల్లుట, అనవుడు, లేకయున్నయది, కానిందు-అనువానికతి దేశము చెప్పుము.
8. అరణ్యంబున అనునది యే విభక్తి ? దాని మరియొక్క రూపమెద్ది ?
9. నడయాడు నంతదనుక-అనుచో నడయాడు అనునదియేమి ? ఇతరస్థలములందది యెట్టిది ?

---

1. డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు నోట్సునుంచి

10. నాన్ అనుదాని ప్రకృతియెద్ది ? అది యెట్టిపదము ?

11. మృగేంద్రుడు అను దానిని భాగించి సంధిని వివరింపుము ?

12. (వాయసాదులు అనుదానితో సంబంధించిన) వానిన్ అనునది యే లింగమును దెలియజేయునది? ఏ విభక్తి గలది ?

13. మాసత్త్వంబు కొలది దేవరకుందెలియనిదికాదు "అనవుడు మృగేంద్రుడు వానింజూచి 'దొరకినంతయె కానిందు - ఈ వాక్యములందు దత్సమము లెవ్వి ? తద్భవము లెవ్వి ?

14. అగు అనునది యెట్టి విశేషములకు వెనుక జేర్పబడును ?

15. అండజము, బలిభుక్కు-వీనివ్యుత్పత్త్యర్థమేమి ?

పై ప్రశ్నలను బట్టి పంచతంత్రం పాఠ్యభాగంగా వుండేదని, వ్యాకరణం మున్నగునవి ఉన్నత ప్రమాణాలలో ఉండాలనే ఉత్సాహం ఎక్కువగా వుండేదని తోస్తుంది.

అప్పట్లో **'The Journal of Education'** అనే పత్రికను మద్రాసు ప్రభుత్వం ప్రచురించేది. తర్వాత వచ్చిన తత్త్వ బోధిని, సుజనరంజనిని పైన పేర్కొన్న ఆంగ్ల పత్రికతో పోల్చడం సమంజసంగానే వుంది.

19 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో కవులు పండితులు పలువురు వుండేవారు. అందరి వద్ద తాటాకు పుస్తకాలుండేవి. అప్పట్లో ప్రతి పండితుడు ఏదో ఒక పత్రిక నడపడం, దానిలో ఒక ప్రాచీన కావ్యం నాలుగు పుటలో ఎనిమిది పుటలో ప్రచురించడం పరిపాటైంది. కనుక వాటిలో ముఖ్యమైన కొన్నింటిని మాత్రమే తెలుపుతాను. వీటిలో కొన్నిటిలో వార్తలూ వుండేవి.

శ్రీ యక్షిణి

ఈ పత్రిక బళ్ళారి నుంచి వెంకట రమణకవి, త్యాగరాజ మొదలియార్ అనే వారు వెలువరించేవారు. త్యాగరాజ మొదలియార్ మహాభారతం కూడా రచించారు. ఈయన తన వ్యాసాలనూ ఈ పత్రికలో ప్రచురించేవాడు. వీరేశలింగంగారు ఈ పత్రికను తమ విగ్రహ తంత్ర విమర్శనములో ప్రస్తావించారు. [1] ఇది 1863 నుంచి 1865 వరకువుంది.

---

1. వీరేశలింగం రచనలు : 9 వ సంపుటి

తత్త్వబోధిని (1864-70)

ఇది చెన్నపురి వేదసమాంజంవారి యాజమాన్యాన 1864 న వెలువడి 1870 వరకువుంది. వేదసమాజం బ్రహ్మసమాజానికి పూర్వరూపం. దీనిలక్ష్యం బ్రహ్మసమాజ సిద్ధాంత ప్రచారం. స్త్రీ పునర్వివాహానికి సంబంధించిన వ్యాసాలు తొలిసారిగా ఈ పత్రికలోనే ప్రచురిత మయ్యాయి. దీని ప్రభావం వీరేశలింగం గారి పై పడి ఆయన సంస్కరణ కార్యక్రమాలకు పూనుకోవడానికి ఈ పత్రిక దోహదం చేసింది. వేద ప్రచురణ కూడా ఈ పత్రికలో జరిగింది. ఋగ్వేద సంహిత సస్వరంగా తెలుగు లిపిలో తొలిసారిగా ప్రచురణ పొందడం ఈ పత్రికలోనే. ప్రతి సంచికా నిరాకార బ్రహ్మప్రార్థన మైన ఒక ఋక్కుతో ఆరంభమయ్యేది. ఆ కాలంలో మంద్యం కృష్ణమాచార్యుల వారనే వారు చేసిన శతావధానం వివరాలు దీనిలో తొలిసారిగా ప్రచురిత మయ్యాయి. ఈ పత్రిక వ్యాసాలన్నీ తత్త్వబోధిని 1, 2, 3 అనే పేరుతో సంపుటాలుగా వెలువడ్డాయి. వీరేశలింగంగారు ఈ పద్ధతినే తమ వివేకవర్థని సంపుటాలు ప్రచురించారు.

ఆంధ్రభాషా సంజీవని - తొలి సంపాదకీయం.

తెలుగు సారస్వత చరిత్రలో కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులుగారి గ్రాంథిక భాషాభిమానం విశ్రుతమైంది. దీనికి మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులు సంపాదకుడు. ఈయన వివిధ భాషలలో విద్వాంసుడు. అనేక శాస్త్ర పారంగతుడు. ఆంగ్ల పదాలకు పారిభాషిక పదాల సమానార్థకాలు స్థిరపరచినవారూ తెలుగు పత్రికలలో సంపాదకీయాలు ప్రారంభించినవారూ ఈయనే. ఈ పత్రికలో సారస్వత విషయ చర్చలు సాంఘిక రాజకీయ విషయాలు గ్రంథ సమీక్షలు కవితలు మొదలయినవి ప్రచురితమయ్యేవి.[1]

వీరేశలింగంగారి తొలి పద్యకావ్యం శుద్ధాంధ్ర భారతం సభా పర్వంలో కొంత, వడ్డాది సుబ్బరాయుడుగారి శోకగీతం (Elegy) ఈ పత్రికలోనే ప్రచురిత మయ్యాయి. తెలుగు సాహిత్యంలో ఇదే తొలి శోకగీతం. అప్పటి ఆంగ్ల పత్రికలు **Journal of Education** (మద్రాసు - 1872), **Native Public**

---

1. తెలుగు వ్యాసం - నూరు సంవత్సరాలు : ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడెమి ప్రచురణ - పుట. 17

opinion (1873), **Journal of Hindu Sreyobhi vardhani Sabha** (1874) దీనిని వేనోళ్ళ కొనియాడినాయి.[1]

సమకాలిక పత్రిక పురుషార్థ ప్రదాయిని దీనిని గురించి "ఈ పత్రిక యందు చదువుటకు మిగులనానందముగను, ఉపయుక్తముగను నుండు ఆంధ్ర భాషావిషయములను దేశాభివృద్ధికరములగు నితరములైన పద్ధతులును మంచి వృత్తాంతములును, ఇంకను కొన్నికొన్ని విషయములును ఎన్నికకురాదగిన తిన్నని మధురమైన శైలిలో వ్రాయబడుచున్నవి అని ప్రశంసించింది. (1872 జూలై 17)[2]

పత్రిక ఎలా వుండాలి? సంపాదకుడు, విలేఖకుడు, చందాదారు, పాఠకుడు ఎలాటివారు? అనే వాటికి ఈ పత్రిక కొన్ని నిర్వచనాలిచ్చింది అవి మొట్టమొదటివి, ఆసక్తికరమైనవి, నేటికీ ఉపాధేయమైనట్టివి గనుక ఇక్కడ ఉదాహరిస్తాను.

పత్రికా లక్షణము :

పత్రముద్రాసౌష్ఠవంబు సద్భావయు
ధర్మనీతి న్యాయ తత్త్వదమగు
వ్యాసము స్వాశయ వార్తాళి వివిధ వా
ర్తలకల్మి కృతి విమర్శనముదార
సల్లేఖ కౌఘంబు శాస్త్ర సదాచార
సిద్ధాంత మర్థ సంసిద్ధి కృత్య
మనెడు నీ నవలక్షణావళి దేనియం
దిరవొందు సుగుణంబు వర మణియన
నద్ది వృత్తాంత పత్రిక యౌ సలక్ష
ణం బిటులుగాని దవ లక్షణ ప్రవృత్తి
పత్రికయని యనం బడుంబడు నిజముగ
సగుణమౌమణి విబుధులుకోరి కొంద్రె

---

1. **Studies in the history of Telugu Journalisum** - పుట 81
2. తెలుగు వ్యాసం - నూరు సంవత్సరాలు

విలేఖ లక్షణము :

పండితుండును సత్ప్రవర్తకుండును జగ
ద్వ్యాపార విజ్ఞుండు స్థైర్యయుతుడు
ధైర్య సంపన్నుండు ధని యుచితజ్ఞుండు
శక్తిత్రయాఢ్యుండు సూక్తిచతురు
డను పదంబులె బిరుదాభిధానంబులు
బిరుదాభరణములై వెలయు మిగుల
ఈ విశేషణమణుల్ భావింప బడునవ
లక్షణములివే విలక్షణములు
గాన నిటు నవలక్షణ కలితుడైన
వాడు నవరత్నహర సంభావనీయు
డవు విలేఖకుడిటు గామి నేనె యొరుడు
వానివలెగాక కుముఖుండయౌ నిజముగ

ఉపవిలేఖక లక్షణము.

ఆదినే లేఖ నీయాంశంబు సత్యంబు
స్వప్రమాణంబుగా జను నెరుంగ
సంగ్రహముగ వ్రాయు సమకట్ట వలయ నం
తట వ్రాతదగు విశదముగనుండ
విషయవిన్యాసంబు విస్పష్టముగ నుండ
వలయు సందర్భార్థములు క్రమముగ
నొవ్వనాడగ గూడ దెవ్వరినేనియు
దబ్బర పొగడికల్ దగవు వ్రాయ
(వాస్తవంబైన వార్తనే వలయు దెలుప)
స్వీయనామ నివాసముల్ వివరముగను
దెలియ లిఖియింప వలయు నిట్లరు నుప వి
లేఖకుని లక్షణములు పోలెడు మణులను

స్వీకర్తృ లక్షణము.

ఈయందగిన దబ్బు నీవలె ముందుగా
బత్రిక క్రమముగా బడయ వలయు
అందకున్నను దెల్పియందు కొవలయును

దాని నెఱుంగంగ దగును ముగియఁ
దత్పత్రికల నాగి దగ నుంచుకొనవలె
బొత్తంబుగానేని పొత్తిగానొ
యొసగరా దొరులకు నొసగిన జ్ఞప్తితో
గైకొన వలయును బైకమువలె
జెదక యుండంగ నష్టపు కడకతోడ
వాని బరికింప వలయును వలయు జదువ
నివ్వి నవలక్షణములను నెలమి బత్రి
కలను గొనియెడి సత్పురుషుల కరయగ

పాఠక లక్షణము :

పత్రిక చెడకుండ బైకప్పు నెడలింప
వలయును విప్పంగ వలయునట్లె
తొల్దొల్త శీర్షికల్ దొడరి చూడన్వలె
స్వవిషయముల యందు చదువగవలె
నంతట దనవారి పైన విషయముల
బరికింప వలె నంత బరవిషయము
లరయంగ వలయు నేకాగ్రమనస్కుడై
మదత మార్పగరాదు ముడుతలుపడ
నీ కనలు గనీక యెప్పటి యట్లుతం
దుంచి దానినట్లె యొప్పనతడు
స నవలక్షణుండు సత్పాటకుండిట్లు
గొఱలకున్న బాఠకుండెటులగు.[1]

కొక్కొండ వారి భావంలో విలేఖకుడంటే సంపాదకుడు ; ఉపవిలేఖకుడంటే ఉపసంపాదకుడో లేక రిపోర్టరో ; స్వీకర్త చందాదారు ; పాఠకుడంటే చదువరి

పురుషార్థ ప్రదాయిని :

ఉమారంగ నాయకులు గారి సంపాదకత్వంలో బందరు నుంచి ఇది 1872 లో వెలువడి దాదాపు 20 సం॥లు నడిచింది. ఇదిగొప్ప పత్రిక. అన్ని శాఖలలోను సాహిత్యం విరివిగా వృద్ధి పొందాలని దీని ఆశయం. మహా

1. డాక్టర్ అక్కిరాజు రమాపతిరావు నోట్సు.

భారత టిప్పణి, పుస్తక విమర్శలు, వైద్య విషయాలు, వింతలు విశేషాలు, వ్యాస సంగ్రహాలు దీనిలో వుండేవి. ఆంధ్రభాషా సంజీవనికి దీనికి విద్యావిషయమైన వాద ప్రతివాదాలు జరిగేవి. సామెతలు సమస్యాపూరణలు, ప్రకృతి శాస్త్ర వ్యాసాలు వుండేవి. శాస్త్రము, భాష, మతము, వైద్యం, ఔషధములు, నీతి, వ్యవసాయము, దోహదము, వర్తకము, కళలు, చేతిపనులు, విద్యావిషయములు, దేహారోగ్య విషయములు, గృహవిద్యలు, దేశకాలజీవ చరిత్రములు, పురాతన నీతులు, పౌరాణికములు, వినోదములు, ఆశ్చర్యములు, కథలు, లోక వ్యవహారములు, ధర్మ శాస్త్ర విషయములు, విశేషాభిప్రాయములు, సంవాదములు, సిద్ధాంతములు, వృత్తాంతములు, మొదలగు నంశములను గురించి సంగ్రహముగా విశేషము ఆంధ్రమున వ్రాయబడును. గనుక తెలుగు భాషను కొంచెము చదివిగాని వినిగాని గ్రహించ గల ప్రతివారును ఈ పత్రికను పుచ్చుకొని శ్రద్ధగా చదవవలయు నని కోరెదము" అని పత్రికాసంపాదకులు ప్రకటించే వారు. దీనిలో ఆంగ్ల విభాగమూ వుండేది. అప్పటి అధికారులకు తెలుగు నేర్చుకొనడానికి వీలుగా పద్యాలకు తెలుగులో అర్థాలు ఇంగ్లీషులో వివరణలు ఉండేవి. ఈ విధంగా మహాభారతానికి గుంటూరు ఆంగ్లో వెర్నాక్యులర్ స్కూలు ఉపాధ్యాయులు పరవస్తు వెంకటరంగా చార్యులు టిప్పణులు వ్రాశారు.

మచ్చుకు ఒకటి :

కం. అన విని నిరుత్తరుండయి
మను జేంద్రుడు కొంత సేపు బ్రమాన్పడి తలపుల్
పెనగొన నిద్రాహీనిం
దనువలయగ విదురుతోడ దా నిట్లనియెన్

నిరుత్తరుండు - ప్రత్యుత్తరము లేనివాడు. **The word** నిరుత్తరుండు **is compounded of** నిర్ (= నిర్గతమగు) **and** ఉత్తరము (= ఉత్తర మెవని వలననో) నిర్ **is an** ఉపసర్గ **and conveys a negative idea. The Reader is not to confound this with** ని **which means 'excessively as in the examples** నిహతుడు, నిబోధితుడు **and so on.**

బ్రమాన్పడి = నిశ్చేష్టితుడయి. **This word is compounded of** బ్రమాను **and** పడు. **See** బాలవ్యాకరణము, ప్రకీర్ణ పరిచ్ఛేదము 16 వ

సూత్రం...[1]

ఈ పత్రిక అప్పుడు చాలా ప్రచారంలో వుండిన దనడానికి హైదరాబాదు నుంచి ఒక పాఠకుడు వ్రాసిన ఉత్తరం తార్కాణము. రాజకీయంగా ఆయా ప్రాంతాల విభేదాలెట్లా ఉన్నా తెలుగు పత్రికల పాఠకులు ఎంత ఉత్సుకతతో వుండే వారో తెలియడానికి ఆ ఉత్తరం ఉదాహరిస్తాను.

మహారాజశ్రీ దైవసమానులగు పురుషార్థ ప్రదాయిని పత్రికాధి పతులవారికి

అయ్యా !

శ్రీ పురుషార్థ ప్రదాయిని పత్రికలను ఇది వరకు సాలు నాలుగైదు మాసములనుంచి బహు ఆసక్తితోనున్ను గౌరవముతోనున్ను చదువుచున్నాను. ఇక్కడ బహు మంది కొనియాడి ఆనందించుచున్నారు. మీ యీ పత్రికలో నుండే విశేషములు హంశములు చదివి బాగా గ్రహించగల అందరిని బహుబాగుగా వృద్ధిని పొందించేవిన్ని దేశాభిమానము గల్గి భాషాభి మానమున్ను గల సజ్జనులైన మానవులు సంతోషముతో సహాయులై అంగీకరించి మెచ్చుకోదగినవిన్ని సరసులు సమ్మతితో సుతించవలసినవిన్ని నీతిని జ్ఞానమును బుద్ధిచాతుర్యమును ఆలోచనను మొదలుగాగల వాటిని ప్రవృద్ధికి తెచ్చేవిన్ని అయియున్నవి గనుక యీ దివ్యమైన పత్రిక శాశ్వతముగ ప్రతి నెలకు తప్పకుండ అచ్చువేయబడి ప్రకటితమై వృద్ధి బొందేటట్లు భగవంతుడు కరుణించి దీవించుగాక. మీకు తగిన ప్రోత్సాహమున్ను కలిగి మాకందరికిని కన్నుల పండుగగ నుండునుగాక.

జి. వై. Friend of the good, హైదరాబాదు - దివ్యక్షేత్రము

(పురుషార్థ ప్రదాయిని-సం. 1 సం. 6; 1872)

. రాజకీయోద్యోగం చేస్తూ అహంకారం చూపుతున్న వాళ్ళను గూర్చి దురాచారమర్దనుడనే పేరుతో సంపాదకునికి ఒకరు లేఖ వ్రాశారు. దీనినిబట్టి ఆ కాలపు స్థితిగతులు తెలుసుకోవచ్చు.

"ఓ పురుషార్థ ప్రదాతోత్తమా ఈ విశేషము వింటిరా-కొందరు తహశ్శీల్‌దారి మొదలగు నౌకరీ చేయువారు తమ జీవిత విశేషముచేత బండ్లు సవారీ లెక్కి వీధులవెంట వచ్చినప్పుడు ఆయా పంచలను కూర్చునియున్న జనులందరు లేచి దండప్రణామంబులు గావించుచుండ వలెనట! ఇదేమివింత ! అయితే ఆ దండ

---

1. (పురుషార్థ ప్రదాయిని సం. 1, సం. 6. 1872 జూన్)

ప్రణామంబు తమకేనో లేక తమ వాహన విశేషములకేనో తెలియదు. ఎందుచేత ననగ తమను వహించిన వాహన విశేషమున కెట్టియధికారమో తమరు వహించి యున్న నౌకరీ పాయకున్న అట్టి యధికారమేగాని మరియొకటిగాదు. మరియు ఈ అధికారం వస్త్రధారణము వంటిది. వస్త్రమును ధరించినంతవరకావేషమున్న రీతినె తాము క్రమముగ నడిచి తప్పుచేసిన వానిని శిక్షించడము కేర్పడిన శాసన ప్రకారము జరుపుటను వహించియున్నంత వరకు మాత్రము ఆ నౌకరీ వేష విశేషము కలిగియుంటున్నది. గాన నౌకరీ పాటించియే గదా. ఇట్టి సంగతిలో నిర్నిమిత్తముగా నిరుపేదల భీతిని పొందజేసి వారి వలన దండప్రణామంబులు పొంద దలచడమేమి ప్రయోజనము? ఇందుకు దృష్టాంతముగ నిదివరకు కొంద రధికారులు యిట్టి బెట్టిదమగు వెడగుచేష్టలచే నష్టమును బొందినవారు గలరని యెరుగరు కాబోలును. కాబట్టి ముందైనను క్రమముగ నడచుకొని నట్టయిన బాగుగనుండును.

తమవిధేయుడు

దురాచార మర్దనుడు

(పురుషార్థప్రదాయిని 1872 ఆగస్టు, సం. 1, సం. 8.)

దీనిలో 113 సంవత్సరాల కొకమారు కనిపించే తోకచుక్కను గురించి, గ్రేట్ బ్రిటన్ దేశపు రాణిగారి కోహినూర్-ప్రభా ప్రకరము వజ్రము గురించి, 1872 సెప్టెంబరులో వచ్చిన తుఫాను గురించీ-ఇలా వార్తలు ఎన్నో ఉన్నాయి.

స్వధర్మ ప్రకాశిని (1878-76 ; 1924-1932):

ఈ పత్రిక బందరు నుంచి వెలువడేది. దీని సంపాదకులు ద్వైతం కోటీశ్వరశర్మ శాస్త్రి ; ఈయన శిష్యుడు కనపర్తి మార్కండేయశర్మ ; దీనిని మద్రాసు నుంచి ప్రచురించారు. గురు శిష్యులిద్దరూ గొప్ప విద్వాంసులు. ప్రామాణికమైన శంకరాచార్య చరిత్ర, 36 గురు మంత్రుల చరిత్ర (1100-1700) ఈ పత్రికలో ప్రచురితమయ్యాయి. కనుపర్తి మార్కండేయశర్మ సంస్కృత గ్రంథాలను కూడా ప్రచురించారు. వాటిలో సుందరపాండ్యుని 'ఆర్య' శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారి పీఠికతో వెలువడింది. :

సుధీ రంజని (1873-1880) : దీనిని సుప్రసిద్ధ కవి ఓగిరాల జగన్నాథ కవి కాకినాడ నుంచి ప్రచురించారు. సాహిత్యపు విలువలు గల పెక్కు వ్యాసాలు ఇది ప్రచురించింది.

సకల విద్యాభివర్ధని (1872-1879):

ఇది తెలుగుదేశంలో తొలి మహా మహోపాధ్యాయులైన పరవస్తు వేంకట రంగాచార్యుల వారి సహకారంతో విశాఖపట్నం నుంచి వెలువడేది. దీనిలో కవి చరిత్రలు, వైద్యం, జ్యోతిషం మొదలగు విషయాలు ప్రశ్నోత్తర రూపంలో వెలువడేవి. పరవస్తువారి 'సంగ్రహములు' ఇందులోనే వెలువడ్డాయి.[1] ఈయన శాకుంతల అనువాదం ఈ పత్రికలోనే వెలువడింది. ఇది 1876లో పుస్తక రూపంలో ముద్రితమైంది. వీరేశలింగంగారు దీనితో కల్గిన ప్రోత్సాహంతోనే శాకుంతలానువాదానికి పూనుకున్నారు. పరవస్తువారి అనువాదం అసమగ్రంగా వున్నందున తాము అనువాదం చేశామన్నారుకాని తర్వాత తర్వాత సకల విద్యాభి వర్ధనిలో ఈ అనువాదం కొనసాగడం వీరేశలింగం చూసి ఉండరు.[2] పరవస్తు వారు విజ్ఞాన సర్వస్వం సంస్కృత భాషలో 125 సంపుటాలుగా రచించారు. రెండు సంపుటాలు ప్రచురించారు.

ఈ సకల విద్యాభివర్ధనిలోని ఒక విచిత్రమైన వార్తను సమకాలిక పత్రిక వీరేశలింగం గారి వివేక వర్ధని పునర్ముద్రించింది. ఈ ప్రకారంగా లిఫ్టింగ్ ఇంగ్లీషు నుంచే కాక తెలుగు పత్రికల నుంచి కూడా జరిగేది. ఆ వార్త ఇది.

నెరదొంగ :

యూరోపు దేశమున నొక యినుపదారి పొగబండిలో నేర్పరియగు నొక దొంగ పట్టుపడెను. వాడు తా నిమిడి కూర్చుండదగి నట్టియు వలయు చోటికి తీసికొనిపోబడ దగినట్టియు నిర్మలమగు వాయువులోనికి ప్రవేశించుటకు, నందుండు విషపుగాలి పైకి వచ్చుటకు దగినట్టియు పెట్టె నొకదాని చేయించుకొని తానందిమిడి యుండును. ఇట్టి పెట్టెను వాని మంత్రమున జేరిన వారిలో నొకడు గొంపోయి పొగ బండిలో పడవేయును. ఆ పెట్టెలోని ముచ్చు నడికి రేయిని పెట్టె వెలుపలకి వచ్చి తన యొద్దనుండు తాళము చెవులతోడను కొదువవారి పెట్టెలను దీసి ప్రతి పెట్టె నుండియు విలువగల వస్తువుల మాత్ర మెత్తికొని మరల నా పెట్టెలో నిమిడి యుండును. మరునాడు వాని స్నేహితులలో నొకడు ఆపెట్టె తనదని పుచ్చుకొని పోవుచుండెను. (సకల విద్యాభివర్ధని 1875 జన. సం. 3, నం. 1)

---

1. తెలుగువ్యాసం - నూరు సంవత్సరాలు, పుట - 18
2. ఆంధ్ర నాటక వికాసము - డా॥ పి. ఎస్. ఆర్. అప్పారావు

వివేకవర్ధని (1874-1893) - తెలుగుదేశంలో వివేక వర్ధనం :

వీరేశలింగంగారికి సంఘ సంస్కరణోద్యమంలో ప్రముఖ ప్రచార సాధన మైన వివేకవర్ధని 1874 అక్టోబరులో ప్రారంభమైంది. ముందు మాస పత్రికగా వున్న ఇది తర్వాత పక్ష పత్రికగాను వారపత్రికగాను మారి దాదాపు 20 సం.లు సాంఘిక, మత, రాజకీయ విషయాలలో దేశానికి ఎంతో సేవ చేసింది. లంచాలు పట్టే రాజకీయోద్యోగులకు సంఘానికి అపకారం చేసే దుశ్శీలురకు, కుమతులకు ఇది సింహస్వప్నంగా వుండేది. వీరేశలింగంగారు ఈ పత్రికను వజ్రాయుధంగా వాడినారు. సంఘ సంస్కరణకు విద్యావ్యాప్తికి ఇలా వాడిన సాహసికులు మరొకరు లేరు. ఈ పత్రిక ముఖ తిలకంగా భారతంలోని

'ఒరు లే యవి యొనరించిన
నరవర యప్రియము తన మనంబునకగు దా
నొరులకు నవి సేయకునికి
పరాయణము పరమధర్మ పథములకెల్లన్ !

అనే పద్యం వుండేది. ఈ లక్ష్యంతోనే వీరేశలింగంగారు ఈ ప్రతికను నడిపారు. ఈ లక్ష్యాన్నే కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు తమ ఆంధ్రపత్రిక ఆశయంగా పెట్టుకున్నారు. ప్రథమ సంచిక సంపాదకీయంలో వీరేశలింగం పంతులుగారు తమ పత్రిక లక్ష్యాలను ఇలా వివరించారు.

... మా వివేకవర్థని తన్నుంజేపట్టిన వారలతోడ మొట్టమొదట దేట తెలుగు మాటలతో మాటి మాటికి నీతులనే సంభాషించు చుండును. ఆ వెనుక దన సువృత్తభావంబు మెరయ నా నా శ్లేషంబుల గొందరను రసయుక్తములగు పాక భేదముల గొందరను వింతలగు వృత్తాంత కథనంబుల మరి కొందరను తేనియలొలుకు సుధా మధురోక్తుల గొందరను తనుపుచు నందర నానంద వారిధిందేల్చుచుండును. మరియు నయ్యయి సమయంబుల నవసరోచితంబులగు పెక్కు విషయంబుల మిక్కిలి యక్కరతో నొక్కి వక్కాణించుచుండును. కాబట్టి నవరసికులగు మనయాంధ్ర దేశీయులందరు నత్యల్పధీన లభ్యంబుగా నున్న మా వివేకవర్థని పొందు వడయు తలంపు డెందంబుల బొందించి కై కొందురని యమందానందంబున క్షేమందరము నెదురు చూచుచున్నారము.

వీరేశలింగం గారి నిర్భీక ప్రవృత్తికి ఒకటి రెండుదాహరణలు.

1. విశ్వ విద్యాలయ ప్రవేశ పరీక్ష ప్రశ్న పత్రంలో దొర్లిన ముద్రారాక్షసాలను ఆయన తెలిపిన తీరు ఇది.

"ఇక ప్రవేశ పరీక్షా పత్రములోని తప్పులో యన్న నెన్నియని యెన్న శక్యముగాక యున్న అందు గొన్నిటిని బూర్వోత్తర సందర్భమును బట్టి తెలిసికోవచ్చుగాని తక్కినవి బొత్తిగా నర్థము చేసికొన వీలులేనివిగా నున్నట్టు చూపట్టుచున్నవి. వానిలో గొన్నిటి మాత్రమిందు బ్రదర్శించుచున్నాము. "అయ్యా యాతిరుక్కానం జనంగాదె. ఏమిగతిలుచనంబకగు, కుసుమస్తక ఒకలాలవ లెప్పుడమినకడు గావున!" ఇట్లు స్థాలీపులాక న్యాయమున గొన్నిటి మాత్రమెత్తి చూపి యిప్పటి కింతటితో విరమించుచు ముందైన భిన్న పత్రముల ముద్రింపించి సరిచూచుట యందు సకల కళాశాలాధ్యక్షులు మిక్కిలి జాగరూకతతో నుందురని యిందువలన గోరుచున్నాము. (1874 డిసెంబరు)

2. రాజమహేంద్ర వరముపారిశుద్ధ్య విచారణ సభవారు (మునిసి పాలిటీ): ప్రస్తుతము ఈ సభలో జేరియున్న రాజమహేంద్రవరపు కమీషనరు[1] లనేకులు తాముపొంది యున్న యున్నత పదవుల కెంత మాత్రమును దగిన వారుకారు. వీరిదివరకేవిషయము నందును సభలో నిలిచి స్వతంత్రముగా దమ యభిప్రాయము జంకుమాని యొకప్పుడైనను జెప్పిన వారుకాదు; ఇక జెప్పువారు కాదు; చెప్పుటకు శక్తిగల వారునుగారు. వీరు సభకు నిండుగా గుర్చీలలంకరించి కూరుచుండుటయే కాని యొకనాడైన జనుల కనుకూలముగా వాదించి ప్రజాసౌఖ్యమునకు బాటుపడు పాపమును గట్టుకొన్నవారు కాదు. వీరెప్పుడైన దెగించి యొకమాట చెప్పిరేని అది 'చిత్తము చిత్తము' అనునదియే. అంత కెక్కువ చెప్పిన తహశీల్దారుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించితిమి. సబ్ కలెక్టరుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించితిమి, అనునవియే. ఇట్టివారు తీరు వహించి యున్న మహాకార్యము నెట్లునిర్వహింప గలుగుదురు? వీరు సభికులుగా నుండుట వలన ప్రజలకేమి లాభము కలుగును?" (1875 మార్చి)

వీరేశలింగముగారు శ్రీ చింతామణి (1880) సతీహిత బోధిని (1883-86), సత్యవాది ప్రారంభించారు. రాయసం వెంకటశివుడు గారితో పాటు జనానా పత్రికను (1889 ప్రారంభం) ఈ శతాబ్ది తొలి సంవత్సరాలలో కొన్నాళ్లు పాటు నడిపారు. మొదట స్థాపించిన శ్రీ చింతామణికి శ్రీ వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు సంపాదకులు. దీనిలో వావిలాల వారి ఉత్తర రామ చరిత్ర,

---

1. అప్పట్లో కౌన్సిలర్లను కమీషనరులు అనేవారు.

వీరేశలింగం గారి శాకుంతలం అనువాదాలు వచ్చాయి.

వీరేశలింగంగారు వివేకవర్ధనిలో దాదాపు 200 వ్యాసాలు వ్రాశారు.

జనవినోదిని (1875–85) ఈ పత్రిక వివేకవర్ధనికి సమకాలికమైనది. దీనికి వి. కృష్ణమాచార్యులు సంపాదకుడు.

తొలిసారిగా బాల సాహిత్యం ప్రచురించిన పత్రిక యిదే. పిల్లలకోసం పెక్కు కథలు ప్రచురించారు. సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులు చదలవాడ సీతరామశాస్త్రి గారు దీనిలో దక్కన్ పాత కథలు ప్రచురించారు.

ప్రబంధ కల్పవల్లి (1880-82) : గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు సంపాదకులుగా ఈ పత్రిక పెద్దాపురం నుంచి వెలువడింది. దీని ప్రధాన లక్ష్యం ప్రాచీన ప్రబంధాలు ప్రచురించడం. తమ్మ భూపాలుని కృష్ణ విజయం దీనిలో ప్రచురితమయింది. శ్రీ రామమూర్తిగారు వీరేశలింగం గారికంటే ముందే ఇంగ్లీషు నాటకాలు అనువదించడానికి పూనుకొని మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనీసు నాటకం ఆంధ్రీకరించారు. ఈ పత్రికలో మరొక విశేషం కవి జీవితాలు వరుసగా ప్రచురించడం. సకల విద్యాభివర్ధనిలోనూ సుజనరంజనిలోనూ కవి జీవితాలు ప్రారంభమైనా అవి రెండు మూడు కన్న ఎక్కువ వెలువడలేదు. రచయిత ఎవరో కూడా సరిగా నిర్ణయించలేము. కాని గురుజాడ శ్రీ రామమూర్తిగారు ప్రబంధ కల్పవల్లిలో కవి జీవితాలు విపులంగా ప్రచురించారు. వీరి సహాయ సహకారాలతోనే పారుపల్లి లక్ష్మినారాయణగారనే వీరి బావగారు కాకినాడ నుంచి రాజయోగి పత్రికను "ముముక్షు జనావశ్యక పరంపరా సాధనాంతర్గత గుప్త విద్యలను మంత్రయోగ శాస్త్రములను గురించి ప్రధానముగా ప్రశంసించుట" కోసం ప్రచురించారు. ఈ పత్రికలో ప్రబోధ చంద్రోదయం మొదలైన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు వెలువడ్డాయి.

యథార్థవాది (1881-85) : గరుడా కూర్మయ్య సంపాదకత్వాన విశాఖపట్నం నుంచి ఈ పత్రిక వెలువడింది. దీనిలో ప్రకటితమైన ప్రధాన గ్రంథాలు ప్రభులింగ లీలలు, ముక్తి చింతామణి.

నీల దర్పణము (1885-87) : శ్రీకాకుళం జిల్లా జులుమూరు నుంచి భుగతా తమ్మయ్యశాస్త్రి వెలువరించారు. ఈ కాలంలోనే *సుజనోల్లాసిని* అనే మాసపత్రిక ఏడునూతుల ముత్తయ్య సంపాదకత్వాన వెలువడింది. ఇది చాలా శైవగ్రంథాలను ప్రచురించింది.

హిందూ జన సంస్కారిణి (1885-1902; 1912-14: ఈ పత్రికను మన్నవ బుచ్చయ్య పంతులు అనే సంఘ సంస్కార ప్రియుడు మద్రాసు

నుంచి నడిపించారు. మొదట్లో ఈయన బ్రహ్మ సమాజాభిమాని. వీరేశలింగం గారికి మిత్రుడు. ఆయన ఉద్యమానికి కూడా తోడ్పడ్డాడు. కాని తర్వాత హిందూ మతాభిమానిగా మారిపోయాడు. ఈ పత్రికలో ప్రతి స్మృతి ఉపనిషత్తులతోపాటు వార్తలు విశేషాలు పుస్తక పరిచయాలు ఉండేవి. వార్తలకు ఒక మచ్చు. "మ. రా. శ్రీ. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు ఋగ్వేదమునకు తెలుగు వ్రాయ ప్రారంభించినారు. వీరు తెలుగున మహా పండితులు గనుక వీరి తెలుగు ఋగ్వేదము మిక్కిలి బాగగనుండును. వీరి వివేకవర్ధని యందిది ప్రచురింపబడి పిమ్మట ప్రత్యేకమైన సంచికలుగా వెలకు సిద్ధము చేయబడునని నమ్ముచున్నాము. తెలుగు తెలిసిన వారందరు వివేకవర్థనిని గాని ప్రత్యేకమైన ఋగ్వేద సంచికలనుగాని గొని చదువుకొని ప్రాచీన హిందూమతమును తెలిసికొని వర్ధిష్ణువులు కావలెనని కోరుచున్నాము.

"ఇక పుస్తక సమీక్ష" మ. రా. శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి తెలుగు నాటకములు మొదలైన గ్రంథములు తెలుగు తెలిసిన జనులు చదువవలసినవగును. ఇప్పుడు సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకమని యొకటి మృదు మధుర శైలిలో రచించి ప్రచురించినారు. ఇది నూరు పుటలకంటే నెక్కుడుగా నున్నను అందరికినీ సులభంగా లభింపజేయుటకై దాని వెల ఎనిమిది (8) అణాలు మాత్రమే నిర్ణయించినారు. (హిందూ జన సంస్కారిణి 1887 ఆగస్టు ; సం.3, సం. 1) హిందూజన సంస్కారిణిలో ఒక తెలుగు విజ్ఞాన శాస్త్రజ్ఞుని వార్త మనకు చాలా కుతూహలం కలిగిస్తుంది.

"జమీందారు వంశస్థులు శాస్త్ర విషయమైన పరిచయము పొందుట అరుదు. అయినను శ్రీ వెంకట జగ్గారావుగారు ఈ తెగలో తప్ప బుట్టినవారు. గణితశాస్త్రము నందు జ్యోతిశ్శాస్త్రము నందు విశేష పాండిత్యమును సంపాదించి జ్యోతిశ్శాస్త్ర సిద్ధాంతులలో ముఖ్యులైనారు...

వారు స్వర్గస్థులగునపుడు తమ సంతతి వారిని దానిని (తాము నిర్మించిన నక్షత్ర శాలను) తమ సంస్థానాదాయము నుండి భరించుచుండవలెనని మరణశాసనమున వ్రాసినారు. వారితదనంతరము మ. రా. రా. శ్రీ రాయ బహద్దరు అంకితం వెంకట నరసింగరావు గారు డిప్టీ కలెక్టరుగా నుండినవారు శ్రీ వెంకట జగ్గారావు గారి ఒకే కుమార్తెను వివాహమాడి మామగారి శాస్త్ర విషయ కృషియందాసక్తి నొంది సదరు నక్షత్రశాలను నానా విధముల వృద్ధి నొందించి గవర్నమెంటువారితోను ఇతరదేశపు శాస్త్రజ్ఞులతోను ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు పెట్టుకొని అతి

సమర్థులని పేరుపొంది రాయల్ ఏష్యాటిక్ సొసైటికి రాయల్ జియోగ్రాఫికల్ సొసైటికి ఫెల్లో అయినారు. శ్రీ వెంకట జగ్గారావుగారి కుమార్తె గారైన వీరి భార్యగారు తమ తండ్రి గారి ప్రియము చొప్పున అబ్జర్వేటరీని శాశ్వత బ్రహ్మ కల్పముగా కాపాడబడుటకై మూడు లక్షల రూపాయలను మూల ధనముగ నుంచినారు. శ్రీ నరసింగరావుగారు తాము కనిపెట్టిన వింతలనంత 1883 సం॥న ఒక పుస్తకముగా ప్రచురించినారు. (హిం. జ. సం. 1891)

అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి (1885-1904) : 1885 నుంచి అర్థశతాబ్దివరకు వెలువడిన సాహిత్య పత్రికలలో సాహిత్యేతర విషయాలు ఉండేవి. వివేక వర్థనిలోను దీనికి అవ్యాప్తి లేదు. కాని అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి కేవలం సాహిత్యానికే అంకితమైపోయి విమర్శన విషయంలోను పాశ్చాత్య పద్ధతులకు నారులుపోసి గొప్ప సంస్థగా వెలిగింది. పేరునుబట్టే దీని లక్ష్యం అముద్రిత గ్రంథాలను ప్రచురించడమని స్పష్టంకదా. ఇది సాహిత్య విమర్శలో నూతనదృష్టి కలిగించింది. పాశ్చాత్య విమర్శరీతులు అప్పటికింకా మనకు అలవడలేదు. ప్రాచ్యరీతిలోనే విమర్శలు జరిగేవి ఈ పత్రిక పాశ్చాత్య పద్ధతిలో కొంచెం ఆలోచించి కొత్తదారి తొక్కింది.[1]

ఈ పత్రిక నెల్లూరునుంచి పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారి సంపాదకత్వంలో వెలువడేది. దీనిలో ఆనాటి మహోద్దండ పండితులు మహాభినివేశంతో చర్చలు జరిపేవారు. గ్రంథ సమీక్షలు, భాగాలుగా ప్రాచీన గ్రంథ ప్రచురణ, వాటి కాల దేశనిర్ణయాలపై చర్చలు జరిగేవి. అవసరమైనప్పుడు పత్రికాధిపతే గ్రంథ సమీక్షలుచేసేవారు. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి, వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రి, నడకుదుటి వీరరాజు పంతులు మొదలైన మహాపండితులు చర్చలు జరిపేవారు. దీనిలో ప్రచురించిన సాహిత్య లేఖలు తర్వాత 'అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి లేఖలు' అన్న పేరుతో పుస్తక రూపంగా వెలువడ్డాయి. ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యానికి మూలపురుషులైన వారందరూ దీనిలో వ్యాసాలు వ్రాసినవారే.

దీనిలోని అంశాలను స్థూలంగా ప్రాచీన గ్రంథపు ప్రచురణం సమకాలిక రచన ప్రచురణం, భాషా సాహిత్యాల చర్చ, మెట్రిక్యులేషన్ మొదలు ఎం. ఎ. వరకు పాఠ్య గ్రంథాల ప్రచురణ, కవులనిర్యాణ వార్తలు, కవిపండితుల ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు, గ్రంథ సమీక్షలు అని క్రోడీకరించవచ్చు. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్త

---

1. తెలుగు వ్యాసం - నురు సంవత్సరాలు.

రాలు పందొమ్మిదవ శతాబ్ది చివరి పాదవు సాహిత్యానికి కరదీపికలు. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు పెలిగ్రాముల ద్వారానూ జరిగేవి. ఈ పత్రిక రెండుదశాబ్దాలు ఆంధ్ర సాహిత్య రంగాన్ని ఏకచ్ఛత్రంగా ఏలిందనవచ్చు. ఒక ఉత్తరం దానిపై సంపాదకుని వ్యాఖ్య ఉదాహరిస్తాను.

"మహారాజశ్రీ అముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతి గారికి.

అయ్యా,

ఇందు బొందుపరచిన యంశంబులను సుధీబృందానంద కరంబగు భవదమూల్య పత్రికా పత్రములయందు బ్రకటింప గోరినాను.

'సంపుటము 1 సంచిక 5లో వల్ల యను పదము మహాకవి ప్రయోగమున లేదని లిఖించితిరి. ఆంధ్ర కవితాపితామహుడనియు, కవి గండడనియు, సర్వతో ముఖుండనియు బిరుదులందిన యల్లసాని పెద్దనార్యు ప్రణీతంబైన సారోచిష మనుసంభవమునందు ద్వితీయాశ్వాసమున బదియవ పద్యమున "చలిమలవల్ల నుల్లిసిలు చల్లదనంబును నూనకుండినన్" అని వ్రాయబడియున్నది.

ఇట్లు తమమిత్రుడు

కర్నూలు ఆసూరి శ్రీనివాసా చార్యులు

7-9-1891 నూతన చందాదారు, కర్నూలు

రిజిస్ట్రారుగారి ఆఫీసు హెడ్‌క్లర్కు

దీనిపై సంపాదకుని వ్యాఖ్య :

పైనుదహరింపబడిన వల్లయను పదమునకు శ్రీనివాసా చార్యులవారు మనుచరిత్ర ప్రయోగము గనుపరచినను గవిత్రయకృతమగు భారతమున జూపిన శిరసావహింపనర్హమని విన్నవించు చున్నాము.

పత్రికాధిపతి (అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి 1891 అక్టోబరు).

కన్యాశుల్కం నాటకంపై సంపాదకుడు రామకృష్ణయ్య చేసిన సమీక్ష లోని భాగాలను కొన్నింటిని ఉదాహరిస్తాను.

శ్రీ విజయనగర రాజ్యమున ప్రాచీన లిపి పాఠకులగు మహారాజశ్రీ గుర జాడ అప్పారావు పంతులు బి. ఏ. గారిచే రచితమైన కన్యాశుల్కము అను నాటకము గ్రంథకర్తచే బంపబడి నందున కృతజ్ఞతాభివందనాల నందుకొని సాంతముగ జదివినారము. ఈ నాటకమున కిడిన పేరువలనే గ్రంథకర్తగారి యభి ప్రాయము స్పష్టమగుచున్నదికదా ! మనదేములో నీదురవృత్తి నానాట వృద్ధి యగుచున్నది. ప్రతిమండలములో నిట్టి కార్యములు పెచ్చు పెరుగుచున్నవి.

వీనిని రాజ్యాధి పతులు నివారించ వలెను... ఇట్టి యకృత్యములు దండనముచే గాని చక్కబడవని రూఢిగా చెప్పగలము. అయినను లోకములోని దుర్నీతి యిట్టిదని నాటకములచే ప్రదర్శించిన నట్టివారికి గొంత విషయమైనను బోధపడు నని కాబోలు గ్రంథకర్తగారీ గ్రంథమును లిఖించినందులకు మేమెంతయు సంత సించుచున్నాము. బహుకాలములనుండి సర్వతోముఖముల వ్యాపించియున్న యిట్టి యకార్యములనొక్క పెట్టుగ గొట్టుటకు నెట్టి వారికైన సాధ్యమగునా ?

"ఈ నరమాంస విక్రయమను కన్యాశుల్కము ముఖ్యముగ నింగ్లీషు వాసన తెలియని వారిలో నిప్పుడు జరుగుచున్నది. దాని నాపవలయునని గ్రంథ కర్తగారి యుద్దేశము. అట్టివారికి స్పష్టముగ దెలియుటకై గ్రామ్యోక్తులందు జేర్పబడి నందులకై మేమామోదించితిమి. ఇట్టి గ్రంథములకు సలక్షణమగు గ్రాంథికభాష నిరుపయోగముగాన 'శశిరేఖ' యభిప్రాయముతో మేమేకీభవింపము గాని ఇంగ్లీషు పదములు విశేషముగ జేర్చినందులకై మాత్రము కొంచెమాలో చించు చున్నారము ... ఇంగ్లీషు పదములలో వాడుకలోనుండు వీనిని ప్రయోగించి నచో నా భాషాజ్ఞానము లేనివారికి దెలియునని మా వాదముగాని, వాని బొత్తిగా బ్రయోగింప గూడదని కాదు. ప్రాకృతమునకు ఛాయ వ్రాసినట్టుగ నట్టివాడుకలేని ఇంగ్లీషు మాటలకు నొక తెలుగర్థముల ఛాయ గ్రంథమున సంపూర్ణముగనున్నను గొంత మేలని తోచెడి ..."[1]

పదచర్చలు, అలంకార విమర్శ కాక సమష్టిగా గ్రంథ విషయాన్ని సమీక్షించడ మనేది కొత్తపద్ధతి. చాటు పద్యాలను ప్రచురించిన తొలిపత్రిక యిదే.

చింతామణి (1890-94) నవలలపోటీ :

అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి ప్రాచీన గ్రంథాలను ముద్రించడంతో సమకాలిక పత్రికలు మరికొన్ని ఈ పనికి పూనుకొన్నాయి. అట్టివాటిలో పేర్కొన దగినది న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారి యాజమాన్య నిర్వహణలో రాజ మండ్రి నుంచి వచ్చిన చింతామణి. ఇది విజ్ఞానేశ్వరం, భోజరాజీయం, వరాహ పురాణం, మొల్లరామాయణం, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం మొదలైన కావ్యాలు ప్రచురించింది.

ఈ పత్రికగూర్చి చెప్పవలసిన మరొక గొప్పసంగతి ఇది. తెలుగు నవలా రచన పోటీలు తొలిసారిగా ప్రారంభించడం. ఈ సందర్భంగా నవల అంటే

---

1. పరిశోధన - గురజాడ సంచిక :
సంపాదకుడు - తిరుమల రామచంద్ర

ఏమిటి ? ఎలావుండాలి ? ఎలా వ్రాయాలి ? మొదలయిన అంశాలను గూర్చి వివరణ యిచ్చింది ఆ రోజులలో ఈ ప్రక్రియకు నవల అన్నపేరు రూఢి కాలేదు. దీనిని వచన ప్రబంధమని వ్యవహరించేవారు. ఈ పత్రిక నవలలపోటీకి కొన్ని మార్గదర్శక నియమ నిబంధనలను తెలిపి కొన్ని వివరణలు కూడా యివ్వడంవల్ల నవల పుట్టినకాలానికి నవలను గూర్చి మనసాహిత్య వేత్తల అభి ప్రాయాలు ఎలా వుండేవో తెలుసుకోవచ్చు. తొలిసారిగా జరిపిన నవలల పోటీ లను గూర్చి యీ పత్రిక ఇట్లా ప్రకటించింది.

"ఇటువంటి వచన ప్రబంధములను పశ్చిమ ఖండవాసులు విశేషముగా వృద్ధి చేసిరేకాని మనవారీ విషయమున నంతగా కృషిచేయలేదు. ఆ దేశము లందు సహితము మొట్టమొదట నీపుస్తకములు కథల మూలముననే యారంభమయి యంత కంతకూ స్వాభావికమైన యిప్పటి ప్రబంధ రూపమున వృద్ధి పొందినవి. మన దేశమునందలి పంచతంత్రము, హితోపదేశము, హంసవింశతి, శుకసప్తతి, మొదలయిన కథ లా దేశమునందు మొట్టమొదట పుట్టిన కథలవంటివే. కొంతకాల మయిన తర్వాత మనదేశమునం దాకథలు సంస్కృతమున దశకుమార చరిత్రము మొదలయినవిగాను తెనుగున షోడశకుమార చరిత్రము మొదలయినవి గాను గొంతవరకు వృద్ధినొందెను. గాని యావృద్ధి క్రమక్రమముగా రాక యంతటితో నిలిచిపోయినవి. ఇంగ్లీషు వారి గ్రంథములను జూచి ఇప్పటి మనవారు వచన ప్రబంధములను వ్రాయనారంభించినారుగాని యింకను మనభాషలో నుండవలసి నన్నిపుస్తకములు పుట్టలేదు. రాజశేఖరచరిత్రము, సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్రలు, సత్యవతీ చరిత్రము, సత్యసంజీవని మొదలయిన పుస్తకము లీ తరగతిలో జేరి నవి. ఇంగ్లీషుభాషా పరిశ్రమము లేక యిటువంటి వచనప్రబంధములను రచి యింప దలచుకున్నవారు కొంత వరకు పయి పుస్తకములను దమకు మార్గ ప్రదర్శకములుగా జేసికొనవచ్చును. మనభాష యందిటువంటి నూతన ప్రబంధ ములను తన్మూలమున భాషను వృద్ధిచేయుటయే యీ చింతామణి బహుమాన ముల యుద్దేశము ..." (1893 ఏప్రిల్, సం. 2, సం. 10.)

బహుమానం ఏర్పాట్ల వివరాలను, రాయవలసిన నవలల నియమ నిబం ధనలను ఈ పత్రిక 1893 మార్చి సం. 2, సం. 9 లో యీ విధంగా ప్రక టించింది.

చింతామణి బహుమానములు :

తెలుగు భాషనభివృద్ధి చేయుటకును, తద్గ్రంథ కర్తలకు ప్రోత్సాహము

కలిగించుటకును చింతామణి బహుమానములని రెంటిని ద్రవ్య రూపమున నేర్ప రచినారము. అందు మొదటి బహుమానము బడసిన వారికి డెబ్బదియైదు రూప్యం బులును, రెండవ బహుమానమున కేబది రూప్యంబులు నియ్యబడును. ఈ బహు మానంబుల నంద బ్రయత్నించు వారీ కింది నిబంధనల కొడంబడి యొక 'వచన ప్రబంధమును' వ్రాసి యంపవలెను.

1. ప్రబంధము (**Novelette**) ముద్రిత మైనప్పుడు చింతామణి పుటల వంటి 50 పుటలకు తక్కువ కాకుండవలెను.
2. ప్రబంధమును వ్రాయునపుడు స్ఫుటమగు విడియక్షరములతో కాగిత మునకొక ప్రక్కన మాత్రమే వ్రాసి యంపవలెను. గ్రంథము యొక్క మూలకథ హృదయరంజకముగను స్వభావ విరుద్ధముగాకయు సులభ శైలిగ నుండవలెను.
3. ఆ గ్రంథము చింతామణి పత్రికాధిపతి గారికి జూన్ నెల 1వ తేది లోపుగ జేరవలయును.
4. గ్రంథముల నంపువారు తమ తమ నామంబులను గ్రంథము పయిని వ్రాయక యేదియో యొకగురుతు నా గ్రంథము యొక్క మొదటి పుట పయినుంచి దానిని తెలియజేయుటకు గాను వేరొక యుత్తరమును వ్రాసి అందు తమ నామంబులను పయి నిబంధనల కొడంబడుచు దాము పంపిన గ్రంథ నామమును దమ చిరునామాయును వ్రాసియంపవలెను.
5. అట్లు పంపబడిన పుస్తకముల బరిశీలనార్థమై మహారాజశ్రీ వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి గారును, కందుకూరి వీరేశలింగము గారును, చింతామణి పత్రికాధిపతులును మధ్య వర్తులుగా నేర్పడి హృద్యంబులగు వానిని రెంటినిగొని తత్ఫలితమును సాధ్యమయినంత త్వరలో జూలయి నెల చింతామణిలో ప్రచురింతుము.
6. బహుమానము లియ్యబడిన గ్రంథములు చింతామణి పత్రిక యందు ప్రకటింపబడుచుండును. ఆ పత్రిక యందవి పూర్ణముగా బ్రకటింపబడిన తర్వాతనె కాని యంతకు లోపుగా గ్రంథకర్తలు వానిని ప్రత్యేకముగ బ్రకటించుకొనగూడదు. బహుమానములు పడయని గ్రంథములు మరల వాని కర్తల కంపబడును. ఈ నిబంధనలు యింత స్పష్టంగా వున్నా మళ్ళి కొందరు వివరణలు కోరారు. దానికి పత్రికాధిపతి మరుసటి సంచి

కలో (సం. 2, సం. 10.) వివరణలిచ్చారు.

"... ప్రబంధమనగా కల్పితమైనకథ. ఆ కథను పురాణేతి హాసాదుల నుండిగాని చరిత్రముల నుండిగాని గైకొని కథాసారస్యమున కనుకూలముగా నుండులాగున దానికి నూతనాంశములను జేర్చి పెంచి వ్రాయవచ్చును. లేదా కవి మొదటి నుంచి కడవరకును స్వబుద్ధి చేతనే నూతన కథను కల్పించియైనను వ్రాయవచ్చును. కథాంశము వ్రాయువారి బుద్ధి విశేషము ననుసరించియుండును. గాన దానిని గురించి విధులు చెప్పుట యనావశ్యకమేయైనను కథ పూర్ణముగా కల్పితమయినను గొంతవర కితర గ్రంథముల నుండి గ్రహింపబడినదైనను చమత్కారముగా నుండి చదువువారికి హృద్యముగా నుండవలెనని చెప్పుట యనావశ్యకముకాదు. శృంగారమో వీరమో ఏదో యొక రసమును ప్రధానముగా జేసుకొని వివిధ రస సంయుతముగ నుండునట్లు కాని యాయా రసమును పోషించుటకయి వివిధ కష్ట సుఖములను ప్రయత్నములను కార్య విఘాతములను, కార్య సాఫల్యములను మధ్య మధ్య సందర్భోచితముగ దీసికొని వచ్చుచు కథ యంతయు నొక్కని చరిత్రము వలె నుండునట్లు వ్రాయవలెను ..."

పోటీ నవలల మొదటిసారి బహుమాన నిర్ణయము 1893 జులై సం. 3, సం. 1 లో ప్రకటించారు. అప్పుడు మొదటి బహుమానం ఖండవల్లి రామచంద్రుడుగారి ధర్మవతీ విలాసానికి, రెండవ బహుమానం తల్లా ప్రగడ సూర్యనారాయణగారి సంజీవరాయ చరితానికి వచ్చాయి. ఈ విషయం ప్రకటిస్తూ బహుమాన నిర్ణాయకులలో ఒకరైన శ్రీ వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు పద్యాలు కూడా చెప్పారు. మూడే నవలలు వచ్చాయి కాబట్టి మూడో నవలకు కూడా ఎవరైనా ధనికులు బహుమతి ఇస్తే బాగుకదా అని సూచించారు. ఆ పద్యాలు ఇవి.

"కూర్మి దెలుంగు బాస నెల కొల్పుటకై వచన ప్రబంధముల్
ధార్మిక బుద్ధిరాణ్ణయ వి దగ్ధుఁలు న్యాపతి సుబ్బరావుగా
రూర్మి మదాంతరంగిక రసోత్థముగా సమకూర్పు చున్నద
న్నిర్మితి కిం గడంగి న ప్రణేతల వాక్య నిబంధనంబులన్
ధర్మవతీ విలాసకృతి తథ్యముగాదగె నగ్ర పూజకున్

రెండవ బహుమతి కిం దగి
యుండును సంజీవరాయు నుదు చరితంబున్ –
గొండాడ జొనుపు చున్నది
చండ విధంబున వివేక చంద్రోదయమై

మొదటి తడవ గనుక మూడవ కృతికిని
ధనికులెవ్వరేని తగినపూజ
చేయమేలటంచు జెప్పి మన్నన గోరు
వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి.

చిలకమర్తి లక్ష్మీ నరసింహంగారు గొప్ప నవలా రచయిత కావడానికి ఈ పత్రిక చాలా ఉపకరించింది. వీరేశలింగంగారికి రావుబహద్దర్ బిరుదు వచ్చినప్పుడు రాజమండ్రిలో వివిధ సంస్థలు చేసిన సన్మానాలను ఈ పత్రిక ప్రచురించింది.

అముద్రిత గ్రంథ చింతామణిలో కన్యాశుల్కంపై విమర్శవిన్నారు. చింతామణి పత్రిక విమర్శ కూడ వినండి. విమర్శ స్థాయి క్రమంగా ఎలా పెరిగిందో తెలుసుకోవచ్చు.

కృతి విమర్శనము - కన్యాశుల్కము.

ఘనతకెక్కిన శ్రీ విజయనగరము మహారాజులుగారి శాస్త్ర పాఠశాలలో సహాయోపాధ్యాయులును శ్రీవిజయనగర సంస్థానమున ప్రాచీన లిపి పాఠకులును నగు మ.రా శ్రీ గురజాడ అప్పారావు పంతులు బి.ఏ. గారిచే రచింపబడిన 'కన్యాశుల్క'మను నవీన నాటకము మా కార్య స్థానమునలంకరించినది. ఇది యేదంకములు గల నాటకము. ఈ నాటకము నందలి బాల్య వివాహములు కన్యా విక్రయము మొదలగు దురాచారముల వలన దేశమునకు గలుగు నష్టములు చక్కగా వర్ణింపబడినవి. ఈ గ్రంథము హాస్యరస ప్రధానము. ఈ గ్రంథము జక్కగా బరిశోధించినచో గులాచార సంస్కరణ మావశ్యకమని తోచక మానదు. ఇది వరలో సంఘ దురాచార సంస్కరణమును గూర్చి వ్రాయ బడిన బ్రాహ్మ వివాహము మొదలగు గ్రంథముల కంటే యీ గ్రంథము నూతనపద్ధతి వ్రాయబడినట్లు గ్రంథకర్తగారు పీఠికయందు దెలియజేసియున్నారు. ఈ గ్రంథము నాటక రూపమున వ్రాయబడుటచే జదువరులకు హృదయ రంజకము గానే యుండవచ్చును. జనోపయోగార్థమై రచింపబడిన ఈ గ్రంథ పఠనము వలన దేశారిష్టములు కొంత వరకు దొలగి పోవుగాత. ఏ తద్గ్రంథ రచన యందలి గ్రంథకర్తగారి ముఖ్యోద్దేశము నెరవేరునుగాక. సర్వజన సామాన్య గ్రాహ్యమైన యీ గ్రంథము దేశమంతటను వ్యాపించి సంఘసంస్కరణమునకు సహకారిగా నుండుగాక! వలయు వారు గ్రంథకర్త గారికివిజయ నగరము, వ్రాసి పుస్తకములబడయ వచ్చును. వెల ఎనిమిది అణాలు వి.ఎస్."

రాజకీయాలలో ఆంధ్ర భీష్ములైన న్యాపతి సుబ్బరావుగారు సాహిత్య పత్రికను రాజకీయాలకు అతీతంగా నిర్వహించడమనేది ఆశ్చర్యకర విషయం.

శ్రీమద్వర్తమాన తరంగిణి (1894-96): "ఇయ్యది నెల్లూరి మండలము లోని బుచ్చిరెడ్డి పాళియము నందలి శారదా స్థానము నుండి ప్రతి హూణకమాసమునను బెజవాడ బాలకృష్ణారెడ్డి గారిచే ప్రకటింపబడు మాసపత్రిక" అని దీని ముఖపత్రం మీద వుండేది.

దీనిలో సంస్కృత రచనలు గూడా వుండడం విశేషం. సత్కవిప్రశంశనము అనే శీర్షిక కింద కవి చరిత్రాదులు ప్రచురించే వారు. సమకాలిక కవులను గురించి వ్రాసే వారు. 1895 అక్టోబరు సంచికలో వీరేశలింగముగారిని గురించి ప్రచురించారు. ఈ పత్రికకు బెజవాడ పట్టాభిరామిరెడ్డి గారు (డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారి తండ్రిగారు) మేనేజరు. ఈయనా పెక్కు రచనలు చేశారు. వీరేశలింగంగారిని గూర్చి వ్రాసిన దానిలో కొంత భాగం ఉదహరిస్తున్నాను. విమర్శ వ్యక్తుల చుట్టూ పరిభ్రమించేది అన్న విషయం తెలుస్తుంది.

"....వీరి నివాస స్థలము రాజమహేంద్రవరము. జన్మ భూమియునిదియె. వీరి ముత్తాత తండ్రియైన రాజలింగముగారి పూర్వులు మా మండలమునందు కందుకూరు నందుండిరట. ఇందుచే వీరికి కందుకూరు వారను పేరు వచ్చినది. వీరి తాతయును వీరేశలింగం పంతుల వారే. వీరి పెద తండ్రి వెంకటరత్నలింగం. వీరి తల్లి పున్నమ్మ. వీరి తండ్రి సుబ్రహ్మణ్యలింగం పంతులుగారు. వీరి భార్య రాజ్యలక్ష్మమ్మ. వీరు జన్మించినది శైవ విశిష్టాద్వైత మతమున. ఇట్లయ్యునదేమి కర్మగతియో కాని వీరికి మతమున నభిరుచియన్నమాట లేదు. ఒక్క యీ మతము నందేయననేల. దా హిందువేయయ్యు హిందూ మతములగు ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైత మతములలో నెద్దానను వీరికభినివేశమే లేదు. బౌద్ధచార్వకాదిమతములును వీరికభిమతములు కావు. క్రైస్తవ మహమ్మదీయాద్యన్య దేశీయ మతములందును వీరికంతగ నిష్టమున్నట్లు జూపట్టదు. మరి వీరి మతమెద్దియో? ప్రతి మతము నందును గొన్ని యంశము లంగీకరించుచునే యుందురు. మరి కొన్ని యంశములపై కోట కట్టుచుందురు. ఇందుచే వీరికంగీకార్యమైన మతమిద్దియనియు నామత స్వరూప మిటువంటిదనియు దెలియక సజ్జనులు సంశయాత్ములగు చున్నారు. గాన వీరి మతమున నంగీకరింపబడియుండు యావదంశములపై పొత్తంబొందు విరచించుట మేలని వీరికి విన్నవించుచు

విబుధ విశదీకరణార్థముగ నా దెలిసిన కొలంది పేరి మతము నందలి కతిప యాంశములనిట నుదాహరించెద. . ."(మ్యానేజరు-గ్రామ వర్ధమాన తరంగిణి 1895 అక్టోబర్. సం. 2, సం.7.)

ఆ నాటి నెల్లూరు ప్రాంతపు విశేషాలు కవులు వారి పాండిత్యం మొద లయినవి ఈ పత్రిక వల్ల లెస్సగా తెలుస్తాయి.

శ్రీ వైజయంతి (1894-99).

దీని సంపాదకులు ప్రముఖ రాజకీయ వేత్తలైన పనప్పాకం అనంతా చార్యులు. ఈయన 1891లో నాగపురంలో జరిగిన జాతీయ కాంగ్రెస్ మహాసభకు అధ్యక్షులు. ఈయనకు విద్యా వినోది అనే బిరుదు కూడా ఉన్నది. ఈ పత్రిక మద్రాసు నుంచి వెలువడేది. ఇది కూడా పూర్తిగా అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి, చింతామణి పత్రికలను అనుసరించింది. "విద్యా విషయ వ్యాసములు, పురాతన గ్రంథ గుణాగుణ ప్రదర్శకములగు చర్చలును, నముద్రితంబులగు పూర్వకృతి రత్నంబులును, నవీన కావ్యమణులును నాధునిక గ్రంథ విమర్శనంబులును లక్షణ జ్ఞాన ప్రదంబులగు లేఖలును" ప్రచురిస్తామని మొదటి సంచికలో సంపాదకులు ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాంధ్ర విద్వత్కవితల్లజులు ఆంధ్ర సాహిత్యానికి నన్నెచోడుని కుమార సంభవం, క్రీడాభిరామం, సకల నీతి సమ్మతం వంటి అపూర్వ గ్రంథాలను, సంస్కృత సాహిత్యానికి కుందమాల, చతుర్భాణి, భరత నాట్య శాస్త్రం వంటి లోకోత్తర గ్రంథాలను "తాళదళ ప్రకరకాంతా రంబుల" నుంచి వెదికి ఇచ్చిన సుగృహీత నామధేయులు మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఈ వైజయంతిలో సమీక్షలు వ్రాశారు. వీరేశలింగం కవుల చరిత్ర ద్వితీయ భాగాన్ని 1895 ఏప్రిల్ సంచికలో సమీక్షించారు. 1897లో ఉత్తర హరి వంశం విశేషాలపై తొలిసారిగా వ్యాసం వ్రాశారు. ఈయన మృగావతి మహా కావ్యం ధారా వాహికంగా దీని లోనే ప్రచురితమయింది. కొక్కొండవారి ప్రసన్న రాఘవం ఇందులోనే వచ్చింది.

మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి ఆంధ్ర కవుల చరిత్ర సమీక్షలోని భాగం ఇక్కడ ఉదహరిస్తాను.

కృతివిమర్శనము - ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము ద్వితీయ భాగము ఇది రాయబహద్దరు కందుకూరు వీరేశలింగము పంతులు గారిచే విరచింపబడినది. ఈ పుస్తకప్రతి నొక్క దాని బంతుల వారి వలనం గృతజ్ఞతా సూచక వందన

పూర్వకంబుగా గైకొంటిమి. ఈ కృతి కర్తగారాంధ్ర భాషాభివృద్ధి నభిలషించి యెంతయుంబాటుపడుట శ్రేయస్కరంబు. ఈ గ్రంథమున సుమారేబది కవుల చరిత్రములు వ్రాయబడియున్నవి. ఈ గ్రంథకర్తగారి వినయ సౌశీల్యాది భావములు వెల్లడించు నుపోద్ఘాత మొకటి పొదగట్టుచున్నది. వీరనేకములైన లక్ష్య లక్షణ గ్రంథములు చరిత్రములు శాసనములు పరీక్షించి మిక్కిలి శ్రమపడి యీ గ్రంథమును వ్రాసియున్నారు. ముద్రింపబడని గ్రంథముల సంపాదించుట కష్ట సాధ్యమైన యీ కాలమునందు వీరలు వానిని సంపాదించుటయే కాక యీ మూలాగ్రముగ జదివి నిర్ణయించిన యనేక కవుల కాలములు తృప్తి కరములు గానె యున్నవి...." ఎం. ఆర్.

సమకాలిక పత్రికల ప్రచురణలను విమర్శించే పద్ధతి ఆ కాలంలో సహృదయతతోనే ఉండేదనవచ్చు. మచ్చుకు

"శ్రీ యాంధ్రభాషా వధూటికి నాయకమణులు వరణి గడున్ సొబగు గాంచు కావ్య రాజంబుల నత్యంత శ్రద్ధపొసంగ ముద్రింపించి యెంతయు బేరు బెంపు వడసి త్రిలింగవాగుజ్జీవని యనగనెగడు నముద్రిత గ్రంథ చింతామణి పత్రికాధి పతులగు బ్రహ్మ శ్రీ పూండ్ల రామకృష్ణ సుధీవరులచే మా కనుపం బడిన హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యాన కుశలవ చరిత్రలపై మా యభిప్రాయంబు వైశంబ తెలుపువారము." (శ్రీ వైజయంతి 1894 ఏప్రిల్) పుస్తకాలు చేరాయని మొదట ప్రకటించి తర్వాత సమీక్షించడమనే పద్ధతి బాగానే వుంది. పుస్తకానికి రెండు సార్లు ప్రచారం కలుగుతుంది.

'బాలిక' తొలి మహిళా మాసపత్రిక :

తెలుగులో తొలి మహిళా మాసపత్రిక ఇదే కావచ్చు. దీనిసంపాదకులు సంగీతరావు బాపిరాజు. ఇది 1895 ప్రాంతాన వెలువడింది.

తెలుగు జనానా (1893-1904 ; 1906)

ఈ పత్రికను మొదట మల్లాది వెంకటరత్నం గారు ప్రారంభించారు. తరువాత రాయసం వెంకట శివుడు గారు స్వీకరించి నిర్వహించారు. ఈ పత్రిక దాదాపు పన్నెండేళ్ళు నడిచింది. వీరేశలింగం, వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి ఇందులో రచనలు చేసే వాళ్ళు. ఈపత్రిక ప్రచురించిన ఒక వార్త వ్యాఖ్యవల్ల అప్పటి బాలికా పాఠశాలల వివరాలు తెలుస్తున్నాయి. "చెన్నపురి రాజధాని[1] లో నుండు

---

1. పూర్వం రాష్ట్రాన్ని రాజధాని అనేవారు. చెన్న రాజధాని చెన్న రాష్ట్రం.

బాలికా పాఠశాలలలో 1897-98 సంవత్సరంలో మన చెన్నపురి రాజధానిలో స్త్రీలకును బాలికలకును విద్య గరపుటకేర్పడియుండిన పాఠశాల లివియని ప్రభుత్వం వారు ప్రచురించిరి. పాలం కోటలోనొక రెండవ తరగతి పాఠశాల గలదు. సారాటకర్ కాలేజీ యనుపేరుగల దానినొక క్రైస్తవ సంఘమువారు జరుపుచున్నారు. మన రాజధానిలో ప్రవేశ పరీక్షవరకును జెప్పు పెద్ద పాఠశాలలు 21 గలవు. దీనిలో చెన్నపురిలో నుండు ఉపాధ్యాయినుల బోధనాభ్యసన పాఠ శాల యొకటి మాత్రమే దొరతనము వారి పరిపాలనలో నున్నది. తక్కిన 20 పాఠశాలలను క్రైస్తవ సంఘాల వారును క్రైస్తవులును జరుపుచున్నారు. ఇక లోవరు సెకండరీ పరీక్ష వరకును జెప్పు పాఠశాల సంఖ్య 185. వీనిలో 115 క్రైస్తవుల యాజమాన్యము కిందను 45 ప్రభుత్వము వారి పరిపాలనములోను 1 జిల్లా సంఘంవారి పోషణమునందును ఉన్నవి. మిగిలిన 24 మాత్రమే జనులు జరుపుతున్నారు. మన రాజధానిలో 851 ప్రైమరీ పాఠశాలలు గలవు. వీనిలో 385 పాఠశాలలను క్రైస్తవులును, 112 ప్రభుత్వము వారును 23 బోర్డు వారును 31 స్వదేశీయులును స్థాపించి నడుపుతున్నారు (1889 సం. 6, సం. 8.)

19 వ శతాబ్ది చివరికాలపు పత్రికలు :

శశిరేఖ (1893 - 1900) : ఈ పత్రికను గట్టుపల్లి శేషాచార్యులు మద్రాసునుంచి వెలువరించారు. దీనిలో రాజకీయాలూ వుండేవి; దీనిని సమకాలిక 'వైజయంతి' పత్రిక ఇలా ప్రశంసించింది. "శశిరేఖ నాబరగు నాంధ్రవార్తా పత్రిక యీ చెన్నపురిని వారమున కొక్కసారి ప్రకటితంబగు చున్నది. సర్వ జన సమాదరణీయంబులగు విశేషంబులును ఘనత జెందిన హిందువుల చరిత్రం బులును జనులకు దెలియదగిన వృత్తాంతంబులుం గలిగి యిప్పత్రిక వెలువొందు చున్నది. (శ్రీ వైజయంతి 1894 జులై, సం. 1, సం. 7.)

ఆంధ్ర ప్రకాశిక (1888-1927) : పెరుగుతున్న జాతీయోద్యమాన్ని ప్రతిబింబించడం కోసం తెలుగు వారిలో సర్వతోముఖ జాగృతికోసం ఆధునిక విజ్ఞానాన్ని అందివ్వడం కోసం అప్పటి దేశభక్తులైన నవ యువకులు పూను కున్నారు. కాంగ్రెస్ వాది, దేశ భక్తుడు, సాహిత్యవేత్త అయిన ఎ. సి. పార్థ సారధి నాయుడుగారు ఆంధ్ర ప్రకాశిక అనే వార పత్రిక స్థాపించి 25 సంవత్స రాలు సంపాదకుడుగా ఉండి ప్రభుత్వాన్ని నిర్భయంగా విమర్శించారు. ఈ వార పత్రిక తర్వాత కొంతకాలం వారానికి రెండు మార్లు వచ్చేది. మొత్తానికి నాలుగు

దశాబ్దాలు సేవ చేసింది. ఒక వార పత్రిక ఆ కాలంలో అంతకాలం అవిచ్ఛిన్నంగా సేవచేయడం అపూర్వం. అప్పట్లో ప్రచురితమైన తెలుగు పుస్తకాల ప్రచురణ కూడా ఇచ్చేది ఇది.

సత్త్వసాధని (1899-1905) : సుప్రసిద్ధవచన రచయిత ఓ.వి. దొరస్వామయ్యగారి సంపాదకత్వాన మద్రాసు నుండి వెలువడేది. ఈయన తమిళంలోనూ విద్వాంసుడు కనుక తమిళ నాయనారుల కథలను వేదాంత విషయాలను దీనిలో ప్రచురించేవారు.

మల్లంపల్లి భైరవశర్మ గారి సంపాద కత్వాన వెలువడిన 'రత్నాకరం' (1899-1902), పోలవరం జమీందారు రాజా కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వెంకట కృష్ణారావు సంపాదకత్వాన రాజమండ్రి నుంచి వెలువడిన సరస్వతి (1898-1912) లక్కవరం జమీందారు రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుగారి సంపాద కత్వాన ఏలూరి నుంచి వెలువడిన 'మంజువాణి' (1898-1904) పరస్పరం పోటీలు పడి సాహిత్య సేవ చేశాయా అనిపిస్తుంది. రత్నాకరంలో కోరాడ రామచంద్రశాస్త్రి గారి శకుంతలానువాదం వెలువడింది. సరస్వతి తిరుపతి వేంకట కవులను చాలాకాలం పోషించింది. ఈ పత్రిక కథలను జీవిత చరిత్రలను నవలలను నాటకాలను ప్రచురించింది. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారు దీనిలో శివాజీ చరిత్రను ప్రచురించారు. సి. నరసింహారాయుడు గారు సర్ ఆర్థర్ కాటన్ చరిత్ర ప్రకటించారు. మంజువాణి తిరుపతి వెంకట కవులు వ్యవహారికంలో వ్రాసిన 'పల్లెటూళ్ళ పట్టుదలలను' ప్రచురించింది.

విజ్ఞాన వర్థని : తొలి విజ్ఞానశాస్త్ర పత్రిక (1894). కేవలం విజ్ఞాన శాస్త్రానికే అంకితమైన పక్షపత్రిక ఇది. దీనిని రాయదుర్గం నుంచి యల్లమరాజు నారాయణమూర్తి ప్రచురించారు. కేవలం వ్యవసాయానికే అంకితమైన పత్రిక జ్ఞానోదయం (1893). దీనికి దాసు కేశవరావు సంపాదకులు. వ్యవసాయం, గొర్లబాగు, వర్తకం, తోటల పెంపకం, కులాచారాలు, గెజట్ ఆర్డర్లు, వినోదాలు, హాస్యాలు దీనిలో వుండేవి.

అయితే వివేక వర్ధని(1875) సమకాలికంగా వెలువడ్డ లోకరంజనిలో కూడా శాస్త్రీయ విషయాలు కొన్ని ప్రచురిత మయ్యేవి. ఇది చెన్నపురి నుంచి వెలువడేది. సంపాదకులు కాకర్ల సుబ్బయ్య పంతులు. భూగోళశాస్త్ర విషయాలు, హాస్య కథలు, పరీక్షకు కావలసిన టిప్పణులు ఈ పత్రికలో ప్రచురితమయ్యేవి.

ఇవి కాక పందొమ్మిదో శతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో దాసు శ్రీ రామ పండితుల

అనల్ప జల్పితా కల్పవల్లి(1880) సి. గోపాలయ్య టీచర్(1888) నాదెళ్ళ పురుషోత్తమ కవి బుధ విధేయి(1880) క్రైస్తవ మత ప్రచారం కోసం బళ్ళారి నుంచి వెలువడిన లూథరీన్(1891) సత్తిరాజు సీతారామయ్య సంపాద కత్వంలో ఏలూరు నుంచి వెలువడ్డ లావర్తమాని, దేశోపకారి పత్రికలు జన మంచి శేషాద్రి శర్మగారి సంపాదకత్వాన నెల్లూరు నుంచి వెలువడ్డ ఆనంద దాయిని(1889) ముఖ్యంగా పేర్కొనదగినవి. సామాజిక సాహిత్య రంగాలలో ఇవి ఎంతో సేవ చేశాయి. కొమాండూరు వేంకట రామానుజశర్మ సంపాద కత్వాన నెల్లూరు నుంచి వెలువడిన వాగ్వల్లి (1899-1903) మహా మహోపా ధ్యాయ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి సంపాద కత్వంలో రాజమండ్రి నుంచి వచ్చిన కళావతి (1900) గొప్పసేవ చేశాయి.

కల్పలత (1903-1905-1927) :

భావ కవితా బీజాలు తొలి తెలుగు కథానిక బీజాలు విజ్ఞానశాస్త్ర విషయాలు ఈ ప్రత్యేకతను గురించి చెప్పేటప్పుడు గుర్తువస్తాయి. విజ్ఞానశాస్త్ర విషయాల కోసమే వెలువడిన విజ్ఞాన వర్ధనిని గురించి ఇది వరకు విన్నారు. సాహిత్యంతో పాటు విజ్ఞాన విషయాలను విరివిగా ప్రచురించిన పత్రిక కల్పలత. దీని సంపాదకులు మహోపాధ్యాయ ఆచంట సాంఖ్యాయన శర్మగారు. దీనిలోని వ్యాసాలన్నిటిని సంపాదకులే వ్రాసేవారు. వెలువడిన 30 సంచికలు అమూల్య మైనవి. ఆధునిక రూపరేఖలతో కథానికలను, ఆధునిక కవితలను ప్రచురించిన తొలిపత్రిక ఇదే. చాటువులను ఇది విరివిగా ప్రచురించింది. ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యం నుంచి వైజ్ఞానిక విషయాలను ఏర్చికూర్చేవారు సంపాదకులు. 1903 లో ఇందులో వచ్చిన ఒక కథే తొలి తెలుగు కథానిక అనే అభిప్రాయం కూడా ఒకటి వుంది. ఈ కథ పేరు లలిత. రచయిత సాంఖ్యాయన శర్మ. ఆయన ఈ పత్రిక ద్వారా సాహిత్య ప్రతిభా పాటవ పరీక్షలు కూడా నిర్వహించేవారు. వేంకటపార్వతీశ్వర జంటకవులు ఈ పత్రిక ద్వారనే ప్రభవించారు.

కవియై యెవ్వడు నవ్యకావ్య రచనా కేతూహలం బాత్మలో
చివురింపందనయూహకల్కి కవితాసీమంతినిన్ నూత్నమా
ర్గ విహారం బొనరింపనీక కడు నిర్బంధించెడున్ కట్టుబా
ట్లు విడంజాలక యట్టివాని గతి చాలుంజాలు సంరోధమే.

అని ఆయన కవితను నూతన మార్గంలో నడిపించారు. తెలుగులో మొదటి దినపత్రిక (1901)

తెలుగు జనానా పత్రికలో ఒక సమీక్షా ప్రస్తావనవల్ల తెలుగువారి మొద టిది లేదా రెండవది అయిన దినపత్రిక రాజమండ్రి నుంచి వెలువడిన వైనం తెలుస్తున్నది. దీని సంపాదకులు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి మహోదయులు కావడం మరింత విశేషం. 1901 సెప్టెంబరు నెలలో జనానా పత్రిక ఈ సమీక్షా వార్త నీ విధంగా ప్రచురితం చేసింది.

ఈ యాగస్టునెల మొదట 'గౌతమి' యను పేరనొక యాంధ్ర వార్తా పత్రిక యనుదినమును రాజమహేంద్రవరమున బ్రచురమగుచున్నది. ఈ పత్రిక యొక్క 1,2,3,వ సంచికలు వందన పూర్వకముగ నందుకొన్నారము. పత్రిక అరఠావు కాకితము పరిమాణముగలది. ప్రతిసారియును నేదోయొక ముఖ్య వ్యాఖ్యానమును కొన్ని చిన్న వ్యాసములును వృత్తాంతములును ముద్రితములగు చున్నవి. అప్పుడప్పుడు చిన్నచిన్న ప్రహసనములు గూడ గలవు. ఇతర గ్రామస్థులీ పత్రికకు 6 మాసములకు రు 4-6-0, 3 మాసములకు రు-2-2-0 ను జందా చెల్లింపవలయును.

ఏ దేశముయొక్క నాగరికతనైనను కొంత వరకు అక్కడవి వార్తాపత్రిక లను బట్టి గ్రహింపవచ్చును. ఎక్కువ వార్తాపత్రికలు బాగుగా జరుపబడుచుండు టయే దేశము యొక్క శుభస్థితికి కొంత సూచకము. మోటుజనులకు వార్తా పత్రికలును, పుస్తకములును యేల? కాని విద్యాధికులకును నాగరకులకు మాత్రము సద్గ్రంథములును వార్తాపత్రికలును గావలయును. వార్తాపత్రికలు దేశమునకు గన్నుల వంటివి. కంటివలననే గదా మనకు లోకము గోచరమగు చున్నది. అట్లే వార్తాపత్రికల మూలముననే ప్రపంచము యొక్క ప్రస్తుత స్థితి మనకు దెలియవచ్చుచున్నది. వార్తాపత్రికలు చదువుచుండని వాడును వినుచుం డని వాడును త్రుప్పుపట్టిన మనసుగల వాడేయగునని చెప్పవచ్చును. లోకము యొక్క వర్తమానపు స్థితిని గురించి యట్టివానికి జ్ఞానమేమియు నుండదు. ప్రపంచ జ్ఞానము విషయమున దాము వెనుకబడి యుండనొల్లని వారెల్ల రును తప్పక వార్తాపత్రికల నామోదింపవలసినదే. ఆంధ్రదేశమున దిన వార్తా పత్రిక లేని లోపము నిప్పుడీ గౌతమి కొంతవరకు వారింపబూనుకొన్నది. ఇది మంచి సంగతియే. పత్రికాధిపతియగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు ఆంధ్ర భాషా పాండిత్యము గాంచినవారు. ఇదివరకు వీరు కొన్ని గ్రంథములు చేసి యుండుటయే గాక! 'కళావతి'యను మాసపత్రికను గూడ బ్రచురించుచున్నారు. వారికి ముద్రా యంత్రము గూడ గలదు. 5 నెలల వరకును ఈ పత్రికను

సాగించి తరువాత పిలుకొలది నాలోచించెదమని చెప్పియున్నారు. ఇది మంచి నియమమేయని యెన్నుచున్నాము. తామవిచ్ఛిన్నముగా బత్రిక జరపెదమని యాసపెట్టి కొందరివలన సం. చందాలు వసూలు చేసి పిమ్మట తగినంత ప్రోత్సహము లేక పత్రికను మూలవైచి అనేక విధముల జందాదారుల విశ్వాసమునకును జనుల యాసలకును భంగము కలిగించిన పత్రికాధిపతులను మనము చూచుచున్నాము. ఈ యైదునెలలైనను క్రమముగా నీ గౌతమి పత్రిక సాగుననియు, మిత్రులును జందాదారులును బత్రికాధిపతికి దోడుపడెదరనియును నమ్ముచున్నాము.

ఆంధ్ర లోకమునకు గౌతమియే మొదటి దినపత్రికకాదు. అట్టి భాగ్యము కృష్ణకే లభించినది కాని అది కృష్ణవెల్లువలవలెనే మూడునాళ్ళ మురిపెమైయై సింధుగతమైనది. ఇదివరకు బెజవాడలో నుండి యీ మధ్య కృష్ణ దాటిపెదలి గుంటూరు జొచ్చిన 'దేశాభిమాని' కొంతకాలము క్రిందట దినదినమును దల చూపుచు వచ్చెను. ఇప్పుడు ప్రచురమగుచున్న ఈ గౌతమి పత్రికయొక్క మొదటి పుటలో పై భాగమున నున్న "క. భూతల వార్తల నీతుల। జాతుల రీతులను దెలియ జాటెదనని యీ। గౌతమియను పత్రిక ప్రఖ్యాతిమెయిన్ వెడలు బ్రత్యహంబు గడంకన్." అను పద్యములోని చివరి చరణమును "ప్రఖ్యాతి మెయిన్ వెడలు బ్రత్సహంబు గడకంటన్" అని మొదట మేము పొరపాటున జదివి ఎల్లప్పుడు నీ పత్రిక సాగునుగదాయని యొక నిమిషము సంతసించితిమి. మా సంతోషమునకు శాశ్వత జీవితము కలుగుగాక.

దినపత్రికలో నెప్పుడును 'తంత్రీవార్తలు'గూడ నుండవలయును. ఈ విషయమై పత్రికాధిపతి యేమి ప్రయత్నములు చేయునో తెలియదు. అధమ పక్షము చెన్నపురి పత్రికలలో బ్రచురమగు తంతి వార్తల గొన్నింటి నైనను "గౌతమి"కి ఆ దినముననే తంతి మూలమున నెవరైన జెన్నపురి నుండి యిచ్చు చుండిన బాగుగనుండును. వార్తలను గురించి యిటువంటి యేర్పాటు చేయలేనిచో అధమపక్షము పూర్వము ఇంగ్లండులో దినదినమును వెడలుచుండిన స్పెక్టేటర్ వలెనే నీతి మొదలగు నుత్కృష్టవిషయములను గురించి మంచి యుపన్యాసములు వ్రాయబడినను బాగుగనుండును." పుట 61-63. 1901 సెప్టెంబరు తెలుగు జనానా ప్రచురణ సంస్థల అవతరణ.

1903 నాటికి పాత ఘట్టం సమాప్తమైందనవచ్చు. అంత వరకు ప్రతి పత్రికా ప్రాచీన కావ్యాలను ధారా వాహికంగా ప్రచురించేది. 1903లో మారేపల్లి

రామచంద్రశాస్త్రిగారు విశాఖపట్టణం నుంచి ప్రాచీన కావ్యాల ప్రచురణ కోసం "కళాభివర్ధనీ కావ్యమాలిక" అనే ప్రాచీన కావ్య ప్రచురణ సంస్థను నెల కొల్పారు. ఆటు తర్వాత కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు మొదలైన వారు 1906లో విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథ మండలి నెలకొల్పారు. ఈ గ్రంథ మండలికి ఆ రోజుల్లోనే 3,800 మంది చందాదార్లు ఉండేవారు. ఈ సంస్థ వారు వంద పుటల పుస్తకాన్ని నాలుగణాలకు యిచ్చేవారు. దీనివల్ల పత్రికలు ప్రాచీన గ్రంథాలను నాలుగుపుటలో ఫారమో ప్రచురించే పద్ధతిని మానుకున్నాయి. వెంటనే ప్రాచీన కావ్యాలు చౌకగా లభిస్తున్నప్పుడు పత్రికల నుంచి నాలుగు పుటలు చింపుకొని భద్ర పరచుకొనో కావ్యమంతా పూర్తయే వరకు నిరీక్షిస్తూనో యెవరుంటారు?

1900 వరకు తెలుగు పత్రికారంగంలో ఒక పాత ఘట్టం సమాప్తమైం దనవచ్చు. తెలుగు సాహిత్య పత్రికలు వార్తలతోపాటు సాహిత్యాన్ని అందించిన రాజకీయాది పత్రికలు చేసిన కృషిని ఈ విధంగా క్రోడీకరించవచ్చు.

1. ప్రాచీన కావ్య ప్రబంధాల ప్రచురణ.
2. భాషా సాహిత్య విమర్శనం
3. సాహిత్య వాద వివాదాలు
4. నవలలు వ్యాసాలు కథల ప్రచురణం
5. పుస్తక పరిచయాలు సమీక్షలు
6. సారస్వత విషయాలపై పండితుల ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు
7. ఆంగ్ల సంస్కృతాల నుంచి అనువాదాలు
8. అంకాలు అంకాలుగా నాటకాల ప్రచురణ
9. ఉపన్యాసాల గోష్ఠుల సారాంశాలు, సభల చర్చా విశేషాల ప్రచురణ

19వ శతాబ్ది సమాప్తితో తెలుగు పత్రికలలో గొప్ప మలుపు వచ్చింది. దానికి కారణం ప్రజలలో నూతన చైతన్యం కలగడం. అఖిల భారత కాంగ్రెస్ వల్ల ఇతర సంస్థల వల్ల దేశ ప్రజల భావాలలో మార్పువచ్చింది. ఒకవైపు జాతీయోద్యమ ప్రభావంతో మాతృదేశ భాషా సారస్వతాలపై అభిమానం పెరగ డంతో పాటు పాశ్చాత్యుల ఆధునిక పద్ధతులతో మన భాషాసాహిత్యాలను సంప న్నం చేసుకొందామనే ఆ వేగమూ కలిగింది. కనుక అప్పటి నుంచి పత్రికలలో మార్పువచ్చింది. దానికి సాంఖ్యాయనశర్మ గారి కల్పలత నాంది పలికింది

దేశ రాజకీయ చైతన్యం పట్ల ప్రాచీన విద్యావంతులకు కూడా ఆసక్తి

కలిగింది. తత్ఫలితంగానే శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి వంటి మహావిద్వాంసులు 1907 నాటికే వందేమాతరం అనే వార పత్రికను స్థాపించడం సంభవించింది. ఇది ఒక సంవత్సరం వచ్చి ఆగిపోయింది. శాస్త్రిగారు రకరకాల పత్రికలు నడిపారు. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు వ్యవహారిక భాషా ప్రచారం కోసం తెలుగు పత్రిక నడపగా అందుకు ప్రతిగా శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రుల వారు వజ్రాయుధం నడిపారు. శాస్త్రిగారు అశ్వమేధం వరకు యజ్ఞయాగాదులు చేయించగల మహాశ్రోతులు. ఒకమారు వారితో పాటు ఢిల్లీ నుంచి మద్రాసుకు ప్రయాణంచేసే అవకాశం కలిగింది. నేను ఆంధ్రప్రభ లో పని చేసేవాడిని అప్పట్లో. ప్రసంగ వశాత్తు వ్యవహార భాష గురించి చర్చ వచ్చింది. ఆయన మహావిద్వాంసులు. నేను ఊరికే ఆయన చెబుతున్నది వింటున్నాను. వార్తా పత్రికలు ప్రజలకు వివిధ విషయాలు తెలుపడం అవసరం గనుక పత్రికలలో భాష కన్నా విషయానికే ప్రాధాన్యం గనుక వ్యవహార భాషను వాడడమే ఉచితమని ఆయన అన్నారు. మరి మీ వజ్రాయుధమో! అన్నాను. దానికి ఆయన నవ్వి అది పండిత విషయం. ఉదాత్తమైన కావ్య రచనకు గ్రాంధికభాషే వుండాలి. నిత్య వ్యవహారానికి సామాన్య విషయ పరిజ్ఞానానికి వ్యవహార భాష - అని వివరించారు. ఈ అభిప్రాయమే తెలుపుతూ శాస్త్రి గారు తమకు వ్రాసిన జాబును నార్లగారు నాకు 1975లో చూపారు.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారి సంపాదకత్వాన రాజమండ్రి నుంచి మనోరమ (1906-1910), దేశమాత వార పత్రిక (1910-1918) మచిలీపట్నం నుంచి ముట్నూరి, బెజవాడ నుంచి అయ్యంకి, ప్రభృతులు పూనుకొని నడిపిన ఆంధ్ర భారతి (1910-15) ఆధునిక విలువలతో నడిచిన పత్రికలు. ఆంధ్ర భారతిలో గురజాడ అప్పారావుగారి కథలు దిద్దుబాటు మొదలైనవి, ఆకింరాజు ఉమాకాంతం గారి వ్యాసాలు, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు గారి దేశ దేశాల రాజ్యాంగం, శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారి పాణిగ్రహీతా విమర్శ మొదలైనవి ప్రచురితమైనాయి. మాడపాటి హనుమంతరావు గారు దీనిలో మహాభారతంపై ఒక వ్యాసం వ్రాశారు. ఈ కాలంలోనే బయల్వెడలిన పత్రికలలో పేర్కొనదగింది ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక (1912-)

ఈ ద్విమాస పత్రికకు ప్రధాన పోషకులు పిఠాపురం రాజా సూర్యారావు బహద్దర్ గారు. ఇది చేసిన సేవ అపారం, అసదృశం. ఈ పత్రికకు కొత్తపల్లి

సూర్యరావు గారు స్థాపన నుంచి 1940 వరకు నిర్వాహకులుగా పనిచేశారు. దీనిలో పరిషత్తు వార్షికోత్సవంలో చదివిన పరిశోధన వ్యాసాలు, అధ్యక్షోప న్యాసాలు మొదలైనవి ప్రచురించేవారు. పెక్కు చారిత్రక వ్యాసాలు, భాషా విష యాలు, శాసనాలు దీనిలో ప్రచురితమయాయి.

ఈ కాలం నాటిదే పేర్కొన వలసిన మరొక మంచి పత్రిక అభినవ సర స్వతి. జానపాటి పట్టాభిరామశాస్త్రి సంపాదకత్వాన అభినవ సరస్వతి (1908-1946) వచ్చినట్లు కనపడుతుంది. చెళ్ళపిళ్ళవారు, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి, మొదలైన విశ్రుతులుకూడా ఈ పత్రికకు వ్యాసాలు వ్రాసేవారు. అభినవ సర స్వతిలో సీతాఫలం గురించి జ్ఞానాంబ అనే రచయిత్రి వ్రాసిన రచన చాలా ఆకర్షకంగా ఉంది. చూడండి.

"తీయని గుజ్జుతో నింపి దుమ్ము పడకుండ మురికి తగలకుండ ప్రకృతి మాత పంపిన పరమాన్నమే యీ ఫల రసము. దీనిని చవి చూచుటకు నాగ రకులు సంశయించుచున్నారు. విషయుతములగు మందులను మ్రింగుటకు వెను దీయని వారీ యమృత సేవనమున కడలు సెందనేల? పనికి మాలిన వస్తువులతో బాకము చేయబడి కశ్మలములై మురికి చేతులతో ముట్ట బడుచు నన్ని విధములను ననారోగ్య కారులై యుండు పకోడీ పెసరట్టు ఇడ్డెన లడ్డు కాఫీ నామక వ్యర్థ పదార్థముల నింటచేయబడు వంటకముల నిస్సంశయముగ నిరాఘాటముగ దిను చుండు వారీ ప్రకృతి సిద్ధ నిర్మల నిరపాయకర ఫలము నానుటకింత భయ మొందనేల? దీనింగూర్చి తిన్నగ తెలియకపోవుటయు మితి తప్పి తినుటచే కొన్ని దుర్లక్షణములు పొడజూపుటయు శరీరము రోగగ్రస్తమై యుండ నీ ఫలమా రోగ పదార్థమును వెలువరింప యత్నించుటయు నిందులకు కారణములు ... సీతా ఫలము నందలి సుగుణములను గొన్నిటి వస్తుగుణ దీపిక యిట్లు వర్ణించుచున్నది.

'రక్తమును నింద్రియమును వృద్ధి చేయును. గుండెకు మనసుకు బలము నిచ్చును. జీర్ణశక్తి నిచ్చును. క్రిమిని హరించును.'

కావున బ్రకృతి వర ప్రదానమగు నీస్వాదు ఫలము నందురును స్వేచ్ఛమై ననుభవింపనగును. సక్రమముగ నుపయోగించినచో నిది యారోగ్య సంవర్ధక మును సంతుష్టి ప్రదమును కాగలదు. (సం. 37 - సం. 11, 12 - 1942.)

గ్రంథాలయ సర్వస్వం (1918 - 1928): ఇది గ్రంథాలయోద్యమం కోసం అవతరించింది. గ్రంథాలయాల నిర్వహణ మున్నగువాటిని గురించిన వ్యాసాలతోపాటు ఇది ఆధునిక కవితనూ ప్రచురించింది.

తెలుగు (1919-20): వ్యావహారిక భాషోద్యమ ప్రచారం కోసం రావు సాహెబ్ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు ఈ పత్రికను ప్రారంభించారు. ఇది గ్రాంథిక భాషా వాదులను బాగా రెచ్చగొట్టింది గ్రాంథికవాదులయిన పండితులు భాషాస్వరూపం ఎరుగరని వారు వాడే భాష సలక్షణంకాదని ఈ పత్రిక ద్వారా రామమూర్తి పంతులుగారు నిరూపించారు. 'ఆంధ్ర పండిత భిషక్కుల భాషా భేషజం' అనేశీర్షికలో ఆయన పండితుల ముఖ్యంగా వేదంవేంకట రాయశాస్త్రి గారి అపప్రయోగాలను దుయ్యబట్టారు. తర్వాత ఆ వ్యాసాలు పుస్తక రూపం దాల్చాయి. గిడుగు వారి వ్యావహారిక భాషావాదాన్ని సమర్థిస్తూ 1919లో ఆంధ్రపత్రిక సంపాదకీయం వ్రాసింది.

ముక్త్యాల సరస్వతి (1923 - 28): ఇది కృష్ణాజిల్లా ముక్త్యాల నుంచి రచయితలు విద్వాంసులు అయిన ముక్త్యాల రాజా వాసిరెడ్డి సదాశివేశ్వరప్రసాద్ బహద్దర్ వారి సంపాదకత్వంలో వెలువడేది. ఇదికూడా ప్రధానంగా ప్రాచీన కావ్య ప్రబంధాల ప్రచురణకు ఉద్దేశించినట్టిదే. సుప్రసిద్ధ పరిశోధక విద్వత్కవులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు దీనిలో నాసికేతో పాఖ్యానము, ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర, చాటుచర్య, వైద్యగ్రంథ సముచ్చయము మొదలైన వాటిని సంస్కరించి ప్రచురించినారు. తెలుగు దేశకవులను గురించి పెక్కువ్యాసాలు వ్రాశారు. జయంతిపురం రాజాగారు క్షేమేంద్రుని అవదాన కల్పలత కథలను కొన్నిటిని సంస్కృతము నుంచి అనువదించి దీనిలో ప్రచురించారు.

తెలుగుదేశ వాఙ్మయ పత్రిక: మద్రాసు నుంచి సుమారు రెండేళ్ళ పాటు అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు నడిపిన యీ పత్రికను గురించి చాలా మందికి తెలియదు. 1921 లోనే యీ పత్రికను విద్యాశేఖరులు ప్రారంభించారు. తెలుగుదేశ వాఙ్మయసమితి, తిరువల్లిక్కేణి మద్రాసు నుంచి ఈ పత్రిక వెలువడేది. ఆనాటి సాహిత్య కార్యకలాపాలను నిశితంగా విమర్శించేవారు ఉమాకాంతంగారు ఈ పత్రికద్వారా ఉన్నత ప్రమాణాలు పాటిస్తూ వారీపత్రిక నిర్వహించారు. తెలుగుదేశపు వాఙ్మయ సమితిని ఆయన తెలంగాణా లిటరేచర్ ఎసోసియేషన్ అని ఇంగ్లీషులో సమానార్థకంగా ప్రతిపాదనం చేయడం చూస్తే మొత్తం తెలుగునాడును ఆయన తెలంగాణాగా భావించడం స్పష్టమవుతుంది. దీనినిబట్టి ఆయన విశాల దృక్పథం వ్యక్తమవుతుంది. ఉమాకాంతంగారి చాలా రచనలు ఇందులో వచ్చాయి. విష్ణు చిత్తీయ సభ పరామర్శశీర్షికతో వేదం వారి ఆముక్తమాల్యద సంజీవని ఆవిష్కరణ సభను, ఆనాటి పండితుల ఉపన్యాసాలను

ఉమాకాంతంగారు విమర్శించారు. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారు, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యుల వంటి గొప్ప విద్వాంసులు, పరిశోధకులు ఈ పత్రికలో రచనలు చేసేవారు. కొమర్రాజువారు పరమపదించిన వార్తను ఈ పత్రిక యీ విధంగా ప్రకటించింది. "శ్రీ లక్ష్మణరావు గారి నిర్యాణము వాఙ్మయ పత్రికకు అపారమైన కొఱతను కలిగించినది. వీరి వైదుష్యము ఆంధ్రలోకమున ప్రసిద్ధమైనది. గనుక మేము వివరించలేదు. ఈ పురుషుని వియోగమువల్ల ఆంధ్రదేశమునకు కలిగిన కొరత ఏనాటికి తీరునా అని విచారముతో ఈ సంతాపకరమైన వార్తనిక ముగించుచున్నారు" అని రుధిరోద్గారి 12వ సంచికలో ప్రకటించారు. ఈ పత్రికలో న్యాయదర్శనం కొమర్రాజు వారూ వైశేషికదర్శనం మేడేపల్లివారూ ప్రకటించారు. సంస్కృత వ్యాకరణ ప్రదీపము పేరుతో ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు పాణినీయం సాంద్ర వివరణం ప్రచురించారు. సుమారు రెండు సంవత్సరాలు మాత్రమే వచ్చి ఆగిపోయింది ఈ పత్రిక.

ఆంధ్ర సర్వస్వం (1923 - 25) : ఈ పత్రిక ఏడిదవెంకటరావు గారి సంపాదకత్వాన రాజమండ్రి నుంచి వెలువడింది. దీని విశిష్టత పూర్వపు సర్వేయర్ జనరల్ కర్నల్‌కాలిన్ మెకంజీ సేకరించిన స్థానిక వృత్తాంతాల నుంచి కైఫీయత్‌లను ప్రచురించడం. విఖ్యాత విద్వాంసులు కస్తూరి శివశంకరశాస్త్రి, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారల స్వీయచరిత్రలు కూడా ఈ పత్రిక ప్రకటించింది. ఆంధ్ర సారస్వత నిర్మాతలు పేరుతో ఇంగ్లీషులో **Men of letters series** మాదిరిగానే తెలుగులో తెలుగు కవుల గురించి గ్రంథ పరంపర వెలువరించాలని ఈ పత్రిక తలపోసింది. ప్రతి సంచిక వెనుక అట్టమీద యీ కోరికను ప్రకటన రూపంగా వెల్లడిస్తూ వచ్చింది ఈ పత్రిక.

ఆ ప్రకటన ఈ విధంగా ఉండేది.

ఆంధ్ర సారస్వత నిర్మాతలు : ఇటీవల కాలధర్మమునొందిన మహాకవులందరి జీవితములను ఇంగ్లీషునందలి **Men of letters series** పద్ధతిని ప్రకటింప దలంపుగలదు. సమర్థులగు లేఖకులు పూనుకొన్నచో సొమ్ము యిచ్చి పుచ్చుకొని ప్రకటించెదము. ఇది పోటీ పరీక్ష కాదు. ఇంటింటికొక పూవు ఈశ్వరునికొకమాల. ప్రతి గ్రంథము గ్రీన్ సైజున చిన్న అచ్చుతో రమారమి 250 పుటలు ఉండవలెను. అందు నూరు పుటలు కవియొక్క జీవితమును 150 పుటలు కవికృత గ్రంథవిమర్శనమును నుండవలెను. వ్రాయదలంపుగలవారు మాతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు నడుపగోరెదము. వివరములు జాబుల ద్వారా

తెలిసికొనవచ్చును."- ఏడిద వేంకటరావు.

సాహిత్య సర్వస్వం : సరిగా ఇదే కాలంలో తణుకు నుంచి ఏలూరు పాటి రామభద్రచయనులు గారి సారస్వత సర్వస్వం పత్రిక వెలువడింది. చిలుకూరి నారాయణరావు, జనమంచి శేషాద్రిశర్మ ప్రభృతులు రచనలు చేసే వారు. ఇది కూడా రెండేళ్ళు నుంచి రాలేదు.

ప్రబుద్ధాంధ్ర (1924 - 30) : కథక చక్రవర్తి విమర్శక శిరోమణి శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వంలో రాజమండ్రి నుంచి వెలువడిన ప్రబుద్ధాంధ్ర గిడుగు రామమూర్తి పంతులు గారి వ్యవహార భాషావాదాన్ని సమర్థించింది. శ్రీపాద వారి అపూర్వమైన కథలెన్నో ఇందులో వెలువడ్డాయి. శాస్త్రిగారికి హిందీ అన్నా, కాంగ్రెసన్నా, ఖద్దరన్నా కూడా గిట్టేదికాదు. హిందీ వల్ల తెలుక్కి జరుగుతున్న అపకారం అని ఒక శీర్షిక కూడా ఈ పత్రికలో శాస్త్రిగారు నిర్వహించేవారు. హిందీ వ్యతిరేకోద్యమానికి ఆ రోజుల్లో ఈ పత్రిక నాయకత్వం వహించిందని చెప్పవచ్చు. 1920 నాటికే అభ్యుదయ అనే పత్రికను కూడా శ్రీసుబ్రహ్మణశాస్త్రిగారు ప్రారంభించారు కాని అది ఎక్కువ నాళ్ళు రాలేదు.

రెడ్డిరాణి (1924 - 32) : దీని పేరును బట్టే ఇది రెడ్ల సంగతి తెలిపే పత్రిక అని స్పష్టం. దీనిని మల్లిడి సత్తిరెడ్డి తూర్పుగోదావరి జిల్లా రాయవరం నుంచి ప్రచురించేవారు. రెడ్డిరాజుల చరిత్రకు సంబంధించిన పెక్కు శాసనాలు మొదలయిన వాటిని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు దీనిలో ప్రకటించారు. ప్రసిద్ధ పండితులు శ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు ఈ పత్రికలో భారతానువాద సమస్యలు చర్చించారు. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కూడా రెడ్డిరాజుల చరిత్రకు సంబంధించిన రచనలు చేశారు.

కళ (1924-27) : ప్రముఖ న్యాయవాది (తర్వాత మద్రాసు హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి) పాకాల రాజమన్నారు గారి సంపాద కత్వాన మద్రాసు నుంచి వెలువడిన కళ గొప్ప సాహిత్య స్థాయితో సేవచేసింది. మానపల్లి, వేటూరి వంటి ప్రముఖ పండితులు తమ రచనలతో ఈ పత్రిక నలంకరించారు.

ఈ కాలంలోనే మద్రాసు నుంచి విశ్వనాథ, బాపిరాజు, కోలవెన్ను ప్రభృతుల నిర్వాహణలో జయంతి పత్రిక వెలువడింది. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్ర గారి వంటి ప్రముఖ పండితులు ఈ పత్రికలో నిఘంటు రచనా పరామర్శల వంటి ప్రసిద్ధ వ్యాసాలెన్నో ప్రచురించారు.

నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు వారి సఖి పత్రికకూడా ఈ శతాబ్ది మూడో దశకంలో రెండేళ్ళు వచ్చి ఆగిపోయింది. 1920 నాటికే నవ్య సాహిత్య ప్రచారం కోసం తల్లావఝ్ఝల, త్రిపురారిభట్ల వీరరాఘవస్వామి, కొడాలి ఆంజనేయులు ప్రభృతులు సాహితి పత్రికను ప్రారంభించారు కాని అది ఒక సంవత్సరం మాత్రమే వచ్చినట్లు కనపడుతుంది. విశ్వనాథ, ముని మాణిక్యం, చింతా, నాయని, చలం రచనలు సాహితిలో చోటు చేసుకున్నాయి.

రాయలసీమ నుంచి పప్పూరు రామాచార్యుల వారి సంపాదకత్వాన సాధన పత్రిక వచ్చింది. రాజకీయ చైతన్యోద్బోధం ప్రధాన స్థానమాక్రమించినా సాహిత్య సేవకూడా చేసింది. ఈ పత్రిక వావిళ్ళ వారి త్రిలింగ ప్రతికను సాహిత్య పత్రికలలో ప్రముఖంగా పేర్కొన వలసి ఉంటుంది. 1914 నాటికే ప్రారంభమై సుమారు నాలుగు దశాబ్దాలు అవిచ్ఛిన్నంగా గొప్ప సేవచేసిన పత్రిక త్రిలింగ .1923 నాటికే బందరు నుంచి శారద పత్రిక ప్రారంభమైంది. రెండేళ్ళు మాత్రమే వెలువడి ఆగిపోయింది. 20వ శతాబ్ది రెండవ దశకానికే వంగాది భాషలలో త్రివర్ణ చిత్రాలతో మాస వార పత్రికలు వచ్చేవి. తెలుగునాట ఇది కనపడదు. దేశంలోని మాస పత్రికలకు అందచందాలలోను ముచ్చటయిన ముద్రణలోను చక్కని రంగుల చిత్రాల విషయంలోను ఆంగ్లంలో వెలువడే మాడర్న్ రెవ్యూ ఆదర్శ ప్రాయంగా ఉండేది. ఆ పత్రికలోని వ్యాసాలుకూడా కొత్త పద్ధతిలో ప్రామాణికాలుగా వుండేవి. ఆపద్ధతిలో తెలుగులో తొలిసారిగా వెలువడిన ఉత్తమ మాస పత్రిక శారద.

శారద దాదాపు వంద పుటలతో నెలలో ముప్పైదినాలూ చదువుకోవ డానికి తగినంత విషయంతో రంగు రంగుల చిత్రాలతో రమణీయంగా ఉండేది. స్వాతంత్ర సమరయోధుడు, కవి, రచయిత అయిన కేతా శ్రీరామశాస్త్రి గారు దీనికి సంపాదకులు. ఈ పత్రిక తెలుగు సాహిత్య పత్రిక రూపాన్నే మార్చి వేసింది. ప్రమాణాన్ని స్థాయిని పెంచింది. ఇది సుమారు రెండు సంవత్సరాలు మాత్రమే వచ్చినా అప్పటి ప్రముఖ రచయితలందరూ ఇందులో రచనలు చేశారు. ఈ పత్రిక ముఖచిత్రం విషయమై ఆ రోజుల్లో కొంత వివాదం నడిచింది. వాగ్దేవి చిత్రాన్ని స్తనవస్త్ర రహితంగా చిత్రించడం గూర్చి కొందరు ఆక్షేపించగా ప్రముఖ లలిత కళావేత్త జేమ్సు హెచ్. కజిన్స్ అభిప్రాయం కోరటం జరి గింది. ఆయన సమాధానాన్ని కృష్ణా పత్రిక యీ విధంగా ప్రచురించింది. శారద పత్రిక ముఖ చిత్రం గీచిన వారు అప్పట్లో ఆంధ్ర జాతీయ కళశాల చిత్ర

కళాచార్యులు సుప్రసిద్ధ చిత్రకారులు ప్రమోదకుమారుఛటర్జీ. 1923 సెప్టెంబర్ 1, శనివారం సంచికలో కృష్ణా పత్రిక కజిన్సుగారి అభిప్రాయాన్ని లేఖా రూపకంగా ప్రకటించింది.

"ఈ చిత్తరువు యొక్క పై భాగము వస్త్ర విహీనముగా నున్న మాట వాస్తవమే. కాని యాశరీరము యొక్క నీల కాంతి భారతీయుని బుద్ధికి రక్త మాంసాన్వితమగు సామాన్య మానవ దేహమును స్ఫురింపజేయక దివ్య స్వరూపమునే గోచరింప జేయుచుండును. ఒక వేళ దేహకాంతి రక్త వర్ణముగా జేసినప్పటికిని మైకేల్ ఆంజిలో (పాశ్చాత్య చిత్రకళా విశారదుడు) రచించిన ఆది స్త్రీ పురుషుల యొక్క కామోదయ చిత్తరువు వంటి అత్యుత్తమ మైన పూర్వ పాశ్చాత్య చిత్రరాజముల కంటె నిది అసభ్యతకు దూరముగనే యుండును, వేయేల జుగుప్సా దోషమునకు ఎవ్విధమునను పాత్రముగాని మీ కృతి నిందల పాలైనందుకు నేనుగూడ నా యాగ్రహమును వెలి బుచ్చుచున్నాను.

చిత్తగింపుడు
ఇట్లు మిత్రుడు
జేమ్సు హెచ్. కజిన్సు.

భారతి (1924) :

1984లో వజ్రోత్సవం జరుపుకొన్న భారతి మాస పత్రికను కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు గారి యజమాన్యాన గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య గారి సంపాదకత్వంలో అటు తర్వాత శివలెంక శంభుప్రసాద్ గారి సంపాదకత్వంలో వచ్చి ప్రస్తుతం శివలెంక రాధాకృష్ణ గారి సంపాదకత్వంలోనూ వస్తున్న భారతి దాదాపు పుట్టి నప్పటి నుంచి చదివే భాగ్యం కొన్నేళ్ళు దానిని నిర్వహించే భాగ్యం నాకు కలిగింది. ఇది పుట్టినప్పటి నుంచి నేటి వరకు దాని విశిష్టత ఎంత మాత్రమూ కొరవడలేదు. నిర్వహణలో పరిమాణంలో మార్పులు జరిగివుండవచ్చు. ఆరు దశాబ్దులుగా నవరసోపేతమైన సాహిత్యపు విందులు అందిస్తూనే వుంది భారతి. ఆంధ్రావళికి తెలుగు సాహిత్యానికే కాక సంస్కృత సాహిత్యానికి, చరిత్రకు, పురాతత్త్వానికి శాసన పరిశోధనకు విజ్ఞాన శాస్త్రానికి సంఘ పురోగతికి మహిళాభ్యుదయానికి వేయేల? రాష్ట్ర దేశ పురోభివృద్ధికి సంబంధించిన సకల కార్యకలాపాలకు ఈ పత్రిక దోహదం చేసింది. నిడుదవోలు వెంకటరావు గారన్నట్లు ఆంధ్ర పత్రిక దిన పత్రిక ఆంధ్ర సచిత్ర వార పత్రిక, భారతి

ఉగాది సంచికలపై ప్రత్యేక పరిశోధనలు చేసి గ్రంథం వ్రాయవచ్చు.[1]

భారతి రంగు రంగుల అపూర్వ చిత్రాలతో వేళ తప్పక ప్రతి చాంద్ర మాసాదిని వస్తూ పాఠకులను అలరించేది. దాని దెబ్బకు సామాన్య మాసపత్రిక లేవీ నిలవలేక పోయాయి. అన్ని విధాల భారతి శారద పత్రికను మించి పోయింది. నేడు కీర్తితో తల పండిన ప్రతి కవి రచయిత పరిశోధకుడు కథా నికా రచయిత నవలాకారుడు చరిత్ర కారుడు లిపివేత్త ఖగోళజ్ఞుడు పరమాణు శాస్త్రజ్ఞుడు భారతి మన్నన పొందినవారే. భారతి అన్ని వర్గాల సాహిత్య వేత్త లను అన్ని సిద్ధాంతాల రచనలనూ ప్రోత్సహించింది. చివరకు తనను దూషించే వారి రచనలను కూడా ప్రచురించింది. రచనకు సాహిత్య స్థాయి ఉండాలి. సిద్ధాంతం ఏదైనా సరే. ఇతరులపై ఈ సడింపుగా ఉండరాదు. తమ కుళ్ళును మన పత్రిక ద్వారా వెళ్ళ బోసుకుందామంటే మాత్రం అవకాశం ఇవ్వరాదు. అని శంభుప్రసాద్ గారు నాతో అన్నారు.

డాక్టర్ కె. ఎన్. కేసరి సంపాదకులుగా వెలువడిన గృహలక్ష్మి మహిళా భ్యుదయానికెంతగానో దోహదం చేసిన పత్రిక. దీనిలో కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ మొదలైన ప్రముఖ రచయిత్రులు రూపొందారు. గృహలక్ష్మి శ్రీకంకణం అనే బహుమానం పెట్టి ఏటా విదుషీమణులను రచయిత్రులను ఈ పత్రిక గౌర వించింది.

సుప్రసిద్ధ సంఘ సేవాపరాయణ, వీరనారి, ఉత్తమ దేశభక్తురాలు గుమ్మడిదల దుర్గాబాయమ్మ స్థాపించి రూపురేఖలు దిద్దిన ఆంధ్ర మహిళాసభ పక్షాన ఆంధ్ర మహిళ అనే మాసపత్రిక కొన్నేళ్ళు వచ్చింది. సారస్వత సాంఘి కాది రంగాలలో విశిష్టమైనసేవ చేసింది. మహిళాలోకపు జాగృతికై పాటుపడిన హిందూ సుందరి వంటి పత్రికలు కూడా పేర్కొనదగినవే.

స్వాతంత్ర్యం రాక పూర్వం వెలువడ్డ సాహిత్యపత్రికలలో ముఖ్యంగా పేర్కొన వలసినవి ప్రతిభ, ఉదయిని, వీణ, జ్వాల, ఆంధ్రి, ఆంధ్రభూమి మొదలైన పత్రికలు.

నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు వారి సఖి ఆగిపోయిన తర్వాత వ్యవహారిక భాషోద్యమానికీ నవ్యసాహిత్యానికీ విశేషప్రాచుర్యం కలిగించే పత్రిక ప్రచురిం చాలనే తలంపుతో 1936 లో మొదట త్రైమాస పత్రికగా ప్రతిభ విలువరించారు.

---

1. **Studies in the History of Telugu Journalism** పుట 89.

ముందు అభినవాంధ్ర కవిపండిత సభగా ఏర్పడి తర్వాత నవ్య సాహిత్య పరిషత్తుగా రూపుదిద్దుకొన్న ఆధునిక సాహిత్య పరులు గిడుగు వెంకట రామమూర్తి, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రి, పల్లా వఝల శివశంకరశాస్త్రి, తెలికచర్ల వెంకటరత్నం ప్రభృతుల సంపాదకమండలి సారథ్యంతో ప్రతిభ పత్రిక ప్రచురిస్తూ వచ్చింది. చింతాదీక్షితులు, నోరి, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు, పాలగుమ్మి పద్మరాజు, ల రచనలు ఇందులో వచ్చేవి.

ప్రతిభ కన్నా కూడా ముందుగా వెలువడ్డ పత్రిక ఆంధ్రభూమి. ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారి సంపాదకత్వంలో ఈ పత్రిక వెలువడింది.సుమారు 1940వరకు వచ్చింది. 1931 లో ప్రారంభమైంది. సర్వవిషయముల చర్చించు సచిత్రాంధ్ర మాస పత్రిక అని తనను గూర్చి అభివర్ణించు కొనేది ఈ పత్రిక. ప్రతినెల ఆంధ్రుని డైరీ అని ఆ నెలలో జరిగిన ప్రధాన సంఘటనలను చివరిపుటలో ఈ పత్రిక వెలువరించేది. ఉదాహరణకు 1934 ఏప్రిల్ ఆంధ్రుని డైరీలో 18, విజయనగరము మీమాంసా భూషణలు గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారి మరణము.

22, నిడుబ్రోలు, ఆంధ్ర రైతాంగ విద్యాలయము శ్రీ సంతానముగారిచే తెరుపబడెను.

కృష్ణాజిల్లా తేలప్రోలు నుంచి పాటిబండ్ల మాధవశర్మ గారి సంపాద కత్వంతో వీణ వచ్చింది. చలం మ్యూజింగ్స్ ఇందులోనే మొదలైనాయి. ఆధునిక ప్రమాణాలతో ఆధునిక విషయాలతో వచ్చిన మంచి పత్రిక ఇది.

అన్నిటా ఆధునికుడైన కొంపెల్ల జనార్దనరావు ఉదయిని పత్రిక రెండేళ్లు కూడా పూర్తిగా రాలేదు. కాని ఆధునిక సాహిత్యపు రూపురేఖలను మార్చి వేసింది. ముద్దుకృష్ణ జ్వాల అభ్యుదయ సాహిత్య పూర్వరంగాన్ని సిద్ధం చేసింది. 1946 లో మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారి ఆంధ్రి సుమారొక సంవత్సరం వెలువడింది. వేంకట రామకృష్ణకవులు, వేలూరి శివరామశాస్త్రి వంటి దిగ్దంతులు ఇందులో రచనలు చేశారు. విక్రమదేవవర్మగారి పత్రికలో ఒక కథ వ్రాయడం విశేషం.

కృష్ణా పత్రిక అనగానే ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి దానితో విడదీయరాని వ్యక్తిత్వంవల్ల రాజకీయ చైతన్యమే ముందుగా స్ఫురిస్తుంది కాని సాహిత్యానికి యీా పత్రిక చేసిన సేవ నిరుపమానం. ఆధునిక సాహిత్యంలోని ప్రక్రియా వైవిధ్యానికెంతగానో తోడ్పడింది యీా పత్రిక. విశ్వనాథవంటి గొప్పరచయితలు

ఈ పత్రికలో తమనవలలు ప్రకటించారు. సుమారు 6 దశాబ్దులు ఈ పత్రిక తెలుగు వారికెంతో స్ఫూర్తి నిచ్చింది.

తెలంగాణా పరిస్థితి.

తెలంగాణాలో ఆ కాలంలో పత్రికా నిర్వహణం చాలాకష్టాలతో కూడిన పని.[1] దానికెంతో సాహసం అవసరమై ఉండేది. తెలంగాణాలో అచ్చుయంత్రాలే లేవు. నూరేళ్ళ క్రిందట గద్వాల వనపర్తి సంస్థానాలవారు మాత్రమే మొదట అచ్చుయంత్రాలు నెలకొల్పారు. అంతేకాక తపాలా సౌకర్యాలుకూడా లేవు. 1935 లో వెలువడిన నీలగిరి పత్రికలో దాని సంపాదకులు హైద్రాబాదులో తెలుగు ప్రెస్సులేదని వగచినారు. అందువల్ల అక్కడ పత్రికా ప్రచారం చాల వెనుకబడింది. అలాంటి వాతావరణంలో కొన్ని పత్రికలు వెలువడిన వంటే ఆశ్చర్య పడవలసిందే.

తెలుగు పత్రిక (1920-25) : వరంగల్లు జిల్లా ఇనుగుర్తి అనే గ్రామం నుంచి ఒద్దిరాజు సీతారామచంద్రరావు, రాఘవ రంగారావు అనే సోదరుల సంపాద కత్వంలో ఈ పత్రిక వచ్చింది. రాఘవ రంగారావుగారు సంప్రదాయ శుద్ధంగా సంస్కృతాంధ్రాలలో కృషిచేసిన విద్వద్వరేణ్యుడు. ఈ పత్రిక అనేక విజ్ఞాన దాయక వ్యాసాలు ప్రకటించి అష్టకష్టాలతో అయిదేళ్ళు సేవచేసింది.

తెలంగాణాలో మొట్టమొదట 1915 లోనే హితబోధిని అనే తెలుగు పత్రిక ప్రారంభమైందిగాని ఒక సంవత్సరంకూడా వచ్చినట్లుతోచదు. సంపాద కుడు శ్రీనివాసశర్మ.

గోలకొండ పత్రిక (1926-66) : కవులు కథకులు పండితులు పరిశోధ కులు పత్రికా రచయితలు అయిన సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు గోలకొండ పత్రికను 1926 లో స్థాపించారు. ఇది మొదట్లో వారానికి రెండు మార్లు వచ్చేది. తర్వాత దినపత్రికగా మారింది. ప్రతాపరెడ్డి గారు 1947 వరకు - 21 సంవత్సరాలు దీనికి సంపాదకులుగా వున్నారు. తర్వాత నూకల నరోత్తమరెడ్డి గారు సంపాదకు లయ్యారు. గోలకొండ కేవలం రాజకీయవార్తా పత్రిక అయినా సాహిత్యానికి ముఖ్యంగా తెలంగాణా అజ్ఞాతకవుల రచనల ప్రచురణకు, సమకాలికులకు ప్రాధాన్యమిచ్చింది. ప్రతాపరెడ్డి గారు ముక్కు సూటిగా పోయేవారు. నిర్భీకులు.

---

1. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి వ్యాసం :
తెలంగాణము - తెలుగు పత్రికలు : సుజాత సంచిక.

నిజాం ప్రభుత్వానికి పక్కలో బల్లెంగా నిజాం నవాబు కోఠికి దగ్గర్లో ట్రూప్ బజారులో పత్రికా కార్యాలయం స్థాపించారు. గోలకొండ నుంచి విడిపోయిన తర్వాత ప్రతాపరెడ్డి గారు 'ప్రజావాణి' అనే వారపత్రిక (1951-52) ప్రారంభించారు. అది ఉన్నకొద్ది కాలంలోనే గోలకొండ లాగ ఎంతో సేవచేసింది. గోలకొండ కన్నా ముందే నీలగిరి, ఆంధ్రాభ్యుదయము అనే పత్రికలు ముందుగా కొంత సేవ చేశాయి.

సుజాత (1927-40, 50-53) : ఈ పత్రిక హైదరాబాద్ నుంచి ఉన్నత ప్రమాణాలతో తెలంగాణా ప్రాంత సంస్కృతి సర్వస్వంగా పసుమాల నరసింహ శర్మగారి సంపాదకత్వాన వెలువడింది. ఇందులో సురవరంవారు, మాడపాటివారు, రాయప్రోలువారు, శేషాద్రిరమణ కవులు, ఆదిరాజు వీరభద్రరావు గారు మొదలయిన ప్రసిద్ధరచయితల వ్యాసాలు ప్రచురింపబడేవి.

1940 లో ఈ పత్రిక ఆగిపోగా మళ్ళీ 1950 లో గడియారం రామకృష్ణశర్మ గారు సంపాదకులుగా వెలువడి 1953 లో ఆగిపోయింది. దీనిలో వ్యాసాలు, ఇతరభాషా వాఙ్మయాల విమర్శలు, శబ్దచర్చలు, గ్రంథ సమీక్షలు ప్రచురిత మయ్యాయి. ఈ పత్రిక ప్రచురించిన తెలంగాణా సంచిక, సారస్వత పరిషత్తు సప్తమ వార్షికోత్సవ సంచిక పేర్కొనదగినట్టివి.

దివ్యవాణి (1937) :

సికిందరాబాదు నుండి చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి గారి సంపాదకత్వంలో దివ్యవాణి పత్రిక వెలువడింది. ఇదివారపత్రిక. ఈ పత్రిక దసరా సంచికలలో విలువగల వ్యాసాలు ప్రచురించేవారు.

విభూతి (1940-43) : ఉద్దండ పండితులు బహుభాషావేత్తలు అయిన చివిరెమఠం వీరభద్రశర్మగారి సంపాదకత్వాన సికిందరాబాద్ నుంచి విభూతి పత్రిక వెలువడింది. ఈ పత్రిక మూడు నాలుగేళ్ళు మాత్రమే వచ్చినా అమూల్య వ్యాసాలతో విమర్శ ప్రతి విమర్శలతో సాగింది. సురవరంవారి రామాయణ విశేషాలు, శ్రీపతి పండితుని శ్రీకర భాష్యభాగాలు దీనిలో ధారావాహికంగా వెలువడ్డాయి. వీరభద్ర శర్మగారు నిర్బంధంగా కాశీ వీరశైవ పీఠానికి అధిపతిగా వెళ్ళవలసి వచ్చినందున పత్రిక ఆగిపోయింది.

వీరభద్రశర్మగారి మహాప్రతిభను గూర్చి ఒక్కమాట.

ఒకమారు వారు ఒక కన్నడ సభలో ప్రసంగిస్తున్నారు. ఆయనకు కన్నడ భాష కూడ కూలంకషంగా వచ్చు. నన్నెచోడుని కుమార సంభవంలో ఇలా

వుందిఅని ఒక కన్నడ పద్యం చదివారు. నేను ఆశ్చర్యపడిపోయి కన్నడ నన్నె చోడ కుమార సంభవం వుందా శివతత్త్వసారంలాగా అని అడిగాను. రామచంద్ర గారూ కన్నడమేమిటి? కుమార సంభవమేమిటి అన్నారు. మీరు చదివిందో అన్నాను. చదివాను. ఇదిగో తెలుగు కుమార సంభవం. కన్నడం వినండి. దానిని అనుసరించి కన్నడ పద్యం చదివాను. నేనే కాదు, అక్కడవున్న వారంతా ఆశ్చర్యపు ఊబిలో పడిపోయారంటే పదరూ, ఈ పత్రికకో 'అల్లరి పిల్లలు' అనే పేరుతో పెద్దల లోపాలను తెలిపే శీర్షిక ఒకటి ఉండేది.

తరణి (1942): సికిందరాబాద్ నుంచి చల్లా సుబ్బరాయ సిద్ధాంతిగారి సంపాదకత్వాన 1942లో మొదలైంది. దీనిలో స్థానిక విద్వాంసులు పలువురు వ్రాసేవారు. ఇది కొద్ది కాలానికే ఆగిపోయింది.

శోభ(1947-51): ఇది రాష్ట్ర సాహిత్య అకాడమీ కార్యదర్శి శ్రీదేవులపల్లి రామానుజరావుగారి సంపాదకత్వాన వరంగల్ నుంచి వెలువడినట్టి మాసపత్రిక. ఇందులో ప్రసిద్ధ రచయితల వ్యాసాలే కాకుండా పాశ్చాత్య కవుల పరామర్శలు కావ్య లక్షణ సమాలోచనలు రచయితల సంక్షిప్త చిత్రణలు గ్రంథ సమీక్షలు ఉన్నాయి.

స్రవంతి (1951): హైదరాబాద్ నుంచి దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ అంగంగా వేమూరి రాధాకృష్ణమూర్తి గారి సంపాదకత్వాన వెలువడుతున్న మాసపత్రిక. దీనిలో హిందీనుంచి అనువాదాలు మౌలికమైన తెలుగు రచనలు వెలువడుతాయి. చివరన హిందీ ప్రచార సభా కార్యకాలాపాల నివేదికలు వుంటాయి. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, బూర్గుల రామకృష్ణరావు, కాటూరి వెంకటేశ్వర రావు గార్లవంటి పెద్దల స్మారక సంచికలు, రజతోత్సవ సంచిక పేర్కొన దగినట్టివి.

ఇవికాక బండారు చంద్రమౌళీశ్వరరావుగారి సంపాదకత్వాన వెలువడిన ప్రగతి వారపత్రిక, పి. వి. సదాశివరావుగారి సంపాదకత్వాన కాకతీయ వార పత్రిక, బిదురు వెంకట శేషయ్య గారి సంపాద కత్వాన మేధావి మాసపత్రిక, వెల్దండ ప్రభాకరరావు గారి సంపాద కత్వాన జయభారత్ మాసపత్రిక, అద్దూరి అయోధ్యరామ కవిగారి సంపాదకత్వాన భాగ్యనగర్, తాఝ్మూరి రామానుజ స్వామిగారి నేతృత్వాన సారధి వారపత్రిక వెలువడి ఎంతో సాహిత్యసేవ చేశాయి. ప్రస్తుతం పోతుకూచి సాంబశివరావు గారి సంపాదకత్వాన వెలువడు తున్న విశ్వసాహితి దిన, మాసపత్రికలు విశిష్టంగా సేవ చేస్తున్నాయి. ఈ

సంస్థకు చెందిన యూనిలిట్ ఆంగ్ల మాసపత్రిక తెలుగువారి ప్రతిభను ఆంగ్లం ద్వారా ఇతరులకు తెలియజేస్తున్నది.

నాట్యకళ (1955): ప్రాచ్య పాశ్చాత్య నాట్య రీతులలో నిష్ణాతులైన మిత్రులు శ్రీనివాస చక్రవర్తిగారు **నాట్యకళ** అనే **నాట్యకా**దైక ప్రవీణమైన మాస పత్రికను ఈ శతాబ్ది ఐదవ దశకంలో ప్రారంభించారు. ఆది కొంతకాలం నడిచి ఆగిపోయింది. నాట్యకళ రంగస్థల శాస్త్రానికి అభినయ శాస్త్రానికి విశిష్టమైన సేవ చేసింది.

తర్వాత దానిని ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడెమీ శ్రీనివాస చక్రవర్తి గారే సంపాదకులుగా కొన్నాళ్ళు నిర్వహించారు.

ధన్వంతరి :

ఇలాగే కొన్ని విశిష్ట శాస్త్రాలను ప్రచారం చేసిన పత్రికలలో ధన్వంతరి ఒకటి. ఇది ముక్త్యాల నుంచి వెలువడుతూ మహోపాధ్యాయ, ఆయుర్వేద భూషణ డాక్టర్ వేటూరి శంకరశాస్త్రి గారి సంపాదకత్వాన మూడు దశాబ్దాలకు పైగా ఆయుర్వేదానికే కాక సాహిత్యంలోని వివిధ శాస్త్రాల పరిశోధనకై కూడా కృషి చేసింది. మొదట్లో కొన్నాళ్ళు దీనిని ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు నిర్వహిం చారు. ఆయావృత్తులకు సంబంధించిన పెక్కు పత్రికలు చేనేత మొదలైనవి కూడా సాధారణ సాహిత్య భాషా విషయిక వ్యాసాలు ప్రచురిస్తూ సాహిత్యసేవ చేశాయి.

పరిశోధన (1953-56) :

ఈ సందర్భంలో పరిశోధన పత్రికను గురించి ప్రత్యేకంగా చెప్పాలి. తెలుగు సాహిత్యంలో ఉన్నత ప్రమాణాలు ఆదర్శంగా నిష్పక్షపాతం, నిర్భీతి సాధనాలుగా వాణిజ్య ప్రకటనలు సాహిత్య పత్రికలలో వుండరాదనే నిశ్చ యంతో తిరుమల రామచంద్ర (నేను) మిత్రుడు డాక్టర్ అమ్మావఝ్ఝుల కోదండ రామయ్య ఈ పత్రికను అసిధారావ్రతంగా నడిపాము. ఇది ద్విమాసపత్రిక. మద్రాసునుంచి వెలువడేది. ప్రభాకర సంస్మరణ సంచిక, సోమనాథ సంచిక, ఆంధ్ర నాటక పితామహ సంస్మరణ సంచిక, గురజాడ అప్పారావు సంస్మరణ సంచిక, బుద్ధసంచిక అనే అయిదు ప్రత్యేక సంచికలు దేశంలోని ప్రముఖ పరి శోధకుల వ్యాసాలతో వెలువడ్డాయి. కథలూ కవిత్వమూ ప్రచురించరాదనే నియమం పాటించాము. దేశిరచనలు సాహిత్యమీమాంస తెలుగు తోబుట్టువులు, టీక-టిప్పణి, పురాతత్త్వం, కవిహృదయం, ఛందస్సు, అలంకారం, అముద్రిత

రచనలు, చరిత్రకెక్కని చరితార్థులు అనే శీర్షికలు, నిర్వహించాము. చరిత్ర కెక్కని చరితార్థులు శీర్షిక విశేషంగా పాఠకులను ఆకర్షించింది. దీనిలో చరిత్ర కారులకు పరిశోధనార్హమైన అపూర్వ విషయాలు ప్రచురించాము. సంపాదకుల న్యాయ ప్రవీణతకు ఒక సంపాదకీయం పేర్కొంటాను.

"ఇటీవల జరిగిన రెండు సంగతులలో ఒకటి హర్షింపదగినది; మరొకటి హర్షింపదగనిది.

మొదటిది కీర్తి శేషులు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర నేటి తెలుగు సారస్వతంలో ఉత్తమోత్తమంగా పరిగణితమై కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీచే బహూకృతం కావడం; ఇది ఆంధ్రులకు గర్వహేతువు.

రెండవది అంతరాలలో అణగివున్న ఈర్ష్యాద్వేషాలకు సాహిత్య రూప మిచ్చి కింవదంతులు, అపవాదులు కల్పించే చిత్త వృత్తి.

అదేమి దైవ దుర్విలసితమో, కావ్యాల కర్తృత్వాన్ని శంకించడం, కవులపై అపవాదులు మోపడం మనకు శతాబ్దులుగా అలవాటు!! భారతం నన్నయ రచనకాదు. అతని కన్నడ మిత్రుడు నారాయణభట్టు రచించినది. కవిజనాశ్రయ కర్త మల్లయ రేచన కాదు, భీమన. భాస్కర రామాయణకర్త హుళక్కి భాస్కరుడా? మంత్రి భాస్కరుడా? రంగనాథ రామాయణం రంగనాథునిదే. గోన బుద్ధారెడ్డి ఎలా చెప్పగలడు? క్రీడాభిరామం శ్రీనాథుడు చెప్పి వల్లభాచార్యుని పేరు పెట్టాడు. వల్లభాచార్యుడు అంతటి వాడైతే మరొక రచన ఏదీ? బుద్ధి తెలిసి నప్పటి నుంచీ యుద్ధాలతో గడపిన కృష్ణరాయలు ఆ ముక్తమాల్యదను అల్లగలరా? పెద్దన పాండిత్య ప్రకర్షే అది. ఉత్తర రామాయణం చెప్పినవాడు పుష్పగిరి తిమ్మ నార్యుడా? కంకంటి పాపరాజా? చిన్నయసూరి మును మదుపజ్ఞంబు అని బాల వ్యాకరణం స్వోపజ్ఞంగా చెప్పుకొన్నాడు కాని శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారి సంస్కృత కారికలను కాపీకొట్టినవాడే. ఇలాటిదే నేడు కన్యాశుల్క కర్తృత్వంపై చెలరేగిన కుశంక. ఇలాటి వదంతులపై కుతూహలం కలవారు ఈ కుశంకలకు హర్షిస్తారేమోగాని సాహిత్య మర్మజ్ఞులైన సహృదయులెవరూ సంతసించరు. సహించరు.[1]

అగు మంచికథ, బులుసు వెంకటరమణయ్య గారి అలంకార చరిత్ర,

---

1. పరిశోధన - సంచిక 7.

కుంటి మద్ది శేషశర్మగారి అలంకార సర్వస్వం మున్నగు గ్రంథాలను ఈ పత్రిక ప్రచురించింది.

భావ కవిత్వం మలుపు :

సాంఖ్యాయనశర్మ గారే కల్పలతతోనే భావ కవితకు నవ్యసాహిత్యానికి నార్లు పోశారని ఇది వరకే అన్నాను. 20వ శతాబ్దం ప్రథమ పాదంలో భావ కవిత బాగా పూచింది. రాయప్రోలువారి తృణకంకణం 1914లో వెలువడింది. ప్రథమ పాదం చివరను, ద్వితీయ పాదంలోను భావకవితలకు ఆలంబనంగా పెక్కు పత్రికలు వచ్చాయి. సాహితి (1920), సఖి (1924), బులుసు వెంకట రమణయ్యగారి సంపాదకత్వాన మద్రాసు నుంచి చంద్రిక (1935-38), కొంపల్లి జనార్దనరావు నడిపిన ఉదయిని (1936) నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు అంగంగాను వ్యవహార భాషకు భావకవితకు పట్టు గొమ్మగాను తెలికచర్ల వెంకటరత్నం గారి నిర్వహణలో వచ్చిన త్రైమాస పత్రిక ప్రతిభ. (1936 - 40) విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి సంపాదకత్వంలో ప్రథమంగా 1927లో కొన్ని సంచికలు మాత్రమే వచ్చి తర్వాత 1960 లో పునరుద్ధారం పొందిన జయంతి పత్రిక. పాటిబండ వారి వీణ, విద్వత్కవి మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారు పల్లి పాలెం నుంచి వెలువరించిన ఆంధ్రి, పందిరి మల్లికార్జునరావు గారి కిన్నెర, రాజమండ్రి నుంచి వెలువడ్డ సంస్కృతి (సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ వారు వెలువరించేవారు) మరీ ఇటీవల 1961-64 లలో సామవేదం జానకిరామశర్మగారి సంపాదకత్వాన వెలువడిన సాహితి, ఈ విధంగా యెన్నో పత్రికలు భావ కవిత్వానికి కాల్పనిక కవిత్వానికి నవ్య సాహిత్యానికి వ్యవహార భాషకు దోహదం చేశాయి.

ఈ పత్రికలలో విశిష్టత ఆధునిక కవితలు, శోకగీతాలు, ఖండికలూ కథా కావ్యాలూ భావ గీతాలు, దేశభక్తి గీతాలు వెలువడటం. బడుగు ప్రజల జీవితాలపై కథలూగేయాలూ ఆంగ్ల సంస్కృత హిందీ తమిళ కన్నడ బెంగాలీల లోని ఉత్తమ సాహిత్య రీతుల అనువాదాలు వెలువడటం కూడా జరిగింది.

కమ్యూనిస్టు పత్రికలు :

1933-34లో ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కమ్యూనిస్టుల ఉద్యమం ప్రారంభ మైంది పుచ్చలపల్లి సుందరయ్యగారు కమ్యూనిష్టు మ్యానిఫెస్టోను కమ్యూనిష్టు కరపత్రం అనే పేరుతో అనువదించి పాఠాలు చెప్పారు. ఆ పాఠాలు విన్న వారిలో నేను ఒకణ్ణి. ఈ ఉద్యమం 1937 నాటికి రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా వేళ్ళూనింది.

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం సిద్ధికై తహతహ లాడుతున్న అతివాద శక్తులు కమ్యూ నిజం వైపు మొగ్గుతున్నాయి. కాంగ్రెస్‌లోని వామ పక్షీయులకు సోషలిస్టులకు కమ్యూనిష్టులకు ప్రత్యేకంగా ఆ రోజులలో పత్రికలు లేవు. కొన్ని దిన పత్రికలే వీరి వ్యాసాలను రచనలను ప్రచురిస్తూ వుండేవి. 1936లో ప్రభ అనే పక్ష పత్రిక మార్క్సిస్టు భావాల వ్యాప్తికి వెలువడిన తొలి పత్రిక. ఇలా మరికొన్ని పత్రికలు మార్క్సిస్టు భావ ప్రచారానికి తోడ్పడ్డాయి.

నవశక్తి :

ఆంధ్రలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీలో అంతర్గతమై వుండేది. ఈ పార్టీ 1937 డిసెంబరు 15 న తొలిసారిగా రాజమండ్రి నుంచి 'నవశక్తి' వారపత్రికను ప్రచురించసాగింది. మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్య సంపాద కుడు. రాజమండ్రి నుంచి ఇది బెజవాడకు తరలింది. కొత్త సంపాదక వర్గం మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావు ప్రధాన సంపాదకుడుగా ఏర్పడింది. కంభంపాటి సత్యనారాయణ, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, తుమ్మల వెంకటరామయ్య గార్లు సంపాదక వర్గంలో వుండేవారు.

పార్టీ పత్రిక సమష్టి ఉద్యమ నిర్మాతగా వుండాలని లెనిన్ చెప్పిన ధ్యేయంతో ఇది ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామం ప్రారంభం వరకు పనిచేసింది. ఈ పత్రిక ప్రచురించిన త్రిపురా కాంగ్రెస్ సంచిక, రష్యా సంచిక ప్రజల మన్ననలను పొందాయి. సంపాదకులు మొదలు కార్మికుల వరకూ అందరూ కలిసి కట్టుగా అరమరికలు లేక పని చేసేవారు.

ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామారంభంలో దీనిని నిషేధించాలని ఉమ్మడి మద్రాసు కాంగ్రెసు ముఖ్యమంత్రి రాజగోపాలాచారిగారు ఆలోచిస్తూ ఉండగా అలాటి అవకాశం ఇవ్వకుండా నిలిపివేశా . రాజగోపాలచారిగారు "సుందరయ్య నన్ను బోల్తా కొట్టించాడు" అని అన్నాడట.

స్వతంత్ర భారత్ :

నవశక్తిని ఆపివేసినా దానిలోని వ్యాసాలు రచనలు అభ్యంతరకరమైన వనే సాకుతో సంపాదకులపై వారంట్లు పుట్టాయి. కమ్యూనిష్టు నాయకులు అజ్ఞాత వాసంలో వుండవలసి వచ్చింది. అప్పుడు 1939-42 మధ్య 'స్వతంత్ర భారత్' అనే రహస్య పత్రికను వారు ప్రభుత్వానికి పట్టు బడకుండా ముద్రించి ప్రచారం చేశారు.

ఈ పత్రిక ఆచూకీకోసం పోలీసులు జిల్లా అంతటా ఏక కాలంలో సోదా

జరిపినా ఫలితం శూన్యం. అప్పుడు సి. ఐ. డి. శాఖలో ముఖ్యుడయిన దప్పుల సుబ్బారావు పప్పులేమీ వుడకలేదని అనేవారు. ఈ పత్రిక తమ దగ్గర పెట్టుకున్నారని కొందరిని పోలీసులు బాధించారు.

ప్రజాశక్తి :

కమ్యూనిష్టు నాయకులు చాలా మంది అజ్ఞాతవాసం నుండి బయటకు వచ్చిన తర్వాత 1942 జూన్ 17న ప్రజాశక్తి వార పత్రిక ప్రారంభమైంది. కాట్రగడ్డ రాజగోపాలరావు, చలసాని వాసుదేవరావు, తుమ్మల వెంకటరామయ్య, కొండేపూడి లక్ష్మీనారాయణ గారలతో సంపాదకవర్గం ఏర్పడింది. ఇది పూర్తిగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆంధ్ర కమిటీ పత్రిక. ఇదే తొలిపార్టీ పత్రిక. ఈ వార పత్రికలోను దిన పత్రికలోను ప్రముఖ చిత్రకారుడు గోఖలే వ్యంగ్య చిత్రాలు గీశారు. రచనలు కూడా చేశారు.

ప్రజాశక్తి దిన పత్రిక :

ఆ రోజులు కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రజల పార్టీగా రూపొందుతున్న కాలం. ఈ పత్రిక దానికి అండగా నిలబడింది. 1945 డిసెంబరు 3 వ తేదిన ఈ వార పత్రిక దిన పత్రికగా అవతరించింది. ప్రభుత్వపు దమన నీతిని తట్టుకుంటూ 1948 ఏప్రిల్ 22 వరకు వచ్చింది. అంతకు ముందు ఎన్నోసార్లు పోలీసులు దాడి చేశారు. చివరకు పత్రికను నిషేధించింది ప్రభుత్వం. ప్రజాశక్తి ప్రచురణలను ముద్రణాలయాన్ని గ్రంథాలయాన్ని మలబారు పోలీసులు ధ్వంసం చేశారు.

ఆ విధ్వంసకాండ నాటి చిన్న సంఘటనను ఒక దానిని తెలుపుతాను. నా మిత్రుడు బి. రామచంద్రరావు ప్రజాశక్తిలో సబ్ ఎడిటర్‌గా పనిచేసేవారు. ఆయన భోజనం చేస్తుండగా పోలీసులు దాడి జరిపారట. వంటింట్లో పదార్థాలన్నిటినీ బూటు కాళ్ళతో తొక్కి లాఠీలతో కొట్టారట. ఈయన వీపుమీద కూడా ఒక దెబ్బ పడింది.

"ఉండండయ్యా, పెరుగన్నం వదలరాదని పెద్దలంటారు" అంటూ ఈయన విశ్వామిత్రునిలాగ ఎడమచేయి పైకెత్తి భోజనం ముగించాడట. ఎడమ చేతికి లాఠీ దెబ్బలు పడ్డాయనడం చెప్పనక్కరలేదు. రాష్ట్రంలో దమనకాండ తగ్గింది. కమ్యూనిస్టు నాయకులంతా కొందరు విడుదలైయ్యారు, కొందరు అజ్ఞాతవాసం నుంచీ వెలుపలికి వచ్చారు.

విశాలాంధ్ర :

1952 జూన్ 22న విశాలాంధ్ర దినపత్రికగా అవతరించింది. మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావు, కంభంపాటి సత్యనారాయణ, కాట్రగడ్డ రాజగోపాలరావు గార్లు సంపాదకవర్గం. అప్పటినుంచి అది ప్రజోద్యమాలకు పట్టుగొమ్మై వుంది.

దమనకాలంలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ సందేశాన్ని ప్రజలకు పెక్కుపత్రికలు అందించడానికి ప్రయత్నించాయి. వాటిలో కొన్ని ఇవి : వీటి కాలం 1948 - 52 మధ్య.

జనత :

ఈ పత్రికకు కీర్తిశేషుడు వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు, బొమ్మారెడ్డి వెంకటేశ్వరరావు గారలు సంపాదకత్వం వహించారు. ఇది రెండేండ్లు వెలువడింది. ఇది పక్ష పత్రిక.

మద్రాసు నుంచి ఎస్. వి. నరసయ్యగారి సంపాదకత్వాన సందేశం వార పత్రిక 1950 చివరి నుంచి వెలువడింది. ఇది దమనకాలానంతరం కంభంపాటి సత్యనారాయణ (సీనియర్), మహీధర రామమోహనరావు గార్ల కృషితో సిద్ధాంత ప్రచార మాసపత్రికగా రూపొందింది.

విశాలాంధ్ర :

సెట్టి ఈశ్వరరావుగారి సంపాదకత్వాన మద్రాసు నుంచి ఈ పత్రిక 1949 - 52 వరకు మాస పక్ష పత్రికగా వెలువడి సాహిత్య సాంస్కృతిక శాఖల్లో పనిచేసింది.

తాపీ ధర్మారావుగారి జనవాణి ప్రజాస్వామ్య సూత్రాలకై నిలిచిన స్వతంత్ర అభ్యుదయ పత్రిక.

నవశక్తిలో శ్రీశ్రీ గీతాలు దేశ చరిత్రలు, మాయంటావా మిధ్యంటావా, మొదలైన గీతాలు, ప్రజాశక్తిలో లే లే రష్యా గేయం ప్రచురితమయ్యాయి.[1]

మరొక మలుపు అభ్యుదయవాదం.

1933లో జర్మనీలో హిట్లరు అధికారానికి వచ్చాడు. అతడు పెక్కుమంది మేధావులను కళాకారులను శాస్త్రజ్ఞులను నిర్బంధంలో వుంచాడు. ఫ్రాన్సును

---

1. విశాలాంధ్ర ప్రత్యేక సంచికలో తుమ్మల వెంకటరామయ్యగారి వ్యాసం 1961 ఏప్రిల్ 7.

కబళించడానికి యుద్ధకాహళులు ఊదాడు. పారిస్‌లో సంస్కృతి పరిరక్షణకు ప్రపంచ రచయితల సంఘం ఏర్పడింది. లండన్‌లో ఇండియన్ ప్రోగ్రెసివ్ రైటర్స్ అసోసియేషన్ ఏర్పడింది.

1936 లో లక్నోలో ప్రేమ్‌చంద్ అధ్యక్షతన అఖిలభారత అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ఏర్పడింది. దీనికి అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారు ఆంధ్ర ప్రతినిధిగా వెళ్ళారు. ఫైజ్‌పూర్ కాంగ్రెస్‌లో శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు ఇష్టాగోష్ఠి జరుపుతూ ఆంధ్రలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ఏర్పాటుచేయాలని సూచించారు. ఈ సభకు తుమ్మల వెంకటరామయ్య, క్రొవ్విడి లింగరాజుగార్లు హాజరయ్యారు. 1934 - 43 మధ్య కార్మిక కర్షకులను చైతన్యవంతులను చేసే ప్రబోధ గీతాలు చాలా వెలువడ్డాయి.

అఖిల భారత ప్రోగ్రెసివ్ రైటర్స్ అసోసియేషన్ 1942 లో ఆంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం నిర్మాణానికి తుమ్మల వెంకటరామయ్య, తాపీ మోహనరావు, చదలవాడ పిచ్చయ్య, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగార్లతో ఒక సంఘం ఏర్పాటు చేసింది. ఈ సంఘం నిర్ణయం ప్రకారం 1943 ఫిబ్రవరి 13, 14 లలో తెనాలిలో ఆంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల మహాసభ జరిగింది. దీనిలో తుమ్మల వెంకటరామయ్యగారు రచించిన 'ఇంగ' అనే నాటకం ప్రదర్శితమైంది.

అభ్యుదయ రచయితల సంఘం పక్షాన ఒక మాసపత్రికను వెలువరించడానికి నిర్ణయం జరిగింది. డిక్లరేషన్‌కు ప్రయత్నిస్తే దొరకలేదు. కనుక ఏదో ఉన్న పత్రికనే తన భావాల ప్రచారానికి వినియోగించుకోవాలనే నిర్ణయం జరిగింది.

తెలుగు తల్లి (1938 - 44) :

ఈ నిర్ణయం మేరకు పాటిబండ మాధవశర్మగారు సంపాదకులుగా వున్న 'వీణ' మాసపత్రికను నిర్వహించడానికి ప్రయత్నించగా ప్రభుత్వం ఒప్పుకోలేదు. అప్పుడు సికందరాబాద్ నుంచి వెలువడుతున్న తెలుగుతల్లిని అభ్యుదయ పత్రికగా నిర్వహించారు. దీనికి రాచమళ్ళ సత్యవతీదేవి సంపాదకురాలు. మిత్రులు శెట్టి ఈశ్వరరావు దీనిని నడిపారు కొంతకాలం (1944 - 46).

అభ్యుదయ (1946 - 75) :

పిదప అభ్యుదయ పత్రిక 46లో వెలువడి 48లో ఆగిపోయింది. మొదట త్రైమాస పత్రికగాను పిదప మాసపత్రికగానూ వచ్చింది. మొదట దీని సంపాదక వర్గంలో కొమర్రాజు వినాయకరావు, చదలవాడ పిచ్చయ్య, ప్రయాగ

కోదండరామ శాస్త్రి వున్నారు. మరల 55 నుంచి 59 వరకు మద్రాసు నుంచి వచ్చింది. అప్పుడు తుమ్మల వెంకటరామయ్య, అనిసెట్టి సుబ్బారావు, కొడవటి గంటి కుటుంబరావు, కె. వి. రమణారెడ్డిగార్లు సంపాదకులుగా వున్నారు. మరల యిది 1970 నుంచి 75 వరకు హైదరాబాద్ నుండి వెలువడింది. గిడుగు రామ మూర్తి సంచిక, నవలా సంచికలు మొదలైన ప్రత్యేక సంచికలు వెలువ రించింది.

దినపత్రికలు, తక్కిన వారపత్రికలు : 20వ శతాబ్ది రెండవ మూడవ పాదాలలో కేవల సాహిత్య పత్రికలేగాక రాజకీయాలకు వార్తలకు ప్రాధాన్య మిచ్చిన దినపత్రికలు, వారపత్రికలు కూడా కథలు వ్యాసాలు నాటికలు భాషా తత్త్వ వ్యాసాలు సమీక్షలు విమర్శలు కవితలు ప్రచురించి సాహిత్యాన్ని పెంచాయి.

ఆంధ్రపత్రిక 1908లో బొంబాయిలో ప్రారంభమైనప్పటి నుంచి మాత్రమే కాక మద్రాసుకు తరలివచ్చి దినపత్రికగా మారిన తర్వాత రోజూ ధారావాహికంగా నవలలను ప్రచురించడమేకాక ఆదివారపు సారస్వతానుబంధం లోను వారపత్రికలోను ఏటా ఉగాదికివచ్చే సంవత్సరాది సంచికలలోను సాహిత్యానికే ప్రాధాన్యమిచ్చింది. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి నవలలెన్నో ఆ విధంగా దినపత్రికలలో వచ్చినట్టివే. సాక్షి వ్యాసాలు వారం వారం వచ్చి నట్టివే. అడవి బాపిరాజుగారి నవలలు మీజాన్ దినపత్రికలో రోజూ వెలువడేవి.

ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రజ్యోతి మున్నగు పత్రికలు కూడ దిన వార ప్రచుర ణల ద్వారా సాహిత్యాన్ని పెంచినవే. కృష్ణాపత్రిక కేవలం రాజకీయాలకే పుట్టినా దాని వ్యాసాలు, చర్చలు, వడగళ్ళు మున్నగునవన్నీ సాహిత్యమే. ప్రజామిత్ర, చిత్రగుప్త, ఆనంద వాణి, జనవాణి, ప్రజావాణి మున్నగు వారపత్రికలు కథలు నాటికలు ప్రచురించి ఎంతో సాహిత్యసేవ చేశాయి. సాధన పత్రికలో వదరు బోతు వంటి గొప్ప గ్రంథాలు వచ్చాయి. విశాలాంధ్రలో మహీధర రామమోహన రావు గారి పెక్కు నవలలు ఓనమాలు, మృత్యువు నీడల్లో, స్వయంవరణం, ఇక యీ కథ యింతే ఆ పత్రిక సారస్వతానుబంధంలో వచ్చాయి. సమకాలిక రాజకీయ పరిస్థితిని సమన్వయ పరచి నవలలు వ్రాసే శక్తి విశాలాంధ్రే ఇచ్చిం దని రామమోహనరావుగారన్నారు. మల్లారెడ్డి గేయాలు, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి కార్టూన్ గేయాలు, కిషన్‌చందర్ నవలల అనువాదాలు, నా చిరస్మర అను వాదం విశాలాంధ్ర సారస్వతానుబంధంలో వచ్చాయి.

ఇవన్నీ జాతీయతను విశ్వమానవ సౌభ్రాత్రాన్ని, అభ్యుదయ భావాలను వివిధ ప్రక్రియల ద్వారా పెంచాయి.

పత్రికల భాష : తెలుగు పత్రికల భాష మొదటి నుంచీ శిష్టవ్యావహారికమే. దీనికి ఉదాహరణగా వృత్తాంతినిలోని లేఖ ఒకటి ఇదివరకే మొదట్లో ఇచ్చాను. వర్తమాన తరంగిణికి 1842 ఆగస్టు 13లో కడప నుంచి సంపాదకునికి-కాదు ఎడిటరు గారికి-పంపిన వార్తా లేఖ భాష చూడండి.

కడప షహరులో చేరిన ఖాదరుఖానుపేటలో సుమారు 15 రోజుల కిందట పగలు 2 ఝాముల వేళ అకస్మాత్తుగా నిప్పు అంటుకొని సుమారు 10 - 15 తురకల పూరియిండ్లు కాలిపోయినందున వారి తాలూకు సామాను భద్రపరచడమునకు అవకాశము లేక - కొన్ని వస్తువులు మాత్రం పరశురామార్పితము అయినవిగాని ఈశ్వర కటాక్షము వల్ల జనులకు ఖేదం లేకపోయినదనీ తెలియచేయడమునకు చాలా సంతోషంగా వున్నది.

ఇక్కడ 20 రోజులనుంచి రాత్రి పగలు అవిరామంగా గొప్ప ధ్వనితో పడమటిఘాలికొట్టుతూవుండి యిప్పటికి సుమారు 4-5 రోజులుగా నిలచివున్నది. యిదిచెడ్డఘాలి అని ఇక్కడివారు చెప్పతూ వున్నందుకు దృష్టాంతముగా కొందరికి తలనొప్పి చలిజ్వరం వగైరాలు సంభవించివున్నవి. మరిన్నియిక్కడ వర్షములేక నీలి వగైరా పయిరుకు చెరుపుగా వుండడమే కాకుండా బావులు కాలువలు వగైరాలు ఎండిపోయినందున జనులు నీళ్ళకు యీ షహరులో వుండే వారున్ను చుట్టుపక్కల నుంచి వచ్చే పాంధులున్ను చాల ప్రయాసపడుతున్నారు. యిందువల్లనున్ను కర్నూలు మొదలయిన ప్రాంతములలో సంభవించియుండే ప్రకారం యీ జిల్లాలో చేరిన ప్రొద్దుటూరులో నున్న ఉపగ్రామాలలో నున్ను మశిడి వ్యాధి సంభవించి అనేకమంది నష్టపోయినట్లు వినబడడమువల్ల బహుమంది విచారపడుతూ వున్నారు. అయితే పోరుమామిళ్ళ మొదలు కంభం తాలూకా పర్యంతంవరకు వర్షము కురిసి చెరువులు మొదలయిన వాటికి నీళ్ళు వచ్చినది చిత్తగించవలెను. ఇక్కడ జరిగేయింకాకొన్ని సంగతులున్ను తమయెడిటోరియా గురించిన్ని వెంబడిగానే వ్రాసుకుంటున్నాను.

తమ యిష్టుడైన

మం. వెం. శా[1]

---

1. బ్రౌనుజాబులు : 33-34 పుటలు - బంగోరె.

వర్తమాన తరంగిణిలో మేనేజరు ప్రకటన యీ విధంగావుంది. ప్రకటన : మా పత్రికను యింవరకు ప్రతి బుధవారపు ఉదయాన ప్రచురము చేస్తూ వుంటిమి. అయితే అదు గడుగుకున్నూ మంగళవారపు గెజెట్టి మంగళ వారం రాత్రి వస్తున్నది గనుక అది తర్జుమాచేసి అచ్చువెయ్యడానకు సావుకాశం చాలనందునున్ను అథవా కష్టపడి సిద్ధంచేసినాగాని బంట్రోతులు అప్పగించడంలో జరిగించే అజాగ్రత్తవల్లనున్నూ సావుకాశపడుతూ వచ్చినది గనుక యికమీదట పూర్వపు వృత్తాంతిని వలెనే ప్రతిగురువారం ఉదయాన ప్రచురముచేసే లాగున నిశ్చయించుకొని జాగ్రత్తలేని బంట్రోతులకు బదులు కొందరు కొత్తవాండ్లను ఏర్పరచి యికమీద చెప్పినవేళకు సరిగా మా పత్రికలు చందాదార్లకు చేరేలాగున చేసినాము - వర్తమాన తరంగిణి, మద్రాసు 1842 జులై 21.

ఈ వ్యావహారికం కొన్ని పత్రికలలో గ్రాంథికంగా మారిపోయింది. దీనికి కారణం పండితులు సాహిత్య పత్రికలు పెట్టడం, ఆ పత్రికలలో గ్రాంథికంలోనే వార్తలు ప్రచురితం కావడంవల్ల క్రమంగా ఆ వరవడిలోనే తక్కిన వార్తాపత్రి కలుకూడా నడిచినట్లు తోస్తుంది. కృష్ణా పత్రికలో 1934 ఫిబ్రవరి 4 నాటిమూడు ఖండికలు ఉదాహరిస్తాను.

1. సంపాదకీయం : రౌండు టేబిలు : రౌండు టేబిలు తతంగమంతయు బయటపడినది. అద్దమరేయి అరదళపు అలంకారము అడుగంటినది. పగటివేళల మసిబొగ్గుచాయ బయటపడినది. మన రౌండు టేబిలు ప్రతినిధులు లోకమునెంత కాలము మభ్యపెట్టగలరు ?

2. వార్త : భూమితనఖా బ్యాంకులు-మద్రాసు ప్రభుత్వము వారు సహకారపు భూమి తనఖా బ్యాంకులను ప్రయోజన కరములు కావించి వాని నిర్వహణమున కానుకూల్యము ఘటించుటకై మదరాసు శాసనసభలో నొక బిల్లును ప్రవేశ పెట్టు దురని ప్రకటింపబడినది.

3. వ్యాపారప్రకటన : క్షీరవర్ధని-శిశుపోషణమునకు అత్యుత్తమము. పిల్లల పాలిట కామధేనువు. తల్లికి నూతనశక్తిని ఉత్సాహమును పుట్టించును. శిశువున కారోగ్యమును నానందమును కలిగించును. తల్లియొక్క శ్రమను తగ్గించును. తండ్రివ్యయము తగ్గించును.

కృష్ణా పత్రికకు కూడా 1942 కు వ్యవహారభాష మారిపోయింది. ఈ భాష 1937 లో వచ్చిన ఎన్నికల కాలానికే మారిపోయింది. రాష్ట్రంలోని సంస్థానాధీశులు జమీందార్లు పీపుల్సుపార్టీగా ఏర్పడి తమ ప్రచారానికి జనవాణి,

జననాయకం, పీపుల్స్ వాయిస్ పత్రికలు స్థాపించారు. జనవాణి దినపత్రికను తాపీధర్మారావుగారి సంపాదకత్వంలో ప్రారంభించారు. ధర్మారావుగారు గొప్ప విమర్శక పండితులు. గ్రాంథిక వ్యవహారభాషలు రెండింటిలోనూ సవ్యసాచులు. తమ వాదాన్ని విశేషంగా ప్రజలలో వ్యాపింపచేయడానికి వ్యవహారభాషను వాడారు. వాడుక భాషలోని పత్రికలకు విశేషాదరం కలుగుతున్నదని రుజువు కావడంలో తక్కిన పత్రికలు సరళగ్రాంథికం వాడుతూ క్రమంగా వ్యవహార భాషకు దిగాయి. పత్రికలలో అప్పుడు దప్పుడు సరళ గ్రాంథికం కన్పించినా క్రమంగా వాడుకభాష పత్రికాభాషగా రూపొందింది. ఆ విధంగా వార్తలుకూడా పూర్తిగావాడుక భాషలో వచ్చిన తెలుగు దినపత్రిక ఆంధ్రప్రభ.

పూర్వం జిల్లాల నుంచి వచ్చేవార్తలకు శీర్షికలు ఇవ్వక లేబిల్ హెడ్డిం గులే ఇచ్చేవారు. అంటే విజయవాడ వార్తలు, ఢిల్లీవార్తలు ఇత్యాదిగా. ఈ పద్ధతి 1932 లోనూఉంది. నేను సత్యాగ్రహంలో అరెస్టయినప్పుడు ఇచ్చిన వార్తను ఉదహరిస్తాను.

తిరుపతి (స్వకీయ విలేఖరి) ; 32, ఫిబ్రవరి 5.

క్రిమినల్ లాచట్టము, అరెస్టు, ఆరునెలలుకఠినశిక్ష. 4-2-32తేదీ సాయం కాలము సుమారు 4½ ఘంటలకు శ్రీయుత తిరుమల రామచంద్రా చార్లు అనువారు తిరుపతి బజారువీధిలో బహిష్కరింపబడిన చేతితో వ్రాయబడిన కరపత్రములను పంచిపెట్టిరనియు పోలీసు స్టేషన్‌కువచ్చి హెడ్ కానిస్టేబుల్ వద్ద ఒకకాపీని కూడా యిచ్చినట్లును తెలియుచున్నది. సదరు హేడ్‌కానిస్టేబుల్ దానిని చదివి చూచుకొని వీరిని అరెస్టుచేసి సబ్ఇన్‌స్పెక్టరు గారికి సాయంకాలము 5 కు పైగా హాజరుచేసిరి. వీరినుండి 150 కరపత్రములు కూడా పోలీసువారు వశ పరచుకొనిరి.

అనువాదం : నేటి పత్రికలకు వెన్నెముక అనువాదము. ప్రపంచ వార్తలేకాక విశేశాలన్నీ ఆంగ్లంనుంచి అనువాదం చేసుకోవలసినవే. దేశభాషలలో టెలిప్రింటర్లు వచ్చేవరకు ఈ బాధతప్పదు. అనువాదం సమస్య పత్రికలు పుట్టినప్పటినుంచి వుంది. అప్పటి అనువాదం తీరుకు నమూనాను బ్రౌను భద్రపరచారు.

సీమ సమాచారము[1]: 1850 జూలై 8 వ తేది-మహారాజశ్రీ రాణిగారు జూన్‌నెల 27 వ తేదీ గురువారంనాడు సాయంత్రం 50 బ్రెడ్జిహౌసులో మిక్కిలి వ్యాధిగ్రస్తుడుగానున్న డ్యూక్‌గారిని చూచి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు సదరహీ రాణి గారినిన్నీ ఆమె పుత్రీపుత్రులనున్ను జూచుటకు బహుజన సమూహములు గూడి యున్నట్టున్ను సదరహీ సమూహములోనే పైనజెప్పిన రాబర్టుపేట్ అనేవాడు తనచేత పట్టుకొనియున్న కర్రతో రాణిగారినిజూచి కొట్టినట్లున్ను అయితే ఆ దెబ్బ రాణిగారి ముఖముమీద తగిలి కనిబొమ్మవద్ద గాయపడినట్టున్ను తిరిగి కొట్టడమునకు కర్రయెత్తేవరకు సదరహీ రాజద్రోహుని పట్టుకొని రెక్కరెక్క వేసికట్టి జయల్‌ఖానాకు నెట్టుకుని పోయినట్టున్ను పిమ్మట రాణిగారు మిక్కిలి ధైర్యముతో నెనగళ్ళకుపోయి చేరినట్టున్ను తెలియవచ్చుచున్నది. మరియుగొప్ప ప్రభువైన సర్‌రాబర్ట్‌సిల్‌గారు జూన్‌నెల 29 వ తేదీరాత్రి 7 ఘంటలకు గుర్రము మీదనుండి పడినందువలన బలమైనగాయము తగిలి జూన్ 2 తేదీరాత్రి11ఘంట లకు మృతిచెందినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. (సం. 7 ఎం. 423 పుట 193)

మిత్రులు మరుపూరు కోదండ రామిరెడ్డి చంద్రాన్వేషి (నెల్లూరు) వార పత్రికలో ఆంధ్రపత్రిక సంపాదకులు శ్రీ చల్లా శేషగిరిరావు గారి సంపాద కీయాలపై ఒక విసురు విసిరారు. (24-1-1934 పుట 5).

చిన్న నాటకాలకు పెద్ద పీఠికలు వ్రాసి బెర్నార్డ్‌షా ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం గణించినట్లు చల్లా శేషగిరిరావు గారు ఓపికతో పేజీల తరబడి రాయిటరు,అసోసి యేటెడ్ ప్రెస్ వార్తలను పెద్ద అక్షరాలతో మరలా సంపాదకీయాలుగా వ్రాసి పేరుపొందినారు.

"క్రింద నుదహరించిన రెండు అంశములలో ఏది ఆంధ్రపత్రిక సంపాద కీయమో ఏది అసోసియేటెడ్ వార్తో కనుగొనిన వారికి మంచి బహుమతి ఒసంగ బడును. ప్రశ్నలకు జవాబు పంపువారు ఫిబ్రవరి 13వ తేదీ ఆంధ్రపత్రిక చూడగూడదని మాత్రం కోరుతున్నాము."........ (28-2-34)

ఇంగ్లీషు వార్తాపత్రికలోని చెత్తనంతా తర్జుమాచేసే వృత్తాంతిని వార్తలపై జూలియాథామస్ వెటకారం ఇదివరకే చదివాము. వర్తమాన తరంగిణికి బళ్ళారి

---

1. **Copied from Telugu News paper** వర్తమాన తరంగిణి **of** 16. **page** 1800 - **as a specimen of the manner in which English news is rendered.** బ్రౌన్‌కోట్,జాబితా, బంగోరె పు. 67.

పాఠకుడు ఒకరు చేసిన సూచనచూడండి.

గనక తమయొక్క అభివృద్ధినికోరి నేను మనవిచేసేది యేమంటే మీ యొక్క పత్రికే అగత్యం ల్యాక పెద్దదిగా వుండపనిలేదు. స్వారస్యం కలిగి యెంత చిన్నదిగా వుంటే అంతఅంత మేలని గ్రహించవలసినది. (మీ పత్రికే చదివేవాడు). దానికి ఎడిటర్ జవాబుకూడా ఇవ్వడం జరిగింది.

వాల్టర్‌లిప్‌మన్ ఇలాఅన్నాడు.

News paper is a bible(or Mahabharata) of democracy. It s a book out of which a people determines its behaviour. It is ohnly a serious book most people read.

Journalist is not only a recorder of facts and a chronicler of events but also a writer of notes and essays in contemporary history.

కనుక పత్రికా రచయితల బాధ్యత హెచ్చుగావుంది.

గొప్ప ఈవి:- వ్యాసం-మనపత్రికలు తెలుగు సాహిత్యానికి ఇచ్చిన గొప్ప ఈవి వ్యాసమనే ప్రక్రియ. ఇది విశిష్టమైన ప్రక్రియ. ముద్రణయంత్రాలతో పత్రికలు పత్రికలలో వ్యాసరచన 19వ శతాబ్దం రెండవ పాదంనుంచే ప్రాచుర్యం పొందాయి. 1852 నాటికే బ్రౌను ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువులో Essay అనే మాటకు వ్యాసం అనే అర్థమిచ్చి Essayist అంటే గ్రంథకర్త అని అర్థమిచ్చాడు. వ్యాసకర్తను గ్రంథకర్తగా చెప్పినప్పుడు వ్యాసానికున్న విశిష్టత బోధపడుతుంది. పాశ్చాత్యప్రభావంతో కలిగిన వచన రచనా వికాసంలో దేశీయ సాహిత్యంలో తొలిసారిగా విరిసిన సాహిత్య ప్రక్రియవ్యాసం.[1]

ఏ విషయం గురించి సామాన్యులకు చెప్పవలసి వచ్చినావ్యాసమే శరణ్యమయింది కనుక కావ్యనాటకాదులకంటే సర్వసామాన్య ప్రక్రియగా రూపొందింది. వ్యాసం అనే పదానికి విరివి అని, ఏదేని ఒక విషయమును విరివిగా వ్రాయుట అని శబ్ద రత్నాకరం అంటున్నది. ఈ ప్రక్రియలో ఒక విషయాన్ని గురించి సూటిగా స్పష్టంగా ఎదుటివాని మనస్సులో హత్తుకొనేట్టుగా విషయ ప్రతిపాదనం ఉండటంవల్ల దీనిని మతప్రచారకులు సంఘ సంస్కర్తలు తమ ప్రచార సాధనంగా చేసుకొన్నారు. ఇది మొదట సాహిత్యేతర విషయాలకే పరిమితంగా ఉన్నా క్రమంగా సాహిత్యేతర విషయాలనుంచి సాహిత్యవిషయాలకు

---

1. తెలుగువ్యాసం-నూరు సంవత్సరాలు-పుట 1 (ఆం. ప్ర. సా. అకాడమి)

ఇతర సర్వసామాన్య విషయాలకు ప్రసరించి శాఖోపశాఖలై ఇతర ప్రక్రియ లన్నింటినీ మించి విరాడ్రూపం దాల్చి సకల సాహిత్య స్వరూప స్వభావిష్కరణా వగాహనలకు కూడా ప్రధాన సాధనమయింది.

ఈ వ్యాసం. 1. అతి దీర్ఘంగా వుండరాదు. 2. సంగ్రహంగా క్లుప్తంగా వుండాలి. 3. వక్తవ్యాంశం విషయ విభాగంతో వుండాలి. 4. ప్రత్యేక ఉప శీర్షికలు వుండాలి. 5. విషయోద్దేశం నిర్దిష్టంగా వుండాలి 6. పుటలు నియతంగా వుండాలి. 7. భాష నిర్దుష్టం, సులభగ్రాహ్యం అయివుండాలి. 8. ఉపక్రమ ఉపపాదన ఉపసంహారాల క్రమం పాటించాలి-అనే పద్ధతిలో అభివృద్ధి చెందింది.

మొదట్లో దీనిని ప్రమేయం అన్నారు. ప్రమేయం అన్న పేరును తమ లఘు రచనలకు మొదటిసారిగా వాడినవారు సామినేని ముద్దు నరసింహనాయని వారు. ఈయన రచించిన ఎనిమిది ప్రమేయాల సంపుటి హితసూచనిని ఆయన కుమారుడు రంగప్రసాద నాయనివారు 1862లో ప్రచురించారు. విద్యాప్రమేయము, వైద్యప్రమేయము, సువర్ణప్రమేయము, మనుష్యేతర జంతుసంజ్ఞాప్రమేయము, రక్షఃప్రభృతి ప్రమేయము, మంత్రప్రమేయము, పరోక్షజ్ఞానప్రమేయము, వివాహప్రమేయము అనేవి ఎనిమిది వ్యాసాలు. ఆ తర్వాత ఈ ప్రక్రియ సంగ్రహము అన్న పేరు సంతరించుకున్నది. పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులవారు వ్యాసాన్ని సంగ్రహమన్నారు. 1872 నాటికే పరవస్తువారి సంగ్రహాలు పురుషార్థ ప్రదాయిని పత్రికలో వెలువడ్డాయి.

అలంకార సంగ్రహం, అర్థసంగ్రహం, ధర్మసంగ్రహం, వర్ణనిర్ణయ సంగ్రహం, ఇత్యాది 23 సంగ్రహాలు శ్రీ ఆచార్యులవారు వెలువరించారు. సంస్కృతంలో అర్థ సంగ్రహం మొదలైన గ్రంథాలు వైష్ణవ సంప్రదాయంలో వరుక్కం అనే పేరుతో భగవద్విషయాలను క్రోడీకరించి సంగ్రహించి చెప్పే తీరు తెలిసిన వారుగనుక ఈయన వ్యాస సంగ్రహం అని ఉండవచ్చు. తర్వాత కొన్నేళ్ళకిది ఉపన్యాసం అనే పేరుతో వ్యవహృతమయింది. వీరేశలింగంగారు వ్యాస ప్రక్రియను చేపట్టే కాలానికి 'ఉపన్యాసము' అనేపేరు ప్రచారంలోకి వచ్చింది.

నేడు మనం వాగ్రూపమైన వివరణనే ఉపన్యాసమంటున్నాము. కాని ఆనాడు లిఖితమైన దానికే ఉపన్యాసమనే వ్యవహారం ఉండేది. "తేది 15-8-1875 రాజమహేంద్ర వరమున విజయనగరము మహరాజావారి బాలికా

పాఠశాలయందు కందుకూరి వీరేశలింగంచే నీయబడిన ఉపన్యాసము" అని వీరేశలింగంగారి ఒక వ్యాసం ముఖపత్రంపై ముద్రితమైంది. వీరేశలింగంగారు స్వీయ చరిత్రలో వ్యాసం అనికూడా చాలాచోట్ల ఉదహరించడంవల్ల ఉపన్యాస మనేమాట క్రమంగా సన్నగిల్లి వ్యాసమనే పదం రూఢమయివుంటుంది. ఈ వ్యాసం సర్జనవ్యాసంగాను విమర్శ వ్యాసం కావ్యతత్త్వం, కావ్యగుణ, కావ్య చరిత్ర, జీవితచరిత్ర, భాషాస్వభావ, అనువాద, పీఠికా, వేదాంత, వైజ్ఞానిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, పరిశోధనాత్మక చారిత్రకాది రూపంగాని విధంగా విస్త రించింది.[1]

చంద్రం గారిని గురించి

చంద్రం గారని ఆయన సహచరులందరూ ఎంతో ప్రేమ గౌరవాలతో పిలిచే మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావు గారు మహావీరులు. చిన్ననాడే స్వాతంత్ర్యో ద్యమంలో దూకారు. 1928 లోనే సైమన్ కమిషన్‌కు వ్యతిరేకంగా ప్రదర్శనలు చేసినవారు. దాదాపు అన్ని సత్యాగ్రహాల్లోనూ పాల్గొని కారాగారశిక్ష అనుభ వించారు. కాంగ్రెసు సోషలిష్టు పార్టీలో వున్నారు కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆంధ్రశాఖ సంస్థాపకులలో ఒకరు.

1937లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ పత్రిక నవశక్తికి సంపాదకులయ్యారు. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామ సమయంలో 'స్వతంత్ర భారత్' అనే పార్టీ పత్రి కను రహస్యంగా తీసుకువచ్చారు. 1942లో ప్రజాశక్తి వార పత్రికకు అది దిన పత్రికగా మారిన పిదప దానికి సంపాదకులయ్యారు.

1949 జూన్‌లో అరెస్టయినప్పుడు పోలీసులు నానా హింసలు పెట్టి పార్టీ రహస్య యంత్రాంగం ఎక్కడ వున్నదో చెప్పమన్నప్పుడు "నీవు నా శత్రువువి. నా నోటి నుంచి నీకు ఉపయోగపడేది ఒక్క ముక్కకూడా రాదు" అని ధైర్యంగా నిలబడి పోలీసుల హింసను భరించారు.

ఆయన కడలూరు జైలులో ఉన్నప్పుడు రెండుసార్లు కాల్పులు జరిగాయి. ఆ కాల్పులలో పలువురు కమ్యూనిస్టు ఖైదీలు మరణించారు. మిత్రుడు గుత్తి రామకృష్ణ గారికి ఒక కన్ను పోయింది. చంద్రంగారు ఆనాడు బ్రతకడం మన భాగ్యం. 1952 తర్వాత ప్రారంభమైన విశాలాంధ్ర దిన పత్రికకు చంద్రంగారు

---

1. తెలుగు వ్యాసం నూరుసంవత్సరాలు ; పుటలు 58-84.

సంపాదకులయ్యారు. 1957 వరకు ఆ పదవిలో ఉన్నారు. 1964 నుంచి 1968 వరకు సంపాదక వర్గ సభ్యులుగా వున్నారు.

చంద్రంగారు సకుటుంబంగా మంగోలియా ప్రభుత్వం ఆహ్వానంపై మంగోలియా జాతీయ దినోత్సవంలో పాల్గొని ఆ సమయంలో సోవియట్ యూనియన్‌లో పర్యటించారు. 1974 జులై 26న మరణించారు.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో కమ్యూనిస్టు జర్నలిజానికి చంద్రంగారు పితామహులు. ఆంధ్ర ప్రజల సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవానికి ఎంతో తోడ్పడ్డారు. అభ్యుదయ రచయితల ఉద్యమానికి ప్రజా నాట్యమండలి ఉద్యమాలకు ఎంతో కృషిచేశారు.

చంద్రంగారు నిరాడంబరులు. వినయ సంపన్నులు. పటాటోపం లేనివారు. రాజకీయరంగంలోని ప్రత్యర్థులు సైతం ఆయన పట్ల అత్యంత గౌరవం చూపేవారు. చంద్రంగారిది విశిష్టమైన శక్తివంతమైన శైలి. కృష్ణా పత్రిక కమ్యూనిస్టుల పైన పార్టీపైన అభాండాలు వేసినప్పుడు చంద్రంగారు ఎంతో వినయంగా 'కృష్ణా పత్రిక సంపాదకులకు బహిరంగ లేఖ' లో బలమైన సమాధానాలు చెప్పారు.

'పూజ్యులైన తాతగారూ చాలా పొడుగాటి జాబు వ్రాశాను. సత్యాన్ని మరుగు లేకుండా ఎరుక పరచి మీ హృదయం దగ్గరకు చేరాలని ప్రయత్నించాను.... అనిలేఖ ముగించారు. ఆయన సత్య దృష్టికి వినయశీలతకు విస్పష్ట కథనానికి ఈ లేఖ తార్కాణం. కృష్ణారావుగారు కూడా దానిని మెచ్చుకున్నారు.[1]

కురుగంటి సీతారామయ్యగారి 'నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధులు' పై చేసిన విమర్శ చంద్రం గారి నిశిత దృష్టికి సూక్ష్మతర పరిశీలనకు నిదర్శనం. గ్రంథ కర్తగారు ఈ విశాలగ్రంథంలో 115 ఏండ్ల చరిత్రను తెలిపారు. గ్రంథం శాస్త్రీయ దృక్పథంతో నవ్య సాహిత్యాన్ని సమీక్ష చేయలేక పోయినా చాల విషయాలు సేకరించి పాఠకుల ముందు పెట్టారు. శక్తివున్న పాఠకులు గ్రంథకర్త గారి భావాలను వదిలివేసి విజ్ఞానం పొందడానికి బహుళ సామగ్రి ఒకచోట చేర్చి కూర్చబడింది. ఈ గ్రంథంలో" [2] అని గ్రంథకర్త పరిశ్రమను ప్రశంసిస్తూనే లోపాలను నిర్భయంగా తెలిపారు. ఈ వ్యాసాలు చంద్రంగారి చరిత్ర సాహిత్య పరిజ్ఞానానికి విషయ విశ్లేషణకు గీటురాళ్ళు. 'పూర్వకాలంలో పండితులు పురాణాలను చదివి అర్థంచెప్పి ప్రజాసామాన్యానికి విజ్ఞానాన్ని ఎలా అందజేసేవారో

1. ప్రజాశక్తి 1945 ఫిబ్రవరి
2. చంద్రం వ్యాసావళి పుట 64.

అలా యిపుడు కళోపాసకులు బుర్రకథలు జముకులకథలు నాటికలు నాటకాలు సమిష్టిగానాలు వగైరా ప్రదర్శనం ద్వారా ప్రజలకు సాహిత్యాన్ని అంద జేయాలని' ఉద్బోధించారు. అధివాస్తవిక కవితాధోరణులను నిర్ద్వంద్వంగా ఖండిం చారు. దానిలోను వినయం ఉట్టిపడుతుంది.

"మన మనస్సులో అనేక ఆలోచనలు పుడుతుంటాయి. వాటికొక క్రమం వుండదు. నియమాలు ఉండవు. మనం ఆ భావాలను బయటికి చెప్పము. మాట్లాడ వలసివస్తే మన ఆలోచనలు క్రమపద్ధతిలో పెడతాము. వ్రాయవలసి వస్తే యింకా బాగా సరిదిద్దుకుంటాము. బుర్రలోకి వచ్చిన ఆలోచనలన్నిటినీ మాట్లాడినా వ్రాసినా మతిపోయిందని ఆక్షేపించుతారు. అట్లాగే అధివాస్తవిక రచయితలు కూడా తమ భావాలను ఒక క్రమబద్ధతిని సంస్కరించుకోవాలి...." అని ఎంతో ఉదాత్తంగా మందలించారు. [1] ఇలా ఎన్నైనా చెప్పవచ్చు.

తెలుగు పత్రికలకు నూట యాభై మూడు సంవత్సరాలు నిండగా తెలుగు సాహిత్య పత్రికలకు 126 ఏళ్ళు నిండాయి. వీటిలో ప్రచురితమైన విషయా లన్నిటి మీద ముఖ్యంగా పాత పత్రికలలో జరిగిన పండితుల ఉత్తర ప్రత్యుత్త రాలమీద ప్రత్యేక పరిశ్రమ జరగాలి. జీవికే పరమధ్యేయం పరమ గమ్యం పరమ ప్రయోజనం అయిననేడు అప్పటి విద్వాంసులు పెలి గ్రాములద్వారా సారస్వత విషయాలపై జిజ్ఞాస చూపడం యిప్పటి వారికి విడ్డూర మనిపించ వచ్చు. కాని ఆ ఉత్సుకతా జిజ్ఞాసల వెనుకవున్న చిత్తశుద్ధి విద్వత్తా గౌరవం మనకు నేడూ ఉపాదేయాలే. అట్టిజిజ్ఞాస పరిశ్రమ నవయువకులలో ఏర్పడాలి.

ఎప్పటి కప్పుడు సమాజాన్ని దేశాన్ని ముంచెత్తిన వైఖరులను బట్టి పత్రికలను వర్గీకరించి పత్రికల చరిత్ర వ్రాయడం ఉచితం. కాని ఈ వర్గీకరణ 21 శతాబ్దం రెండవ పాదానికి గాని కుదరదు. ఆ ప్రయత్నాన్ని యువకులకు వదలి పెడుతున్నాను.

ఈ రచనకు తోడ్పడిన గ్రంథాలు :

1. తెలుగు వ్యాసం-నూరు సంవత్సరాలు-ఆం.ప్ర.సా. అకాడమీ
2. ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయం : నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు.
3. బ్రౌను జాబులు-జర్నలిజం చరిత్ర : బంగోరేగారు.

---

1. చంద్రం వ్యాసావళి పుట 118.

4. సుజాత పత్రిక : తెలంగాణా సంచిక.
5. అభ్యుదయ పత్రిక సంచికలు.
6. డాక్టర్ అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారి నోట్సు.
7. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక.
8. ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రిక వజ్రోత్సవ సంచిక (1983)
9. శార్వరి సంవత్సరాది సంచిక (1960-61)
10. కొత్తబాట-వారపత్రిక 13-2-76
11. విశాలాంధ్ర ప్రత్యేక సంచిక 7-4-61.
12. చంద్రం వ్యాసావళి
13. తుమ్మల వెంకటరామయ్యగారి వ్యాసాలు.
14. రాయవాచకం-(సం.) డా. నేలటూరి వేంకటరమణయ్య
15. **Studies in the History of Telugu Journalism.**

మా వద్ద లభించు భాషా, సాహిత్య గ్రంథాలు

అనువాద సమస్యలు	—రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి	25.00
సాహిత్య వ్యాసాలు	—డా॥ రావిభారతి	10-00
నుడి - నానుడి	—డా॥ తిరుమల రామచంద్ర	12-00
సాహితీ సుగతుని స్వగతం	,, ,,	9-00
సాహిత్య వ్యాసాలు	—ప్రేమ్‌చంద్	7-00
,, ,,	—మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావు	5.00
స్వరాజ్యంలో పెద్ద బాలశిక్ష	—కిషన్ చందర్	7.00
సాహిత్యావలోకనం	—సోదుం రామ్మోహన్	8.00
వ్యావహారిక భాషావికాసము	—డా॥ బూదరాజు రాధాకృష్ణ	10.00
విజయ విలాసం– (హృదయోల్లాసవ్యాఖ్య)	—తాపీ ధర్మారావు	80-00
కృష్ణశాస్త్రి కవితాత్మ	—అవంత్స సోమసుందర్	11-00
సాహిత్య తత్వం	—ఆర్వీయార్	13-00
తత్వశాస్త్ర సంక్షిప్త చరిత్ర	—అను: ఏటుకూరి బలరామమూర్తి నిడమర్తి ఉమారాజేశ్వరరావు	6.00
తాపీ ధర్మారావు సిద్ధాంతం	—ఏటుకూరి ప్రసాద్	త్వరలో
లిపి - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు	—డా॥ తిరుమల రామచంద్ర	,,

ప్రతులకు : విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
విజ్ఞాన భవన్, 4-1-435, బ్యాంక్ స్ట్రీట్
హైదరాబాదు–500 001

విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్
విజయవాడ, హైదరాబాద్, విశాఖపట్నం, గుంటూరు,
తిరుపతి, హన్మకొండ, అనంతపురం, కాకినాడ

ISBN : 81-7098-115-8

Cover Printed at General Printers & Publishers, Hyderabad-1.